Nr. 3 | APRIL | MAI | JUNI 2011

KULTUR

www.cumhuriyet.com.tr

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ | NİSAN |MAYIS | HAZİRAN 2011 | Nr: 3 | FİYATI: 2,90 €

‘Yerleşik Yabancı’nın Türküsü

ÜLKÜ GÜRKAN-SCHNEIDER İLE
YILMAZ KARAHASAN’IN GÖZÜNDEN
ALMANYA, TÜRKLER VE KÜLTÜR
İLERİYE YÜRÜRKEN GERİYE DÜŞMEK

İMRAN AYATA:
ÜLKÜ ABLA

FAHRİ PETEK:
PARİS’TE BİR TÜRKİYE GÜNEŞİ

ATGB BAŞKANI GÜRSEL KÖKSAL
SORUN, KÜLTÜR VE SANATA TALEPSİZLİK

DOĞAN ÖZGÜDEN
“BÜTÜN YOLCULUK BOYUNCA HASRET AYRILMADI BENDEN”

YORULMAYI UNUTMUŞ
BİR ÇİZGİ VE RENK USTASI
FİRUZ AŞKIN

ZAFER ŞENOCAK’LA YENİ
KİTABI VE ALMANLIK ÜZERİNE
“ALMAN OLMAK”

Deutschland ..... Euro 2.90 France ..... Euro 3.20 Österreich ..... Euro 3.20
Belgique ..... Euro 3.20 Nederland ..... Euro 3.20

4 192095 102908 03

jazzahead!

Partner Ülke Türkiye

27 nisan / çarşamba

AÇIK OTURUM
/ Yöneten: Murad Bayraktar. Katılanlar: Başkonsolos Tunca Özçuhadar / Prof. Muhlis Kenter / Maral Ceranoğlu / Aslı Erdoğan / Müzikal sunum: Nihan Devecioğlu
➜ 19:00 ➜ Restaurant Weserhaus, Hinter der Mauer 5 / Giriş ücretsizdir

28 nisan / perşembe

Aslı Erdoğan'ın
/ ›Kırmızı Pelerinli Kent‹ adlı eserinden okuması / Ardından müzikal sunum: Nihan Devecioğlu
➜ 18:00 ➜ Bremen Eyaleti İşveren Birlikleri Evi, Schillerstraße 10 / Giriş ücretsizdir

29 nisan / cuma

Resmi Açılış ➜ 11:00–11:30
Partner Ülke Türkiye'nin Tanıtılması
/ Ertegün Kardeşler'e saygı ➜ 11:30–12:30
➜ Kongre Merkezi, Focke Wulf Salonu

sezen aksu
Acoustic Band Feat. Fahir Atakoğlu
➜ 20:00 ➜ Die Glocke, Büyük Salon

30 nisan / cumartesi

Türk Gecesi
/ 20:00–20:40 Ayşe Tütüncü Dörtlüsü / 20:55–21:35 Erkan Oğur ve Derya Türkan / 21:50–22:30 İmer Demirer Dörtlüsü / 22:45–23:25 Korhan Futacı Kara Orkestra / 23:40–00:20 Baba Zula
➜ Schlachthof Kültür Merkezi

1 mayıs / pazar

Film: ›Salami Aleikum‹
/ Ali Nesin Aşkın'la sohbet /
Yöneten: Mike Beilfuß, Cinema Musica
➜ 15:00 ➜ Kino 46

Ali N. Aşkın ve Grubunun Konseri ›Score no Score‹
➜ 18:00 ➜ Kino 46

ceza
➜ Schlachthof Kültür Merkezi

3 mayıs / salı

›Ufuklar, Alevler ve Şarkılar‹
Türkiye'den kült şiirler, iki dilde okuma
➜ 19:00 ➜ Şehir Kütüphanesi / Giriş ücretsizdir

Ek Program 13 nisan'dan itibaren

›İstanbul'dan Anlar – Değişen Metropol‹
Prof. Muhlis Kenter'in fotoğraf sergisi
➜ 13 nisan – 13 mayıs / vernissage, 13 nisan, cuma 19:00
➜ Şehir Kütüphanesi

Filmlerde Türkiye
Yükselen bir film ülkesine bakış
➜ 30 nisan – 04 mayıs ➜ Kino 46

Köprüdekiler
➜ 30 nisan, cumartesi, 18:00 / 03 mayıs, salı, 20:30
➜ Kino 46

Pandora'nın Kutusu
➜ 01 mayıs, pazar, 21:00 / 04 mayıs, çarşamba, 18:00
➜ Kino 46

Tatil Kitabı
➜ 03 mayıs, salı, 18:00 / 04 mayıs, çarşamba, 20:30
➜ Kino 46

Biletler

➜ Sezen Aksu, Ceza, Türk Gecesi için biletler: (0421) **33 66 99** / **36 36 36** / **35 36 37** / **www.jazzahead.de**
➜ Kino 46 için biletler doğrudan sinemadan: (0421) **3 87 67 31** / **www.kino46.de**

Düzenleyenler:
Messe Bremen, Glocke Veranstaltungs-GmbH / WFB GmbH; Musikfest Bremen GmbH ve partnerleri

Park Hotel Bremen · BTC · Die Arbeitgeber. · Aykut · funkhaus europa

İÇİNDEKİLER

İleriye yürürken geriye düşmek

Sayfa: 4

Ülkü Gürkan-Schneider ile Yılmaz Karahasan'ın gözünden Almanya, Türkler ve kültür

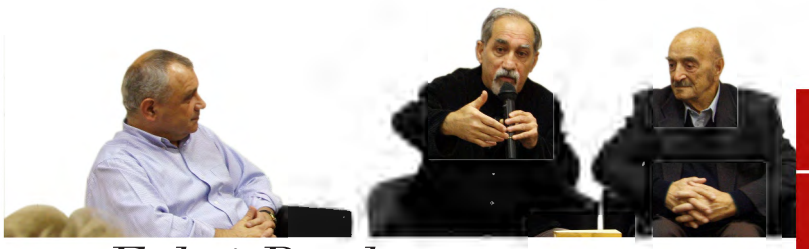

Sayfa: 14

Fahri Petek: Paris'te bir Türkiye güneşi...

Sayfa: 25

Zafer Şenocak ve "ALMAN OLMAK"

Sayfa: 32

Firuz Aşkın: Yorulmayı unutmuş bir çizgi ve renk ustası

Sayfa: 39

Gültekin Emre: "Bir yaşamda iki dünya" ve göçün halleri

Sayfa: 47

Haydariler ve *Haydar Işık* soruyor: Mizah her yer ve zamanda neden herkes için gereklidir?

Ülkü Gürkan-Schneider ve Yılmaz Karahasan, Almanya'ya kitlesel göç başlamadan hemen önce ve bir kültürel açlığı dindirmek için gelen gençlerdendi. Daha ileriyi ve daha zengini arıyorlar, kendilerinde olanı zenginleştirmek istiyorlardı. Aydınlanma düşüncesinin temel yapıtlarından haberdardılar. Ayrıca, dinin siyasetteki ve toplumsal yaşamdaki dolaysız etkisini önemli ölçüde kırmış genç ve aydınlanmacı bir cumhuriyetin çok genç çocuklarıydılar. Ülkü ve Yılmaz, geldikleri bu ülkenin birer parçası, ama eleştirel bir parçası oldular. Tıpkı Türkiye'nin de eleştirel bir parçası olmayı sürdürdükleri gibi.

Ülkü Gürkan-Schneider ve **Yılmaz Karahasan**...

ÜLKÜ GÜRKAN-SCHNEİDER İLE YILMAZ KARAHASAN'IN GÖZÜNDEN ALMANYA, TÜRKLER VE KÜLTÜR

İleriye yürürken geriye düşmek

OSMAN ÇUTSAY ÖMER YAPRAKKIRAN

Çok genç iki insan, Ülkü ile Yılmaz, Almanya'da dili belki yeni sökmüş ve yaşam mücadelelerinin ilk büyük adımlarını atmaya hazırlanırken, aynı anda, ömür macerasının sonunda, Paris'te bir tür uzatma yaşadığını kendi kendine itiraf etmeye hazırlanan Ahmet Hamdi Tanpınar, geç geldiği ama hep hayranı olduğu bu kültür başkentiyle ilgili izlenimlerini Cumhuriyet gazetesinde yayımlıyordu. Gazetenin 20 Nisan 1958 tarihli sayısındaki "Paris Tesadüfleri II / Meşhurların Evleri" başlıklı yazısında, artık Almancaya da girmiş Türk edebiyatının bu gerçekten çok zengin kalemi, bir insan tipine dikkat çekiyordu:

"Dün otelimin bana temin ettiği büsbütün başka cinsten bir eski zaman konuştuğunu öğrendim. Paris'te uzun müddet yaşayan ve şehri iyi bilen bir dost, onunla yanı başındaki otelin (Verlaine'in kaldığı otel) yerinde bulunan büyük konakta, vaktiyle Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin misafir olduğunu söyledi. Şimdi uykusuz gecelerimde binayı bütün etrafla beraber sarsan tren ve kamyon gürültülerine benim için bu sefaret heyetiyle İstanbul'dan gelen atların kişnemeleri karışıyor. Kimbilir, Yirmisekiz Çelebi, benim şimdi yattığım odanın yerinde bulunan bir odada yatıyordu ve yanı başındaki odada kendisini o kadar rahatsız eden ziyaretçi kalabalığının karşısında yemeklerini yiyordu. Paris içindeki uzun ve yavaş yavaş bir takım hakikatlere uyanan dolaşmalarında etraftakilerden güçlükle sakladığı hayret ve ümitsizliklerini yakınlarına ve bilhassa oğlu Mehmed Said Galib Paşa'ya gene bu odalardan birinde anlatıyordu. Tarihimizde hiçbir şey, bu baba ve oğulun Avrupa ile şahsi temasları kadar faydalı ve mühim olmadı. İlk Türk matbaası bu sayede açıldı. Onlar gittikleri yerlerden bir şey getirmesini bilen insanlardı."

Aydını herhalde biraz da bu ısrar ve inatla, bu bağlılıkla tanımlamak gerekecektir: Gittiği dünyaya geldiği dünyadan, içinden çıktığı topraklara ve halka da gittiği yerlerden mutlaka bir şeyler taşıyan, onları zenginleştiren, üstelik bunu bir görev, bir sorumluluk olarak yaşayan insan.

Ülkü Gürkan-Schneider ve Yılmaz Karahasan, Almanya'ya kitlesel göç başlamadan hemen önce ve bir kültürel açlığı dindirmek için gelenlerdendi. Daha ileriyi ve daha zengini arıyorlar, kendilerinde olanı zenginleştirmek istiyorlardı. Elbette boş değillerdi, aydınlanma düşüncesinin temel yapıtlarından haberdardılar. Ayrıca, dinin siyasetteki ve toplumsal yaşamdaki dolaysız etkisini önemli ölçüde kırmış genç ve aydınlanmacı bir cumhuriyetin çok genç çocuklarıydılar. Doluydular ve bu anlamda kültüre aç geldiler. Sadece "muasır medeniyetin" kendi dilinden ve içinden beslenmek, hem Almanya'ya ve Alman halkına, hem de Türkiye'ye ve Türk halkına bir şeyler taşımak, yeni ufuklara da yelken açmak istiyorlardı.

Ülkü ve Yılmaz, çok gençken geldikleri bu ülkenin birer parçası, ama eleştirel bir parçası oldular. Tıpkı Türkiye'nin de eleştirel bir parçası olmayı sürdürdükleri gibi. Türkiye'yi daha ileri taşımak istiyorlardı, ama Federal Almanya'yı da daha ileri taşımak istiyorlardı. Bunun bir maliyeti oldu.

Bazı yollardan geçtiler. Almanya'ya işgücü göçünün ortaya çıkardığı tablonun en temiz yüzlerini temsil ettiler. Kendi seçtikleri yollarda, hep daha ileri ve barış dolu bir dünya için uğraş verdiler. Hâlâ da veriyorlar. Türkçenin ve tüm Türkçelilerin yüz akı bir kuşağın temsilcisidirler.

Ülkü Gürkan-Schneider ve Yılmaz Karahasan, Türklerin Almanya'ya kitlesel göçünün 50'nci yılında, bir fotoğrafın kültürel boyutlarını ana hatlarıyla yeniden değerlendirdiler.

- Tunç Okan'ın ünlü "Otobüs" filmini eleştirirken Aziz Nesin, 1975 falan olmalı, Türkiye insa-

nının gelişmiş bir sanayi ülkesinde de hiç öyle filmde sergilendiği gibi davranmayacağı uyarısında bulunmuştu...
Siz, Türkiye'den gelen işgücünün tüm davranış biçimlerine yakından, hatta neredeyse ilk saatlerinden itibaren tanık oldunuz. Türkiye kökenli bu insanlar, nasıl bir kültürel sıkışmışlık içinde oldular? Nasıl bir kültürel çaba içine girdiler?

ÜLKÜ GÜRKAN – Şu anda Almanların kafasında bir Türk resmi var, ama o Türk resmi 60'lardaki Türk resmi değil bence. Bilindiği gibi, iki ülke arasındaki işgücü anlaşması 1961'de yapılıyor ve "göç" başlıyor. Bense Almanya'ya 1956'da geldim. Geldiğimde savaşın sonuçlarını gördüm. Almanya dökülüyordu, opera binası falan yıkıktı. Ayrıca insanların kılık kıyafetleri de dökülüyordu. Oya Baydar'ın yeni kitabında var, benden bahsediyor ve "Ülkü biraz eliterdir" diyor, hakikaten de eliterdim. Frankfurt Üniversitesi'nde insanlar benim üstüme başıma hayranlıkla bakarlardı. 1961'den 1967'ye kadar Almanya'ya Türkiye'den gelenler, daha çok İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerden gelen insanlardı. Büyük çoğunluğu sanat okulu mezunu veya kalifiye işçilerdi. Ayrıca Türkiye'den gelmiş çok doktor, mühendis arkadaşlarımız da vardı. Yani bu insanların Türkiye'den getirdikleri bir kültür vardı. Nitekim biz Türk Halkevi'ni kurarken de, bizi etkileyen, o Türkiye'den getirdiğimiz Halkevleri kültürüdür.

Ama 1967'den sonra 1970'e doğru bu kaynaklar tükendi. Türkiye'nin görece sanayileşmiş bölgelerindeki insan malzemesi bittiği için de "içe doğru" bir kayış oldu. Orta ve Doğu Anadolu'dan insanlar gelmeye başladı. İnsanlar, önce sağlık ve meslek açısından elenerek seçiliyordu. Ama Almanya'da ekonomik durum bir ekonomik patlamaya dönüşünce ve bizdeki, yani Türkiye'deki kaynaklar da tükenmeye başlayınca, iş Anadolu'nun doğu ve güneydoğusuna kaydı. Kalifiye işgücü olayı da yavaş yavaş bitti...

- Kültür de mi?

ÜLKÜ GÜRKAN – Kültür de bitti tabii. Ama beni ilgilendiren kültür, bizim burada 1970'lere kadar işçilerle birlikte yaratmaya çalıştığımız kültürdü. Berlin'de mesela, Vasıf Öngören, daha o zamanlarda, 1963 olmalı, bir işçi tiyatrosu kurmuştu. Frankfurt'ta, Köln'de müzik, tiyatro, folklor, kütüphane... Seminerler de yapıyorduk. Bunları da sadece Türklere yapmıyorduk Almanlarla birlikte yapıyorduk. AWO'lar (Arbeiterwohlfahrt-İşçi Sosyal Yardım Kurumu) ve sendikalarla birlikte... Dinliyorlardı bizi insanlar. Demek ki kendimizi dinletmeyi de beceriyormuşuz. Berlin'de Tahsin İncirci'lerin öncülüğünde bir işçi korosu kurulmuştu, yıllarca sürdü o koronun etkinlikleri. Yani bir "kalite" vardı; bu kalite 70'lerin ortası ve 1980'e kadar sürdü.

- Şöyle diyebilir miyiz? Atatürkçü bir ailenin yetiştirdiği bir genç kız olarak yüksek öğrenim için geldiğiniz bu ülkede önce bir şaşkınlık yaşadınız. Toplumsal ve hatta kültürel düzeyi, tabii genel gelir düzeyini de geri bulduğunuz için yaşanan bir şaşkınlıktı bu...

ÜLKÜ GÜRKAN – Yaşadım tabii. O zamanlar, 1950'lerin ikinci yarısı, 1 DM galiba 68 kuruş falandı. Benim ailem bana 260 TL gönderirdi ve bir burada 385 DM alırdık. 1957-58'ten söz ediyoruz. Bu, büyük paraydı. Alman işçisi o zamanlar 200-300 DM falan aylık ücret alıyordu. Aradaki fark büyüktü gerçekten.

- Peki, Yılmaz Karahasan nasıl bir şaşkınlık yaşadı?

YILMAZ KARAHASAN –Ben Almanya'ya ilk kez 1958'de gelmiştim. İlk şaşkınlığım bisiklet oldu. Bu ülkeye indiğimde yüzlerce binlerce bisiklet gördüm. Türkiye'de çok azdı ve bir ayrıcalıktı. Ama Almanya'da ilk gördüğüm şey, binlerce bisiklet oldu. Belirli bir ilerleme olduğunu ilk orada gördüm. Geldiğimde hiç Almanca bilmiyordum. Çalıştığım firma uğraştı ve beni Goethe Enstitüsü'ne gönderdiler, öğrenim parasını üstlenerek. Tabii geriye de gönderebilirlerdi, "Almanca bilmiyorsun, geri git" diyebilirlerdi; demediler. İnsancıl bir davranıştı. Orada dikkatimi çeken bir başka şey de, hafta sonlarında kurulan dev çadırlar ve bu dev çadırlarda yüzlerce kişinin müzikle kol kola şarkı söyleyip iki yana sallanarak eğlenmesi oldu. Beni şaşırtan şey şuydu: Bizim orada, Türkiye'de, üç beş kişi meyhanede içki içse mutlaka sonunda bir kavga çıkardı, burada yüzlerce kişi birlikte içiyor, ama kavga falan yok. Üçüncü dikkatimi çeken şey: Kadınlar sokaklarda şu geleneksel önlükle dolaşıyor. Ben de bunlara "Yahu bunlar ne evcil kadınlar" falan diyordum. Çok sonra öğrendim bunun yerel ve geleneksel bir giysi olduğunu. Dördüncüsü de şuydu: İşyerinde işe başladım, o zaman da sigara içiyorum. O sıralarda 5-6 sigaralık paketler vardı. Bir arkadaş sigara istediğinde 10 fenik verirdi. Para karşılığı arkadaştan sigara alınmasına çok şaşırmıştım. "Alman usülü" derdik, herkes kendi masraflarını karşılardı. Ama beni şaşırtmıştı bu usül.

ÜLKÜ GÜRKAN – Bak işte 50 yıllık göçte "Alman usülünün" dışında bir şey olduğunu da Almanlara öğretebildik...

YILMAZ KARAHASAN – Evet, doğru. Bu dört şaşkınlığım, aslında kültürel farklılıkları da koyuyor ortaya. Ülkü, burada kurulan müzik gruplarından, işçi tiyatrolarından falan söz etti. 1962 veya 1963'te ilk kez Köln ve Çevresi Türk İşçileri Derneği kurulmuştu. O dernekte 1963-1964 yıllarında müzik grubu vardı. Klasik Türk sanat müziği vesaire yapılıyordu. 1964 yılında biz Köln'de belki Almanya düzeyinde ilk sol dernek diyebileceğim bir dernek oluşturduk. Benim girişimimle oldu bu: "Türk Gençliği Kültür Kulübü". Tüzükte de amacın kültürel faaliyetlerde bulunmak olduğunu belirtmiştik. Bilgilendirme toplantıları yapmak, geziler düzenlemek, müzeleri ziyaret etmek vesaire... Ülkü, orada çok haklı: 1961'den sonra işçi getirimi başlayınca gelenlerin kültürel seviyesi daha yüksekti. Çünkü kalifiye işçiler, şehirlerden işçiler, sanayi merkezlerinden işçiler geliyordu...

ÜLKÜ GÜRKAN – Sendikalara da bulaşmışlardı Türkiye'de bazıları...

YILMAZ KARAHASAN – ... 1962'de tekrar Almanya'ya gelince, ilk işim sendikaya girmek oldu. Ben sendikacı bir aileden geliyorum. Babam Ömer Karahasan Zonguldak Maden İşçileri Sendikası kurucularındandı ve yıllarca da genel başkanlığını yapmıştı. Dolayısıyla çocukluk ve gençlik dönemimde Zonguldak-Kilimli'de sosyal, ekonomik, siyasal konularla biraz haşır neşir olmuştum. 1961'de Türkiye ile Federal Almanya arasında İşçi Mübadelesi Anlaşması yapıldıktan sonra, 1962'de Almanya'ya yeniden bu kez trenle gelirken, amacım, Almanya'daki Türkiyeli işçileri sendikalarda örgütlemekti. Gerçekten amacım buydu. Ama gelip tekrar işbaşı yaptığım eski işyerimde de benden başka Türk yoktu. Dolayısıyla Türkleri sendikalaştırma olanağım yoktu. Yani bir sendikal kültür ve bilinç bende var, ama bunu nasıl yaygınlaştırabilirim? Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde çalışan çok Türk olduğunu öğrendim. 1963'ün nisan ayı olmalı, Köln'deki Ford fabrikasında 2 bin 500 Türk işçisinin çalıştığını duydum. Oraya başvurdum elektrikçi olarak, derhal işe aldılar.

İlk gün işe girmeden personel kısmından biri gelir ve açıklamalar yapar; bu adettir. Sonuçta işçi temsilciliğinden biri geldi, işçilerin hakları, sendika falan nedir anlattılar. O gün biz 5 kişiydik işe alınacak olan. "Kim sendikalı?" diye soruldu. Ben IG Metall üyesiydim, diğerleri değildi. O görüşmeden hemen sonra, bizimle konuşan adama burada çalışan 2 bin 500 Türk işçisini örgütlemek ve sendikaya, IG Metall'e üye yapmak istediğimi söyledim. "O zaman sen bizim temsilcimiz ol!" dedi. Yani işe başlamadan daha, sendika temsilcisi oldum. İşe başlar başlamaz da Türk işçilerine sendikal örgütlenmenin önemini anlatmaya başladım. İlk dört hafta içinde 1000 Türk işçisini sendikalı yaptım. Yalnız üye değil,

1961'den 1967'ye kadar Almanya'ya Türkiye'den gelenler, daha çok İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerden gelen insanlardı. Büyük çoğunluğu sanat okulu mezunu veya kalifiye işçilerdi. Ayrıca Türkiye'den gelmiş çok doktor, mühendis arkadaşlarımız da vardı. Yani bu insanların Türkiye'den getirdikleri bir kültür vardı.

o insanlardan sendika temsilcileri de çıkardık. Onunla da yetinmedik, seminerler, hafta sonu seminerleri düzenlemeye başladık.

- Talep nasıldı?

YILMAZ KARAHASAN – Talep çoktu. "Bu kadar kolay mıydı?" diye sorulabilir. Gerçekten de bugün bir işçiyi sendikalı yapmak için insanın ağzıyla kuş tutması gerekiyor neredeyse. Ama o zamanlar gayet kolaydı. Türkler arasında özellikle. Onun da nedeni, çalışma koşulları, ücret durumu, iş amirlerinin tutumu... Ford'dan örnek verebilirim: Burada 1960'larda haftalık çalışma süresi 40 saatti. Diğer işyerlerinde 45 saat çalışılırdı. Ford en yüksek ücret ödeyen işyeriydi, fakat yoğun bir çalışma temposu vardı, öldürücü bir tempo... Vardiya sistemi ve bantta seri üretim vardı. Üretimin yapıldığı bölümlerde çalışma değil, neredeyse bir muharebe söz konusuydu. Gürültü vesaire... İlk 4 hafta orada çalıştım, ama iki vida ya sıkıştırdım ya sıkıştırmadım. Çünkü bütün günüm üretim bölümlerinde dolaşmakla geçiyordu. 4 hafta sonra bir teklif geldi. "Tercümanlık yapar mısın?" dediler. Neredeyse tek Almanca bilendim. 4 hafta sonra tercümanlığa başladım. Pres bölümündeyiz, orada iş amirleri, ustabaşılar, işçilere işaretle bana "Söyle şuna, daha hızlı çalışsın!" diyorlar... Ama bakıyorum, insanlar kan ter içerisinde. "Daha hızlı çalışılır mı?" diye cevap verince, ustabaşılarla aram açılmaya başladı. Tabii hep işçilerden yana tavır aldığım için de işçilerin bana güveni yoğun biçimde arttı. Onlara sendikalı olmanın yararlarını anlatıyordum. "Çıkarlarımızı ortak koruyalım" dedikçe, IG Metall'e yığınsal olarak girmeye başladılar.

Sadece sıradan sendika üyeliğini anlatmadık; biz, işçilere, ancak örgütlenerek kendi çıkarlarını koruyabilecekleri fikrini vermeye çalıştık. 1964'te de seminerler düzenlemeye başladık. Belli, kalifiye bir işçi kültüründen geldikleri için, bu işçi kültürü, sendikal kültür gelişmeye başladı. Sendikaların bu sürece gerçekten olumlu katkısı olmuştur. Dernekleşmeler de aynı dönemde başladı. 1960'larda tüm Almanya'nın çeşitli bölgelerinde işçi dernekleri kuruldu. Köln ve Çevresi Türk İşçileri Derneği gibi... Solculuk, sağcılık, Müslümanlık, Hıristiyanlık falan konu değildi. Önemli olan, işçilerin haklarıydı. 1963 veya 1964'te Türk Halkevi kuruldu. Başlarda, yukarıda sözünü ettiğim ayrımlar yoktu. Keskin hatlarıyla 70'li yılların başlarında Türkiye'den gelen işçiler arasında siyasal ayrılmalar başladı.

Tabii 1967 veya 1968'lerde falan, Türk Gençliği Kültür Kulübü gibi ilk sol dernekler kurulduğuna tanık da olduk. Stuttgart'ta "Yaprak" ilk sol dernek oldu. Münih'te "Münih Türk Birliği", Berlin'de "Türk Toplumcular Ocağı" falan kuruldu. Hatta Hollanda, Londra ve Fransa'da da dernekler kuruldu. Biz de "Avrupa düzeyinde Türk işçileri var, sol dernekler var, bir birleşmeye gidelim" dedik. 1967'de Köln'de "Avrupa Türk Toplumcular Federasyonu"nu oluşturduk. Tüzüğünü A'dan Z'ye ben yazmıştım. 1970'lerde de sağ, faşistler başladı tabii..

- Galiba Türkiye'deki askeri darbelerle, 12 Mart ve 12 Eylül ile bağlantılı bir gelişme bu...

YILMAZ KARAHASAN –Yani önce bir siyasal ayrım yok, sınıfsal bir bütünlük söz konusu. Türkiyeli işçi olmak yeterli. Toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunlara ve kültürel çalışmalara ağırlık verilen bir dönemdir. Demek ki, 60'ların sonuna doğru siyasal bölünmeler, dini kuruluşlar, 70'li yılların ortalarına doğru dinsel bölünmeler, dinsel kuruluşlar ortaya çıktı...

- O halde, işin içine milliyetçiliğin ve dinciliğin girmesi için Türkiye'deki 12 Mart 1971 askeri darbesini beklemek gerekti. Şöyle diyebilir miyiz? Türkiye dışında yaşayan, ama kökleri Türkiye'de olan, Türkçe konuşan insanların üzerine ilk bir müdahale 12 Mart darbesiyle başlamış oluyor. İnsanların sınıfsal temelde bir araya gelmelerinin önüne, milliyetçi vurgularla geçiliyor. 12 Eylül 1980'de de dinin gündeme iyice yerleştirildiğini görüyoruz. Demek ki darbelerle Avrupa'daki insanlarımızın dinsel-milliyetçi cendereye alınması, zehirlenmesi sağlanmış oluyor. Böyle bir ilişki gözlemleyebiliyoruz. 1971'den sonra Avrupa'daki Türkiye kökenli işçi sınıfına milliyetçilik, 80'den itibaren de buna ek olarak yoğun bir İslamcılık aşılanıyor...

YILMAZ KARAHASAN – Bu paralellikler var. Ama bu da kendiliğinden olan bir şey değil. Türkiye'deki askeri iktidarlar, buradaki konsolosluklar falan üzerinden halkı sürekli etkilemeye çalıştılar. Ben 1974'te Türkiye'de bir sendika toplantısına gitmiştim. Maden İş toplantısıydı. Alman sendikacılarla birlikte gitmiştik. O gidişimde gözaltına alındım ve hatta kurtarılmamı Bülent Ecevit sağlamıştı. Tutuklama emri 1971 döneminde verilmişti. Ecevit babamın arkadaşı zaten. Çalışma Bakanı iken Almanya'ya geldiğinde de benim hanımla birlikte kendisini karşıladık, çiçek verdik. İşte Ecevit 1973'ten sonra başbakan olunca, o eski tutuklama emri geçersizdir diye düşünüp gitmiştim Türkiye'ye, ama hiç öyle değilmiş. Maden İş Başkanı Kemal Türkler'in Bülent Ecevit'e ulaşmasıyla ve onun aracılığıyla birkaç gün gözaltında kaldıktan sonra kurtulabildim.

ÜLKÜ GÜRKAN – Aslında 1971-1974 döneminde şöyle bir kültürel çerçeve var: O dönemde sol harekete, sendikalar, işçi hareketine bulaşmış insanlar, belli bir kültürel düzeyin, buradaki Türkiyeli işçiler arasında gelişmesini sağladı. Onların kendilerini bu ülkede güvende hissetmelerini, bu ülkeyi tanımalarını, bu ülkedeki taleplerini dile getirip gerçekleştirmek için çalışmalar yaptık. Bunda da oldukça başarılı olduğumuzu sanıyorum.

1960'ların sonu, 1970'lerin ilk yarısında, İspanya'da, Portekiz'de, Yunanistan'da faşist rejimler vardı. Biz, burada, o ülkelerin ilerici gruplarıyla birlikte çalışıyorduk.

YILMAZ KARAHASAN – Tabii biz bu çalışmaları yaparken "istihbaratlar" da boş durmadı. Baştan beri izleniyorduk. 1974'te gözaltına alındığımda bizim 1964'lerde Türk Gençliği Kültür Kulübü'nün yönetim kurulu toplantısının tutanaklarını çıkarıp önüme koyuverdiler. Metal Haberler gazetesindeki yazılarımı, kardeşim ressam Aydın Karahasan'ın çizgilerini de öyle...

ÜLKÜ GÜRKAN – Bunlar boş durmadılar. Biz 1960'tan sonra Türkiye'de daha demokratik bir ortam oluştu diyorsak da, Almanya'da belli çevreler, üstelik sadece konsolosluklar falan değil, sağcı işçiler de faaldi.

YILMAZ KARAHASAN – İşçi dernekleri arasında sağcılar vardı tabii. Özellikle Demokrat Partililer, işte parti kapanmış, biraz sola hınçlılar... 1964'te Köln Türk İşçileri Derneği'nde, otoriter tutumlu

Yani önce bir siyasal ayrım yok, sınıfsal bir bütünlük söz konusu. Türkiyeli işçi olmak yeterli. Toplumsal yaşamda karşılaşılan sorunlara ve kültürel çalışmalara ağırlık verilen bir dönemdir.

Selahattin Sözeri'ye karşı yönetimi almıştık. Başkan Sümer Akat'tı, ben de genel sekreterdim. Ama sağ grup, dernek içerisinde örgütlendi, öyle ki, o dernekle kültürel, sosyal, demokrat çalışmalar yapmak olanaksızlaştı. O zaman dernekten ayrılarak Türk Gençliği Fikir Kulübü'nü kurduk. Kurar kurmaz da yoğun hücumlar başladı bize karşı... "Bunlar komünist, Moskova'dan para alıyorlar" falan diye...

ÜLKÜ GÜRKAN – Yılmaz, ama biz de gençtik. Genç olduğumuz için de çenemizi tutamıyorduk. Açıkça "solcuyuz, devrimciyiz" diyorduk. IG Metall'in Türk işçileriyle yaptığı seminerlerde antifaşist İtalyan, İspanyol marşları, şarkıları, bizim türkülerimiz söyleniyor falan... O toplantılarda tabii sağcı işçiler de vardı.

YILMAZ KARAHASAN –Türk Gençliği Kültür Kulübü olarak "Köln Postası" diye bir gazete çıkarmaya başladık.. İlk yazılarımdan biri, başmakale, "Ekonomik Demokrasi" başlığını taşıyor. Neden işçilerin şirket yönetimine katılmasının önemli olduğunu, emekle sermayenin aynı olamayacağını, hatta emeğin daha üstün bir değer olduğunu, o nedenle söz sahibinin de emek olması gerektiğini falan yazmıştım. Burada AWO-Türk Danış yöneticilerine şikayet olmuş. Yazdığım yazının tercümesini istediler. Almanlar o tercümeye baktılar ve "Burada sendikal istemler var" dediler. Ama sağcı Türkler bizi "komünizm propagandası yapılıyor" diye şikayet etmişlerdi. Oysa biz "Statik Atatürkçülük yoktur, dinamik Atatürkçülük vardır" gibi başlıklar altında konferanslar da veriyoruz. Sendikal örgütlenmenin gerektiği, emeğin üstünlüğü, ekonomide demokrasinin kaçınılmazlığı falan gibi konular, kültürel çalışmalar yapıyoruz. Bunlarla ilgili olarak da, Türk gazetelerinde "komünizm propagandası yapıyorlar, Moskova'dan yönlendiriliyorlar" diye çarşaf çarşaf yazılar çıkıyordu. Ben konferanslarımdan birinde teşekkür ettim bu çevrelere ve "Saldırılarınız daha da yaygınlaşmamıza, tanınmamıza katkıda bulunuyor" dedim.

- Sonuçta, işçilerde bir talep var, daha geniş bir kültüre talep... Kendini aşma doğrultusunda bir kültürel talep bu... Öyle mi?

YILMAZ KARAHASAN – O kültürel çalışmalar yalnız folklor çalışmaları değildi. Tiyatro, klasik müzik gruplarıyla, konferanslarıyla, hafta sonu seminerleriyle falan yoğun bir kültürel çalışma ve gelişme yaşadık. 1968'de IG Metall'de profesyonel sendikacı olarak çalışmaya başlayınca "Metal Haberler" gazetesi de genişletildi. Okur sayfalarımıza adeta şiir yağıyordu. Türkler arasında şiir çok yaygındı. Sadece yakınma falan da değil, işte insanlarımızın hislerini, yaşam sevincini, umutlarını, beklentilerini dile getiren, yoğun eleştiriler de içeren şiirlerdi bunlar. Karikatürler de vardı. Hele okur mektupları... Yoğun bir katılım vardı.

ÜLKÜ GÜRKAN – 1960'ların sonu, 1970'lerin ilk yarısında, İspanya'da, Portekiz'de, Yunanistan'da faşist rejimler vardı. Biz, burada, o ülkelerin ilerici gruplarıyla birlikte çalışıyorduk. Almanya'da sol hareketin kültürü, enternasyonal bir kültürdür. Milliyetçi falan değildir. Biz her şeyi ilerici Almanlar ve diğer ülkelerden işçilerle beraber yaptık. Çocuk parası için yürüyüşler, işçi hakları, yerel seçim hakları...

YILMAZ KARAHASAN –1974'te Portekiz'deki Karanfil Devrimi'nin ilginç bir etkisi oldu. Ama o dönemde doğrusu SPD'nin Friedrich Ebert Vakfı'nın tutumları felaketti. Bizim o zamanlar, SPD içinde Genç Sosyalistler (Jungssozialisten-JUSOS) içinde istifa etmemiz gündeme geldi. İşte o zaman ünlü Wolfgang Abendroth buraya gelmişti, biz gençler etrafını çevirmişiz, oturuyoruz, söyleniyoruz "SPD, felaket" falan diye... Biz öyle söyleyince, Abendroth hiç unutmayacağım o sözü söyledi: "Partiden istifa edilmez, partiden en fazla kovulunur." Ben neredeyse 50 yıla yakın bir süredir SPD üyesiyim, istifa etmem için de en 50 kez neden ortaya çıkmıştı. Ama hep Prof. Abendroth'un o akşamki sözünü hatırladım ve ayrılmadım.

- Ülkü Hanım'ın doğrudan sosyal demokrat harekete angaje olmadığını biliyoruz. O daha soldaydı...

ÜLKÜ GÜRKAN – Ben 1950'lerin sonunda geldiğimde, Hessen eyaleti kızıl bir eyalet olarak tanınırdı. Burası SPD içinde de "sol sosyal demokrasinin" vatanıydı. Ben öğrenci hareketi içinde SDS'deydim. SPD, o dönemde SDS'i atmasa, belki ben de sosyal demokrat hareketin içinde kalırdım 1963'te AWO'da, 1964'te de VHS (Volkshochschule- Halk Eğitim Merkezi) çalışmaya başladım. VHS ile ilişkilerim sayesinde etkinliklerimize katkı alabiliyordum. Salon verdiler. Seminerler yapabildik, benim sosyal demokrasiyle her zaman iyi ilişkilerim oldu. Aslında biz Almanya'nın iyi bir döneminde geldik. Sadece ekonomik refahtan söz etmiyorum. Faşizmi arkasında yeni bırakmış bir ülkeydi, sendikalar falan da antifaşist insanların olduğu yerlerdi. Bu insanlar bize her zaman olanak sağladılar. Tabii istemeyi de bilmek gerekiyordu, ama istediklerimize hiçbir zaman "Hayır" demediler. Türk sağ çevrelerini rahatsız eden şuydu: Bizim, sendikaları, sosyal demokratları, Türkiye aleyhine etkilediğimizi düşünüyorlardı.

- Türkiye'den gelen insanların bir özgüveni olduğu konusunda anlaştık. 12 Mart 1971'den sonra bu özgüvenin Türkiye merkezli olarak bir biçimde kırılmaya çalışıldığını görüyoruz. 12 Eylül 1980'den sonra da tamamen ortadan kaldırılıyor. Bugün 60'ların uyanık bir Türk işçisiyle, kökleri Türkiye'de ama bugün burada yaşayan, burada doğup büyümüş bir işçi arasında nasıl farklar var? Özellikle kadınlar açısından...

YILMAZ KARAHASAN – 60'larda Türk işçileri, daha önce de işte İtalyanlar, İspanyollar. İrlandalılar falan gelmeye başladığında, ben de 1963'te Ford'da işe başladığımda bayağı bir çevrem oluşmuştu. 1963 ekiminde veya kasımında bir işyeri toplantısına katıldım. O zamanlar Almanca dışındaki dillerde toplantılar falan yapılmıyor. Orada Türkçe ve Almanca olarak üç konuyu ele almıştım. Bir: Bize "Gastarbeiter" (misafir işçi) deniyor, ama biz misafir falan değil işçiyiz. Hem bizde, Türkiye'de misafir çalıştırılmaz. İki: Biz kendi dilimizde, yani Türkçe ve İtalyanca işyeri toplantıları da istiyoruz. Bilgilendirilme hakkımız var. Üç: O zaman Avrupa Ekonomik Topluluğu dışında kalan Türkiye gibi ülkelerden gelen işçilerin işçi temsilciliklerine seçilme hakkı yoktu. Seçebiliyorlardı, ama seçilemiyorlardı. Biz aynı haklara, işçi temsilciliklerine seçilme haklarını istedik. Bu Türkçe ve Almanca konuşmam, Ford içerisinde bayağı bir yankı yarattı. 1964 yılının ilk işyeri toplantısını biz Türkçe ve İtalyanca simultan çeviriyle gerçekleştirdik. İstem, 1963 sonu, gerçekleştirilmesi ise 1964'ün başıdır. 1965'te IG Metall Genel Kurulu'na katılımcı olarak biz 20 kişi çağrıldık. Orada da aynı istemleri dile getirdim. Bize yönelik olarak "Betreuung" (bakım) falan deniyordu, biz buna itiraz ettik. "Biz ne yaşlıyız, ne hastayız, ne de engelliyiz. Bakıma ihtiyacımız yok. Biz genç dinamik insanlarız, eşitlik istiyoruz, toplumsal entegrasyon istiyoruz" dedik. "Biz misafir değil, işçiyiz, işçi sınıfının bir parçasıyız. İşyeri işçi temsilciliklerine seçilme hakkı istiyoruz" dedik. O istemler doğrultusunda IG Metall de bir sürü kararlar aldı. Başından beri sendikalar yabancı eşitliği yönünde davrandı. 1972'de işyeri işçi temsilciliklerine yabancıların seçilmesi gerçekleşti. IG Metall hep destek verdi.

- Yani resmi görüş size ısrarla misafir olduğunuzu söylüyor, siz de "Hayır, biz işçi sınıfının ve toplumun bir parçayısız" diyorsunuz. Resmi makamlardan değil ama sendikalardan destek görüyorsunuz...

ÜLKÜ GÜRKAN – Burada o dönemde özellikle IG Metall'in genel merkez ve yönetim kadrolarının nazizmle mücadeleden, antifaşist gelenekten gelmiş olması büyük rol oynuyor. IG Metall gerçekten de kilit kurumdur.

YILMAZ KARAHASAN – 1970'lerin ortasına doğru, 1974'ten itibaren yabancı işçilerin Türklerin de sendikal harekete katkısı oldu. Hatta katkıları, etkileri sayısal güçlerinden daha yüksek oldu. Bir coşku, bir sarılma söz konusu o zaman. Bir enerji yani...

ÜLKÜ GÜRKAN – Alman sendikalarında, sosyal demokratlarla birlikte falan çalışırken, tabii, onlardan bir direniş kültürü de öğrendik. Onlar bize birçok olanak sağladılar. Ama buna karşılık da biz onlara çok şey verdik. Ne verdik? Diyelim, bir grev var... Bu grevde sabahın kör ayazında, kadınıyla erkeğiyle derneklerimiz, giderler, oralarda da davul çalarlar, çay kahve pişirirler, yemek pişirirler, sokaklara dökülürler... Bunu da biz yaptık. Alman, bizim gibi sokağa dökülmüyordu...

ÜLKÜ GÜRKAN-SCHNEIDER

2 Aralık 1935'te Çorum'da doğdu. Genç cumhuriyetin iki öğretmeninin iki kızından büyüğüdür. Bursa Kız Lisesi'ni bitirdi. Aile, kızlarından birini Almanya'da diğerini Türkiye'de okutmaya karar verdi ve Ülkü 1956 sonunda Almanya'ya geldi. Bavyera'da Goethe Enstitüsü ve rahibelerin yönettiği bir kız lisesinde Almanca öğrendikten sonra Frankfurt Üniversitesi ile Marburg Üniversitesi'nde siyasal bilimler okudu.
1964'ten 1998'e kadar Türkiye'den gelen işçilerle ilgili Türk Danış, Halk Eğitim Merkezi, Frankfurt Üniversitesi'nde projelerde ve IG Metall sendikası genel merkezinde de yabancı işçilerle ilgili birimlerde bilimsel araştırmalarda bulundu.
1965'te bazı arkadaşlarıyla birlikte Frankfurt Türk Halkevi'ni kurdu. Politik çalışmaları nedeniyle 1971'deki askeri cuntadan sonra "siyasi takibata" uğradı ve pasaportu elinden alındı.
1972'den 1993'e kadar Türkiye'ye gidemedi. Pasaportuna el konulduktan sonra bu uygulamaya karşı Danıştay'da dava açtı ve 10 yıldan fazla süren bir dava sonucunda pasaportunu geri aldı. Alman vatandaşlığını, "çifte vatandaşlık kabul edilinceye kadar" almayacağını bildirdi.
1992 yılında Frankfurt kentinin Onur Madalyası'na layık görülen Ülkü Gürkan'a, 1997 yılında da Federal Liyakat Nişanı verildi.

YILMAZ KARAHASAN

1938'de sendikacı bir ailenin ikinci oğlu olarak Zonguldak/Kilimli'de dünyaya geldi. 1957'de İstanbul Tophane Sanat Enstitüsü Elektrik Bölümü'nü bitirdi. İlk kez 1958'de geldiği Almanya'da kendi mesleğinde iki yıl çalıştı. Türkiye'ye döndü ve askerliğini yedeksubay olarak 1962'de bitirdi. Aynı yıl tekrar Almanya'ya gelerek çalışma hayatına atıldı. Önce Ford fabrikasında elektrikçi ve tercüman olarak çalıştıktan sonra, 1964-1968'de Köln'de Arbeiterwohlfahrt'ta sosyal danışman (Türk Danış) görevini üstlendi. 1968'de IG Metall sendikasında genel merkez sekreteri olarak çalışmaya başladı.
1992'de IG Metall'in 17. Olağan Genel Kurulunda, Almanya'nın yüz yılı aşkın işçi ve sendikal hareketi tarihinde ilk kez bir "yabancı" olarak IG Metall Yürütme Kurulu üyeliğine seçildi. 1996'da emekliye ayrıldı. Yılmaz Karahasan, 1963'den bu yana SPD üyesi. Kendisini SPD'nin sol kanadında gören deneyimli sendikacı, Türkiye'deki askeri darbeler döneminde siyasal baskılara maruz kaldı, hakkında tutuklama kararları çıkarıldı.
İki kez (1974 ve 1978) Türkiye'de tutuklandı. 1978 yılı Aralık ayında gıyabında 5 yıl hapse mahkum edildi, ancak bu ceza siyasal af yasası kapsamına girdiği için düştü. 1978-1993 yılları arasında Türkiye kapıları ona kapalı kaldı.

YILMAZ KARAHASAN – Bir örnek vereyim. Yıl 1984. Biz 35 saatlik iş haftası kavgası veriyoruz. Stuttgart bu 35 saat mücadelesinde merkez gibi. Orada işte grevleri konuşuyoruz. Ne yapalım falan diye... Ben söz aldım ve "Grev, ulusal felaket falan değil, aslında bir bayram, bir coşkudur. İlk yapılan iş çadır kurma, davul zurna getirme, halay çekmedir. Yani mücadeleden duyulan mutluluğun ifade edilmesi lazım" dedim. Bana "Haklısın" dediler.

ÜLKÜ GÜRKAN – İşte, bunu da bizden öğrendiler.

YILMAZ KARAHASAN – Sonrası da var: Sindelfingen Mercedes'te çok sayıda Türk çalışıyor. Sendikadan "Orada miting gibi bir kapalı salon toplantısı yapalım folkloruyla, müziğiyle falan" dediler. 3 binden fazla insan geldi. Bunların da en az 2 bini Türk. İspanyol, İtalyan ve biraz da Alman işçiler var. Sendika başkanı ve grev komitesi sözcüsü başladı saatlerce Almanca konuşmaya. Ona gidip "Yahu buraya gelenlerin çoğu bu konuşmayı anlamaz" dedim. Türkler çekip gitti tabii. Salon boşaldı. Yani Alman sendikacılar bir yandan kabulleniyorlar söylediklerimizi, diğer yandan da alışkanlıklarından vazgeçmiyorlar.

- Peki, Türklerin getirdiği mücadele kültürüyle, Almanların mücadele kültürü birbirine çarpmış mı oldu?

YILMAZ KARAHASAN – Güney Avrupa ülkelerinde, mesela Fransa, İspanya, İtalya'da faşizm döneminde kitlesel bir mücadele vardı. Türkiye'de de öyle, yüz binler yürüyordu. Almanya'da böyle bir kültür yok...

ÜLKÜ GÜRKAN – Benim içinde bulunduğum entelektüel çevrelerde böyle çıkışlar, "Biz de konuşalım" falan diyenler yoktu. Farklılıkların olması normal. Ben AWO'da çalışmaya başlayınca kendi vatandaşlarımızı tanımaya başladım. Ama doğrusu farklılıkların da bu kadar farkında değildim. Ben nereye gitsem "Küçük Türk kızı" diye nereye oturtacaklarını bilemezlerdi. Bir ilgi odağıydım. Genç arkadaşlarım bana "Ülkü Abla, sen bizim yaşadıklarımızı yaşamadın" diyorlar. Ben geldiğimde, 1950'lerin sonunda 1960'ların başında, Frankfurt Üniversitesi ve çevresinde 7-8 Türk vardı. Hiç dışlanmayı yaşamadım. Ama, arkadaşlar "Bugün üniversitelerde yine kendi aramızdayız, Almanlarla falan ilişkimiz yok" diyor. Alman sol hareketi sayesinde Türkiye'nin birçok sorununu öğrendim. 50'lerin sonunda Irak meselesinde tartışılırken, Türkiye'de Kürtlerin olduğunu öğrenmiştim. Farkında değildim gerçekten. Türkiye'deki sorunlar, Kürt sorununa falan eğilmemde, Alman solunun, öğrenci hareketinin büyük etkisi olmuştur.

YILMAZ KARAHASAN – Aslında 1960'lı ve 1970'li yılların sendikalarıyla 1990'lı ve 2000'li yılların sendikaları arasında büyük fark var. Son 20 yılda yoğun bir yapısal değişiklik ortaya çıktı. Çalışma yaşamı, iş ilişkileri değişti... Hep süreli işler, kiralık işçi, işsizlik nedeniyle güvence ortadan kalktı. Çalışanların yapısında yapısında değişim oldu. Klasik sanayi işçisinin sayısı sürekli azalırken, hizmetler sektöründe çalışanların sayısında büyük artma söz konusu. Dolayısıyla işçi sınıfının bilinç düzeyinde de son 20 yılda yoğun bir farklılaşma oldu. 20 yıldır yoğun bir biçimde liberal ekonomi ideolojisi yaygınlaştırılıyor. Devlet her türlü yaptırım ve yatırımdan elini ayağını çekti, "Ekonomi ekonomiye aittir!" veya "Pazar her şeyi düzenler!" ideolojisi çıktı. Sendika üyeleri toplumun içinde olduğu için, ideolojik şartlandırmalar üyeler üzerinde de yaygınlaşıyor. 1989-90'da iki Almanya'nın birleşmesiyle ortaya çıkan sorunlarla birlikte bir kayma da ortaya çıktı. Bir eksen kayması oldu. Dolayısıyla, hangi sorunlara öncelik verilecek?

IG Metall, 2.3 milyon üyeliydi, üye sayısı birleşmeyle 3.3 milyon oldu. Sonra yine düştü. Son 10 yılda ise 1 milyon üye kaybetti IG Metall. Sendikalardaki yabancı emekçiler arasında ise şu görüş yayıldı: Yalnız bırakıldık! Almanlar sözde dayanışma gösteriyor, ama pratikte kendi çıkarları yönünde hareket ediyorlar. Giderek yabancı emekçiler arasında sendikal örgütlere karşı bir güven azalması ortaya çıktı. Eski coşku, aktif katılım yavaşlamaya başladı. 50 yılda böyle bir düşüş yaşandı, evet... IG Metall de yabancı emekçiler arasındaki çalışmalarını neredeyse sıfıra indirdi. Önce yabancı dillerde yayımlanan gazeteler kesildi, seminerler azaltıldı, yabancılar servisi kısıtlandı...

ÜLKÜ GÜRKAN – Biz 1980'lere kadar, belli bir politik kültürü, zaten belli bir kültür getirmiş olan insanlar arasında yaymayı başardık. Hem sendikal hem de diğer alanlarda. Yalnız bir şeyi başaramadık: Biz sandık ki, bu hep böyle gidecek. Ötekilerin, yani bizim dışımızdaki insanların, çalışma biçimlerine asla kafa yormadık, onların çalışma biçimleri bizi asla ilgilendirmedi. Biz 1980'li yıllara kadar yabancı işçiler olarak sendika yönetimlerine etkide bulunmayı becerdik. Hatamız ise, birbirimizi yememizin dışında, gelen hareketin tarzını ve ciddiyetini kavramamış olmamız. Yani Türkiye merkezli sağcı, dinci hareketin gelişini göremedik. Türkiye'deki yenilgiyi burada da yaşadık. Biz, şunu da göz ardı ettik: Birinci kuşak tamam, 1980'den sonraki kuşaklar ise bu ülkede büyümüş... Ama sonunda sorunlarına çözüm yollarını camide arayıp bulmaya başladı. Kültür olayında, 1970'lerde ciddi bir fırsat kaçtı. Biz de çok deneyimli değildik.

Bir örnek vereyim: Deniz Gezmiş'in asıldığı günün ertesinde bir protesto yürüyüşü düzenledik. Bir cumartesi günüydü, davul zurnayla yürüyoruz. 3 bin kişi falanız. Ben de eşimle birlikte birlikte katıldım. Çevredeki Türkler, davul zurnayı, Türkçe bağıran insanları görünce kurulan barikatları aşıp bize katılmışlar. Eşim gibi Almanlar da var, onlar "Biraz da Almanca slogan atalım" dediler. Biz "Tamam" dedik. "Freiheit für die Türkei!" (Türkiye'ye özgürlük!) diye slogan atmaya başladık. Eşim bir ara arkadaki Türkleri işaretle "Bak sizinkiler ne diye bağırıyor" dedi. "Ne diyorlar?" dedim. "Freitag für die Türkei" (Türkiye için cuma!) diye bağırıyorlarmış. Neyse, ben mutluyum tabii, yürüyüş büyük olmuş falan, akşam evde konuşuyoruz, eşim bana dedi ki: "Bak sen akıllı bir kadınsın. Olan bitenin farkında değil misin? Bunlar bugün sizin peşinize takılmış 'Freitag für die Türkei' diyor, yarın başkasının peşine takılacak, onların istediğini söyleyecek". Tabii sonra kavga çıktı evde. Söylemek istediğim şu: Doğrusu, kendi malzememizi de pek bilemiyorduk.

- Bir büyük boşluk var... Neden var sizce?

ÜLKÜ GÜRKAN – Burada, insanlara bir şey verememişiz. İnsanımız, rahatsız olunca da, eski hayatında gördüklerine benzer şeyleri bulduğu camilere sığınıyor. Bence değişen olay şu: 1960'larda ve 1970'lerin ortasına kadar Almanya'ya gelenler, farklı bir kültür getirdiler Türkiye'den. Aydınlanmacı, cumhuriyetçi kültürün örneklerini getirdiler. Okumuş, yazmış, belli bir düzeydeki insanlardı onlar. Daha sonra gelen kesim ise çoğunlukla köylerden gelenlerdi. İşte biz bunu fark edemedik. Bir kesinti oldu. Aydınlanmadan kaynaklanan, solcu, ilerici kesimler, yani bizler, bu ülkede yaşanan dışlanmanın bu insanları geleneksel, din kaynaklı görüşlere yönelttiğini zamanında göremedik. Dinin etkisi öyle on yıllarla falan halledilemiyor. Biz, "aydınlanmacı kesim", bizim için bitmiş olan olgu ve kurumların insanlar üzerindeki etkisini sürdüreceğini, insanlarla devam edeceğini göremedik. İleri yürüyüşün, ilericiliğin kesintisiz devam edeceğini sandık. Olmadı. Şimdi, uzun bir süredir, bunun sonuçlarını yaşıyoruz.

YILMAZ KARAHASAN – Gerçekten de, köy kökenli Türkiyeli göçmen emekçi arkadaşlarımız konusunda yanlış anlaşılmamak lazım. İnsan etkilenmelere açık bir yaratıktır. Almanya'nın resmi politikası, "Almanya bir göç ülkesi değildir" ideolojisinden hareketle genelde tüm "yabancıları", özelde ama yoğunlukla Türkiye kökenli toplum bireylerini sürekli dışlarken, gerici-faşist güçler 1980'li yılların ortalarında kaba saldırılarını yoğunlaştırmaya başladılar. Bu saldırılar 1990'lı yılların başlarında kaba kuvvetin ötesinde katliamlara dönüştü. Evler, yurtlar ateşe verildi, insanlar yakılmaya başlandı. Mölln, Solingen ve faşist saldırılara sahne olan diğer başka kentleri unutmamak gerekir. Buna karşın Türkiye'nin siyasal yönetimleri, çeşitli kurum ve kurulları onları sürekli kendilerine "bağlama ve ideolojik şartlandırma" yöntemleri uyguladılar.

İşte, bu "itme-çekme" olgusu, doğal olarak Türkiye kökenli insanların siyasal, kültürel, özellikle dinsel açıdan yoğunlukla Türkiye'ye yönlenmelerine, "gerçek dostlarını" dinci, milliyetçi, sağ radikal örgütlerde aramaya başlamalarına yol açtı. İnsanların tutum, davranış ve yönlenişlerinin değerlendirmesini yaparken kuşkusuz içinde bulundukları ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve giderek genel toplumsal koşulları da dikkate almak gerekir. ■

Ülkü Abla

İMRAN AYATA

Ülkü Gürkan, Almanya'ya geldiğinde, "Rahibeler neden başlarını örtüyor ki?" diye merak etmiş. Adorno'nun talebesi olmaktan, göçmenler için yoğun politik mücadeleye uzanan bir hayatı var onun. Frankfurt'a yakışır bir hayat hikayesi bu.

Kapı zillerindeki isimler bize çok şey anlatır. Frankfurt'taki bu binada da bes-belli, çifte soyadlı birçok insan yaşıyor. Ama aralarından biri başka türlü çarpıyor göze: Ülkü Schneider-Gürkan ismi bir Türkiye-Almanya karışımı. Frankfurt'ta da aynı kural geçerli: Eğer zillerdeki isimlerin çoğu yalnız Almanca ise daha kalburüstü bir semte geldiğinizden emin olabilirsiniz. Nitekim gökdelenler bu sokağın, Eiserner Steg, yani Demirköprü'nün karşısında, adeta ışıklı bir kartpostal manzarası gibi uzanıyorlar. Hatta binada yakın zamana kadar ikinci bir Türkçe isim daha vardı: Ülkü'nün kızkardeşi İlter'in doktor muayenehanesi hemen şu giriş katındaydı. Soyadı, "Happy Birthday Türke!" romanının yazarı Jakob Arjouni'nin çok hoşuna gitmiş olacak ki, annesi Ülkü ve İlter'le arkadaş olan yazar ilk polisiye romanlarının kahramanına onun soyadını verdi: Kayankaya. Frankfurt'taki Türkiyeli göçmenlerin Ülkü Abla'sının yanındayız ve onun anlatacak çok zengin hikâyeleri var.

Yakınlarda 76 yaşına basan Ülkü Schneider-Gürkan okumak için Almanya'ya geleli elli yıl çok geçti. Her ikisi de öğretmen olan annesiyle babası kızlarını Almanya'da okumaya göndererek kendilerine ve çevrelerine, Cumhuriyet Türkiyesi'nde kızların da oğlan çocuklarıyla aynı olanaklara sahip olduğunu kanıtlamak istemişlerdi. Belki de gerçek neden sadece bir oğullarının olmayışıydı. Ülkü Bursa'nın en iyi kız liselerinden birinde Fransızca öğrenmişti ve bu yüzden aslında Paris'e gidip, orada eğitim görmek istiyordu. Ama babasının aklında Almanya vardı. Çünkü Gürkanlar Çorum'da, Hitler Almanyası'ndan kaçıp Türkiye'ye sığınmış Almanlarla arkadaşlık etmişlerdi. Ülkü böylece 1957 yazında kendini Bavyera'daki Katolik bir kız yatılı okulunda buldu. Bu, genç kız için çok yabancı, tuhaf bir dünyanın içine düşmek demekti. Kadın öğretmenlerin başlarını örtüyor oluşunu çok yadırgadı. Oysa Türkiye'de, en azından onların çevresindeki kadınlar, modern ve Batılı olmanın göstergesi olarak saçlarını rüzgara salarlardı. Acaba genç öğretmenler nişanlıları tarafından terk edildikleri, hatta dul kaldıkları için mi manastıra kapanıp rahibe olmayı seçmişlerdi? Ülkü, Çorum'da, o zamanlar birçok kişinin elinde dolaşan dünya klasikleri arasında böyle bir roman okuduğunu da hatırlıyordu. Sonunda Rahibe Gudbert'e düşüncelerinden söz etti ve önce şaşkınlık, sonra da manastırın kubbelerinde yankılanan şen bir kahkahayla karşılaştı.

Şaşkınlık, Türkiye'den yeni gelen genç kızın Bavyera'da ve sonra Frankfurt'ta geçirdiği bu ilk yılların hakim rengi olmayı sürdürdü. Bavyera taşrasında geçirdiği ilk senenin ardından Dişçilik Fakültesi'ne şöyle bir uğrayarak Siyasal Bilimler bölümüne kaydını yaptırdı. "İnsanların yiyecek-içecek satan dükkanların vitrinleri önünde toplaşıp içeri girmeden, o camekanların önünde ne kadar uzun zaman geçirdiğini çok şaşırarak izliyordum" diye anlatıyor bugün. Almanların çoğunun üzerindeki son derece basit kıyafetleri de unutmamış. Oysa Ülkü Gürkan'ın sırtında özel terzinin kıymetli kumaşlardan diktiği elbiseler vardı, ayakkabıları da İstanbul'da, ölçüye göre özel olarak yaptırılmıştı.

Gürkanlar kızlarının yurtdışında üniversite eğitimi alması için her ay belli bir banka hesabına 385 Mark yatırmak zorundaydılar – yasalar böyle emrediyordu. Bu çok yüksek bir rakamdı; o zamanlar ortalama bir Frankfurtlunun bir ayda eline geçen bütün paradan fazlaydı. Ülkü 1957/58 yılının kış sömestrinde Frankfurt'taki yüksekokuldaki üç Türk kız öğrenciden biriydi ve dikkatleri haliyle üzerinde topluyordu. Evde annesiyle babasının Stalingrad veya Avrupa'da Yahudilerin toplu kıyımı üzerine yaptıkları konuşmalar hâlâ kulağında yankılanıyordu; Kemalist ailesinin ilerlemeye olan inancını devralmış, okuduğu edebiyat yapıtlarıyla özgür düşüncelerin dünyasına adım atmıştı. Frankfurt'ta da kendisini kısa süre içinde "ilerici bir çevrede" buldu ve sonra Sosyalist Alman Üniversite Öğrencileri Birliği SDS'e girdi. Carlo Schmid ve Theodor W. Adorno gibi hocalardan ders dinledi – bugün bu ünlü filozofu bizzat dinlemiş olan ilk Türkiyeli öğrenci olmakla ne kadar övünse, yeridir. Adorno yıllar sonra öğrenci hareketini çekincesiz des-

teklemeyi reddedince, ona karşı düzenlenen protestolara da katılacaktı.

Ülkü, SDS'deki yoldaşlarıyla saatler boyunca tartışırdı. Onların milliyetçiliğe neden bu kadar sert muhalif olduklarını, devlete neden bu kadar karşı geldiklerini anlamakta başta epey zorluk çekti. Ne de olsa Türkiye'de sol, daha milliyetçi ve daha devletçiydi. 60'lı yılların başında üniversitedeki 10 Türk arkadaşıyla beraber Frankfurt'taki ilk Türk Üniversite Öğrencileri Birliği'ni kurdu. Bu, Ülkü'nün hayata geçireceği tek dernek olmayacaktı; onu ileride Türk Halkevi (Türkisches Volkshaus), Hessen Yabancılar İnsiyatifi Konseyi (Initiativausschuss ausländischer Mitbürger in Hessen) ve Türkiye-Almanya Forumu (Türkei-Deutschland-Forum) izleyeceklerdi. Ülkü Schneider-Gürkan en son olarak İstanbul'da toplumsal tarih araştırmaları yapan bir vakfın danışma kurulunda yer alıyor.

Üniversite dışındaki politik faaliyetlerine, Türkiye'yle Almanya arasında 1961'de imzalanan anlaşmadan sonra sökün eden işçi göçüyle başladı. O sıralarda Marburg'da Wolfgang Abendroth'un öğrencisi olarak Türkiye İşçi Partisi TİP hakkında doktora çalışması yapmak isteyen Ülkü Schneider-Gürkan, kendisini birden Frankfurt'taki Arbeiterwohlfahrt'ın İşçi Danışma Merkezi'nde buldu. Almanya'da kalışı sanki kendiliğinden oldu. Bilinçli bir "kalmak" değildi, sadece bir "gitmemek"ti bu. Adorno'nun öğrencilerinden biriyle evlenerek bugünkü frapan soyadına kavuştu ve boşandıktan sonra da soyadını kullanmaya devam etti.

Danışma merkezine gelen işçiler hiç de iddia edildiği gibi, Anadolu'nun ücra köşelerinden gelmiş kara cahil insanlar değillerdi. "Türkiye'den gelen ilk işçilerin çoğu eğitimli, şehirli insanlardı, aralarında çok sayıda kadın vardı. Birçoğu Türkiye'de sendikalarla, siyasi gruplarla temasta bulunmuşlardı." Bu, danışma saatlerinde yalnız kişisel problemlerin değil, politik sorunların da dile gelmesini sağlıyordu. AWO'da başlayıp bugüne kadar devam eden dostlukları, ortak siyasi faaliyetlerin de zeminini oluşturdu. Nitekim Ülkü Schneider-Gürkan bugün bile hâlâ Frankfurt'taki Halkevi'nde emeklilerin sorunlarını tartışıyor veya İstanbul'da katledilen Ermeni gazeteci Hrant Dink için anma toplantıları düzenliyor.

Zamanla elbette konular da değişti. Ama Ülkü'nün gündeme müdahale eden, değişim için mücadele veren tavrı hiç değişmedi. 1960'lı yıllardan birinde Offenbach'daki Konut İdaresi'ne (Wohnungsamt) giderek, bugün adını unuttuğu bir deri fabrikasının işçi yurdunda hüküm süren berbat barınma koşullarını şikayet etti. Görevli memuru göçmenlerin düzgün kira evlerine çıkabilmesi için gerekli önlemleri almaya çağırdı. Memur konuyla ilgilenmeyi reddetti. Ülkü Schneider-Gürkan bir anda adamın yakasına yapışıp, ona "Faşist!" diye bağırmaya başladı. Bild gazetesine ilk bu olayla haber oldu ve haberler sonra da sürdüler. Şimdi Offenbach'daki firmanın ismi bir türlü aklına gelmediği için kalkıp arşivine bakmak üzere izin istiyor.

Arşivi mi? Binlerce kitap, sayısız klasör ve gazete kupürleriyle, plaklar ve fotoğraflarla bütün ev devasa bir arşiv gibi zaten. Burada sonsuz zaman geçirip binlerce hikaye için malzeme çıkartılabilir. Mesela Stadtallendorf'taki metal fabrikasında "mayster" emrettiği halde süt içmeyi reddeden şu genç işçinin öyküsü. Sütü zorla ağzına alıp yutamadığından şefinin ayaklarının dibine tükürüyor. El kol dalaşının ardından sınır dışı muamelesi başlatılıyor. Konudan haberdar edilen Ülkü Schneider-Gürkan ve arkadaşları, siyasal mücadelede yetkinleştikleri ve birçok yerde örgütlendikleri için işçiye sahip çıkıp sınır dışı edilmesini engelliyorlar.

"Bu tür başarılardan sonra kendimi önemli ve etkili hissetmeye başladım. Şuraya bir telefon, bilmem kimle bir görüşme - olumlu neticeler alabiliyorduk." Ama Ülkü Schneider-Gürkan'da yavaş yavaş, bu bireysel yardımların daha temelli politik çözümlere varmadan kalıcı bir çözüm oluşturmayacağı duygusu da peyda olmaya başlamıştı. Onun için daha 1970'li yıllarda yeni bir göç yasası, vatandaşlık kanununda değişiklik ve yabancı kökenlilerin yerel seçimlere katılma hakkı üzerinde çalışmaya başladı. Bütün bu talepler yıllar sonra, çok kültürlü Almanya'nın o kısa yaz mevsiminde dilden dile dolaşacaktır.

Politik çalışmalarında da her zaman Türkiye'yle dirsek temasındaydı. Ama bu ona sadece itibar getirmeyecekti. Siyasi görüşleri ve yasak Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) sempatizanlığı yüzünden devletin gazabına uğrayarak, tam 20 yıl ülkesine seyahat edemedi – ancak 1993'te sona erecek olan ağır bir cezaydı bu. Öte yanda Almanya ona 1979'da Federal Liyakat Nişanı'nı (Bundesverdienstkreuz) vermeyi öneriyordu. Alman Cumhurbaşkanlığı'ndan gelen resmi yazıda, nişanı alacağı belirtiliyor, törene davet ediliyordu. Aynı yıl Liyakat Nişanı'nı almayı reddeden Heinrich Böll'ün tersine, o, bu ödüle sevinmişti. Fakat hemen ertesinde ikinci bir mektup daha geldi: "Üstesinden gelinemeyen protokol sorunları yüzünden" törenin maalesef yapılamayacağı ve nişanı alamayacağı bildirildi. Ülkü Schneider-Gürkan, nişanı almasını engelleyenin zamanın Türk büyükelçisi olduğunu kısa zamanda araştırıp öğrendi. Federal Liyakat Nişanı kendisine 18 yıl sonra gecikmeli olarak verildi.

"Almanya'da kabul görmeyi başardım. Bunu neye bağlamak gerektiğini ben de bilmiyorum." Başarılı bir entegrasyon mu? Göçmenler için bir tür konserve açacağı marifeti görmüştü; birilerinin tekrarlamaktan bıkmadığı gibi, insanların kendi kaderlerini değiştirebileceğini, şansını bizzat kendilerinin yaratacağını göstermek, onun göreviydi. Ama 1982'den emekliye ayrılana kadar IG Metall Sendikası'nda "yabancı işçilerin sorunlarıyla" ilgilenen Ülkü Schneider-Gürkan'ın yüzü "entegrasyon" kelimesini duyunca asılıyor. "Sabah akşam durup dinlenmeden entegrasyon propagandası yapmak büyük bir hataydı", diyor. Eğer Almanya'da göç olgusu baştan itibaren ciddiye alınsaydı ve göçmenlerin ihtiyaçlarına cevap verilmeye çalışılsaydı, onlara eşit vatandaş muamelesi yapılsaydı, bugün çok daha ilerlemiş olunacağını düşünüyor. Onca mücadeleden sonra, aynı sorunların temcit pilavı gibi önüne konmasından bıkmış. Edinilen tecrübeler üzerine daha derin düşünülmemesinden, entegrasyon kursları gibi miadını çoktan doldurmuş araçların sürekli yeniden devreye sokulmasından ve bunlardan bir mucize beklenmesinden şikâyetçi. "Göçmenlerin hayatlarında çok da iyileşme olmadığı halde, hâlâ daha aynı konuları tartışıp duruyoruz. Hatta birçoğunun durumu daha bile kötü bugün." Ve hemen ekliyor: "Tabii göçmenler arasında bir farklılaşma da yaşandı, bugün birçok alanda başarılı göçmenler var, bunu görüyoruz". Dikkatli bakıldığında, diyor Ülkü, bu başarıların ardında büyük bireysel çabaların ve toplumsal koşullar sayesinde değil, onlara inat gerçekleşen mutlu tesadüflerin yattığı görülür.

Ülkü Schneider-Gürkan'la hayatı hakkında konuştuğumuzda, konu dönüp dolaşıp kendi yaşadıklarından genele, hepimizin hayatına, hepimizi kuşatan toplumsal koşullara varıyor. Elbette siyasal İslam'ın güçlenmesinden de bahsediyoruz, bu onu da tedirgin ediyor. Ağzından mahrem bir bilgi almak çok güç. Ama birden çok dokunaklı bir an yaşıyoruz. Ülkü Abla birkaç yıl önce, bir pazar sabahı erkenden, bütün şehir uyurken aşağıya inip o Demir Köprü'nün üzerinde dururken, ilk kez hiçbir yere ait olmadığı duygusuna kapıldığını anlatıyor. Birdenbire, hiç beklemeden içini kaplayan o tuhaf, tekinsiz duygudan bahsediyor. Oysa Frankfurt'u ne kadar çok sevmişti. Yazlarını Ege sahillerinde geçirmekten ne kadar da haz alıyordu. Ama eminiz ki Ülkü Abla bu duygu hakkında da, tatmin edici bir açıklama buluncaya kadar, uzun uzun düşünecektir. Ve mutlaka bulacaktır o açıklamayı. Bir gün, mutlaka. ■

Arşivi mi? Binlerce kitap, sayısız klasör ve gazete kupürleriyle, plaklar ve fotoğraflarla bütün ev devasa bir arşiv gibi zaten. Burada sonsuz zaman geçirip binlerce hikaye için malzeme çıkartılabilir.

33. BASKI

Mustafa Balbay

DÜŞÜNÜYORUM O HALDE SANIĞIM

ZULÜMNAME

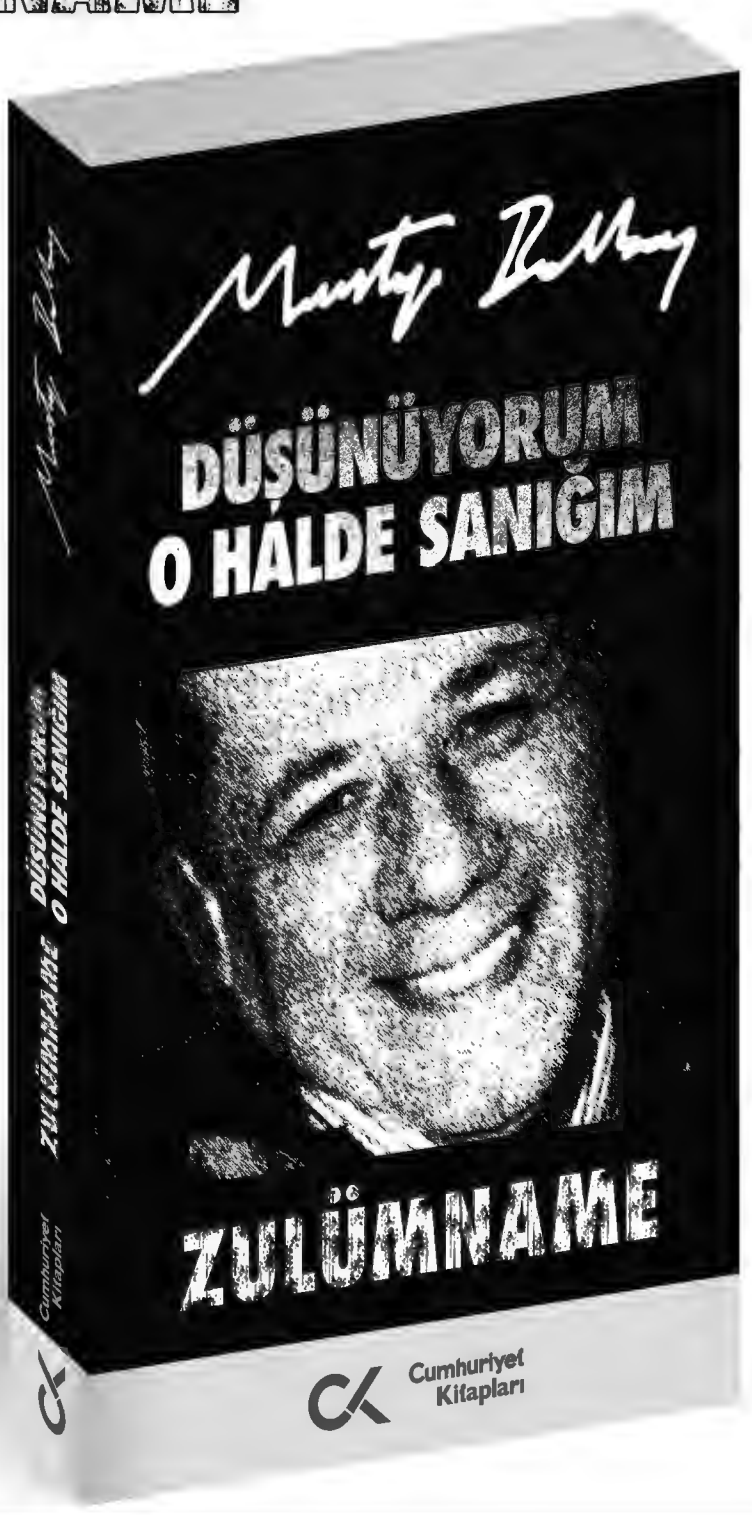

Ben
Vatandan aldıklarımla değil
Vatana verdiklerimle doyarım.
Vatan, onu sevenler kadar güçlüdür
Buna inanırım.
Ben,
Malta sürgünlerinden
1940-1950 tutuklamalarından
1970-1980 kıyımlarından
1990 katliamlarından
2000'lerin hukuk saldırılarından gelirim.
Ben,
Namık Kemal'lerden
Tevfik Fikret'lerden
Abdi İpekçi'lerden
Uğur Mumcu'lardan
İlhan Selçuk'lardan gelirim.
Yalnız
Aile büyüklerimi
Ve aydınlık insanları
Selamlarken eğilirim.

Mustafa BALBAY

Mustafa Balbay, okurları için
Silivri'de de yazmaya devam ediyor.

Okurları da Balbay'a yazıyor!

Yeni kitabıyla birlikte aldıkları
güvercinli kartpostalları
Silivri zindanına gönderiyorlar...

Balbay artık
özgürlüğüne kavuşsun diye...

www.binlerceguvercin.com

İnternetten sipariş için:
www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

"Fahri Abi" Nâzım Hikmet'le...Ama ben, asıl Türk nişanlısıyla İstiklal

Türk ve Fransız yurtseveri bir sürgün:
Fahrettin Petek

"Fahri Abi"

UĞUR HÜKÜM

Zoraki eczacılıktan gönüllü bilim insanlığına, zorunlu sürgünden inançlı-angaje dünya vatandaşlığına uzanan 88 yıllık benzersiz hayatıyla bir tanecik "Fahri Abi"mizdi. Duygularıyla sıcacık bir Türk, aklıyla bilinçli bir Fransız olmuştu. Güncele yönelik tercihlerini sağduyusuyla, geleceğe yönelik tercihlerini solduyusuyla kullanırdı. Hayatta düşman gördüğü tek anlayış ve çevre, din ve iman yoluyla insanların inançlarını sömüren, laikliğe, gerçekten demokratik bir cumhuriyete gölge düşürmeye yeltenen her türlü kişi, kuruluş ve ideolojileriydi.

Türkiye dışında yaşayan, uluslararası arenada kendini "otorite", referans isim olarak kabul ettirmiş Türk veya Türkiye kökenli bilim-kültür insanı bulmak gerçekte sanıldığından çok daha zordur. Fransa'da geçtiğimiz yüzyılda yaşamış veya yaşayan bu çapta kişiliklerin sayısı da kolay kolay iki elin parmak sayısını geçmez. Hele bu tanımı fen bilimleri ve de siyasi "angajman" gibi ölçütlerle daraltırsak, 24 Aralık 2010'da yitirdiğimiz Fahrettin Petek'in değeri daha da iyi anlaşılır.

Fahrettin Petek benim için yalnızca Neriman Hanım'ın eşi, Gaye'nin babası, Kerim'in dedesi değildi. Fransa'da onu yakından tanımış olma keyfine eren, şansına kavuşan her Türk'ün, hatta Türkiye kültürüne, Türkçe'ye biraz vakıf olan herkesin, hepimizin "Abi"siydi. Onun bu özelliği kuşkusuz bir tek Fransa'da yerleşik Türk toplumunun en yaşlı (erkek) kişiliği, duayeni oluşundan kaynaklanmıyordu.

"Beni kâğıt üstünde apatrid-vatansız kılanlardan bir tanesi, bu memlekete (Türkiye'yi kast ediyor-U.H.), insanlığa benim yarım kadar hizmet etmişse, ben hemen kendimi şu pencereden atarım."

Anayurdundan 40 yıl uzaklaştırılmanın yarasını ömür boyu taşıdı. Bunu yapanları asla affetmedi. Ancak zorunlu gurbetin ne öncesinde, ne sırasında, ne de sonrasında hiç kimse onun gönlünü, kişiliğini dağlamış vatanından, tutkulu yurt sevgisinden kopartamadı. Fahri Abi'yi 1989'dan önce tanısaydınız, bu adamın 40 yıl, 1949-1989 arasında bir tek defa bile Türkiye'ye ayak basmamış olduğuna inanamazdınız. Ne zaman oralardan, İstanbul'dan, İzmir'den söz edilse gözleri dolardı. Her daim buram buram Akdeniz, Anadolu kokan bir insandı. Her gittiği yere, her girdiği meclise bir Türkiye, Ege havası götürürdü. Türkiye'ye olan bağlılığı, söylemde "milliyetçi" geçinen nicelerinin katbekat üstündeydi. Onun için de "Abi"mizdi.

Yukarda yazdıklarımızdan sonra onun Fransa'ya olan sevgisini sınırlı sananlar, Fransa'da sadece iyi ve insanlığa yararlı bir meslek icra etmek, ekmek parasını çıkartmak ve soyut bir Türkiye düşüyle yaşamak olduğuna inananlar, çok ama çok yanılırlar. Fahri Abi'nin Fransa'ya duyduğu sevginin Türkiye'den aşağı kalır yanı yoktu. Üstüne üstlük Fransa'ya beslediği hayranlık veya daha yerinde bir kavramla, saygı ve belki şükranlık vardı ki, bunu haklı olarak Türkiye'ye karşı pek hissetmiyordu. Her ne kadar 2007'den beri Fransa'nın başına geçen Nicolas Sarkozy isimli (Fahri Abi'nin deyimiyle) "haydut ve soytarı herif" bu saygıya gölge düşürmüş olsa da, Fransa onun için dayanışmacı, laik ve cumhuriyetçi bir ülkeydi. 60 yılı aşkındır kendisinin de bir parçası olduğuna inandığı Fransız toplumuna, insanına güveniyordu. O hem tam bir Türk, hem de tam bir Fransız yurtseverdi. (Kendilerine sevecek yurt bulamayanlar veya yalnızca tek yurt sevilirmiş takıntısıyla iştigal edenler, dertlerine mum yaksınlar!) Zira o özünde çifte kültürlü ve evrenselci gerçek bir dünya vatandaşıydı. Bu nedenle de Fransa'daki "Abi"mizdi.

Fahri abiyle ilk, yaklaşık 35 yıl önce Gaye'nin (Petek) babası olarak karşılaşmıştım. İkinci nesil Türk çocukları arasında hiç tereddütsüz en yüksek mevkilere ulaşmış, Fransız toplumuna verdiği hizmetten ötürü resmen en fazla taltif edilmiş bir kadını yetiştiren bu adam ve eşini yakından tanımam yıllara yayılacaktı. Gaye, Türk kültürü ve göçünden hareketle, Fransız toplumu içinde 40 yıldır sosyal hassasiyetle verdiği eşsiz mücadelesinde temel eğitimi ve angaje bir dünya anlayışını özünde babasından almıştı. Fahri Abi, çağının sorumluluğunu üstlenmiş aktif, siyasi açıdan bilinçli bir bilimadamıydı. Ayrıca bunun için de "Abi"mizdi.

Yetiştirdiği, destek oldukları yalnızca kızı Gaye, eski yardımcısı Profesör Janine Doly, eski asistanı Profesör Ahmet Cıvaş veya öğrencileriyle sınırlı değildi. Yaratıcı katkıları sadece Vietnam gibi yoksullukla boğuşan ülkelerde kurduğu biyo-kimya bölümleri, kanser araştırma üniteleri, kürsüleri gibi çalışmalarla da ölçülemez. Fahri Abi 1950'lerin başın da, Paris'te, Nâzım Hikmet'i Türk zindanlarından kurtarmak amacıyla oluşturulan İlerici Jön Türkler Komiteleri'nin de motor gücü, en aktif üyelerindendi. Ölümüne kadar tanınmış sinemacı Yılmaz Güney dahil ilerici sanatçılar, bilim insanları, sıradan bireyler dahil hiç kimseden dayanışmasını, emeğini esirgemedi. Kendi olanaklarının en dar olduğu koşullarda bile icabında başkalarını yedirdi, giydirdi, barındırdı. Kâğıt-kürek formalitelerinden, iş-ev bulmaya yarım yüzyıl kapısını çalan herkese yardımcı oldu. Elbette ardındaki, gölgede kalsa da eşi Neriman Hanım'ın hakkını teslim etmeden geçmeyelim. Fakat özellikle Fahri Abi'nin Fransa'daki varlığı, çok sayıda insan için bir dayanak, bir umut kaynağı olmuştu. Onun için de "Abi"mizdi.

Fahri abi yemeğin, içkinin, her şeyin güzelini, kısacası yaşamayı çok severdi. Kendi eliyle tutup, Normandiya'daki evinin bahçesinde ızgarasını hazırladığı balıklara uygun şarap seçmesi; tek tek ve zevkle açtığı istiridyeleri, deniz ürünlerini yemesi; üreticisinden özel siparişle aldığı şampanyaları içerken veya Normandiya'nın ulusal içkisi Calvados'ları devirirken aldığı keyfi görmek kayda değer anlardı. Etrafındakileri imrendirir, iştahlarını açardı. Maalesef yaşıt dostlarının hemen hemen hepsi ondan önce vefat ettiğinden son yıllarında epeyce yalnızdı. Fakat kendinden gençlerle gayet hoş ve yakın ilişkiler kurar, bitmez tükenmez mizahı, keskin gözü, dobracı dili ve tavrı, yakıcı ve keskin eleştirelliğiyle girdiği her topluluğun anında sevgi ve saygısını kazanırdı. Net bir irade ve birinci derece bilinçli bir biçimde, son nefesine kadar dünya, Fransa, Türkiye güncelliğini, gelişmeleri tükenmez bir heyecan ve sonsuz bir ilgiyle izledi. Asla hayattan kopmadı. Çağından, dünyasından, yaşamından, toplumundan daima sorumlu, örnek bir insandı. Bu yüzden de "Abi"mizdi.

Zoraki eczacılıktan gönüllü bilim insanlığına, zorunlu sürgünden inançlı-angaje dünya vatandaşlığına uzanan 88 yıllık benzersiz hayatıyla bir tanecik "Fahri Abi"mizdi. Duygularıyla sıcacık bir Türk, aklıyla bilinçli bir Fransız olmuştu. Güncele yönelik tercihlerini sağduyusuyla, geleceğe yönelik tercihlerini solduyusuyla kullanırdı. Hayatta düşman gördüğü tek anlayış ve çevre, din ve iman yoluyla insanların inançlarını sömüren; laikliğe, gerçekten demokratik bir cumhuriyete gölge düşürmeye yeltenen her türlü kişi, kuruluş ve ideolojileriydi.

Sevgili Fahri Abi! Babacan ve gür sesin, dost-ağabey uyarı ve tavsiyelerin ömrüm boyu kulaklarımda çınlayacak. Özgür, eşit, aydınlık bir evren, daha güzel bir toplum ve insanlık için verdiğin mücadele bizi de zenginleştirdi, güçlendirdi. Fahri Abim, senin sofranda oturduğum, evinde yattığım, meclisinde bulunduğum, senin kardeşlerin arasında olabildiğim için gurur duyuyorum. Her şey için teşekkürler... ■

Fahri Petek Yaşar Kemal, Abidin Dino ve eşi Neriman ile...

M. ŞEHMUS GÜZEL, İNSANLIK SINAVINDA BİR YÜZ AKIMIZI DAHA KİTAPLAŞTIRDI

Fahri Petek: Paris'te bir Türkiye güneşi

UĞUR HÜKÜM

Fahri Petek, 40 yıl yurduna dönmemecesine Paris'te kaldı. Burada bu kadar uzun zaman kalmayı kendisi istemedi. Koşullar zorladı. Kendisine yapılanlar ve yapılması muhtemel olanların dışında küçücük kızı da zulme tabi tutuldu: 1950'lerin başında Gaye Petek, daha minik bir çocukken, ülkeye tatil için gittiğinde rehin alındı. Zar zor onu kurtardılar. 1965'te Fahri Petek yurttaşlıktan çıkarıldı. Petek'in ülkeye dönmemesi, ülkesine veya ülkesinin canı gibi sevdiği insanlarına küsmekten falan değil, bunlardan. Kaç kişi o koşullarda cesaret edip ülkesine dönebilirdi? Dönemedi ülkesine. 1949'dan 1989'a tam 40 yıl canı kadar sevdiği Bergama'yı, İstanbul'u, İzmir'i göremedi. Bütün bunlara tahammül etmesini bildi. Bilgeliğine birkaç derece daha bilgelik kattı.

24 Aralık 2010'da Paris'te yitirdiğimiz Fahrettin Petek siyasi düşünceleri nedeniyle yurtdışında yaşamak zorunda kalan çok değerli bir bilim insanıydı. 1 Mart 1922'de İstanbul'da doğan Fahri ağabeyimiz yalnızca Fransa'daki duayenimiz değil, aynı zamanda ortalamanın çok üstünde insani erdemlere sahip bir kişilikti. "Fahri Petek: Bir Hayat, Üç Can" başlıklı 357 sayfalık bir kitap yayımlayan (TÜSTAV, "Sarı Defter" dizisi, İstanbul, 2009) M. Şehmus Güzel ile Petek'i konuştuk:

- Bu benzersiz insanı nasıl tanıdınız, dostluğunuz nasıl başladı?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Fahri Abi'yi Abidin ve Güzin Dino'ları ziyarete gittiğim bir akşam üzeri tanıdım. Ajandama not etmişim, 1984'te tanıştık. O gün benden önce Abidin'leri ziyarete gelen Fahri Abi tam çıkmak üzereyken ben vardım. Abidin'ler açısından bu aslında alışılmamış bir şeydi, çünkü Güzin ve Abidin ilişkilerini kompartımanlara ayırır ve evatölyelerine gelenlerin birbirleriyle karşılaşmasını istemezlerdi. Ama o gün anlaşılan Fahri Abi biraz geç kalkınca karşılaştık ve tanıştık. Ama ancak beş dakika kadar ve ayakta konuşabildik. Adresini ve telefon numarasını verdi ve "Bize de bekleriz" dedi. Ama sağda solda, daha çok solda karşılaşmalarımıza rağmen şöyle oturup birkaç saatlik bir sohbet bağlayamadık. Bu zevke aradan yıllar geçtikten sonra Haziran 2004'te ancak varabildik. Abidin Dino vesile oldu yine. Abidin üzerine yaşam törpüsü üç ciltlik çalışmamı hazırlarken Abidin'i tanıyan yakın dostlarından birçoğu ile söyleşiler yaptım. Bunlardan biri de Fahri Petek'ti. Fahri Abi ile bu söyleşiler sırasında sıkı ve hakiki dost olduk. Söyleşilerimiz ilerledikçe Fahri Petek'in yaşadıklarının da mutlaka anlatılması gerektiğini fark ettim. Elbette her kesin hayatı roman, ama Fahri Abi'ninki daha başka bir romandı ve bunun yazılması gerekiyordu. Bu işe böyle başladık. Yıllar sürdü söyleşilerimiz.

- Fahri Petek hakkında kitap yazma fikri nasıl ve nereden doğdu? Hangi nedenle söyleşi-anlatı yaklaşımını tercih ettiniz?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Petek hakkında kitap yazmak fikri biraz önce değindiğim gibi Abidin üzerine çalışmam sırasında doğdu ve gittikçe genişledi. Söyleşilerde anlattıklarını teybe alıyor, sonra teypten kağıda çekiyordum ve bir sonraki görüşmemizde yeni sorularıma yanıt verirken, daha önce anlattıklarından derinleştirmesini, ayrıntılar vermesini arzuladığım meseleler üzerine yeniden ve yeniden konuşuyorduk. Bu defalarca yineleniyordu. Kitabın hazırlığının son aşamasına kadar da düzeltme, ekleme, derinleştirme çalışmamız sürdü. Böyle bir çaba gerekliydi. Çünkü akan zaman duran zaman içinde hafızamızın toparlanması için aynı konuları değişik açılardan yeniden ve yeniden ve asla usanmadan konuşmak gerekiyordu. Bu sayede çocukluğunun ilk anlarına kadar indik ve zaman içinde çocukluğunun kendisinin bile unuttuğu kimi an(ı)larını anımsadı. "Pamuk" isimli köpeği, serçelerle "kanlı" ilişkisi, futbol merakı, değişik okullardaki arkadaşları, çocukluk serüvenleri, evleri, akrabaları, çocukluk ve mahalle arkadaşları ve daha bir dizi konu...

Burada elbette dönemin önemli tarihi olaylarının peşinde iz sürmenin yararını da gördüm. Örneğin İspanya Cumhuriyeti'nde Franko belasının hükümet darbesi ve sonrasında Cumhuriyet'i yıkmak için başlattığı barbarlık ve bunun Bergama'da iki çocuk üzerindeki etkisi elbette ilk aşamada akla gelmez, ama karşımızda Fahri Petek gibi daha çocukken Avrupa ve Fransa ile ilişkisini ihmal etmemiş son derece zeki bir çocuk olunca işin rengi de değişir. Ve elbette bu çocuk mahalle arkadaşı ve can kardeşi Mahe ile ilk vapura atlayıp İspanya'ya kadar gitmek ve Franko katilini burnundan tutup yere çalmak ister. Gidebildi mi? Gidemedi mi? Kitapta anlatıyorum.

Uğur Hüküm, Şehmus Güzel, **Fahri Petek**

Kitapta birinci kaynağım elbette kahramanım oldu. Onun anlattıklarına öncelikle yer verdim. Ama onu konuşturabilmek için epey zorlandım da. O nedenle aynı konuya birkaç gün sonra yeniden ve yeniden dönüyor ve yeni sorularımla meseleyi daha derinlemesine öğrenmeye çabalıyordum. Kitapta okuduğunuz veya okuyacağınız hiçbir anı bir defada anlatılmış değil. Onlar Petek'e defalarca anlattırdığım ve teypten kağıda döktükten sonra yeni eklerle tekrar yazdığım, düzelttiğim ve yeniden yazdığım anılardır. Fahri Abi ile aramızda sınırsız bir dostluk ve karşılıklı güven olduğu için benimle ve benim aracılığımla okuyucularla paylaşmayacağı hiçbir şey olmayacağına inandı ve böylece en özgür ve en rahat biçimde anlattı.

Kitabın ilk biçimini bitirdikten sonra metni kendisine verdim. Bir örneğini de sevgili kızı Gaye Petek'e teslim ettim. Fahri Abi, eşi Neriman Hanım ve Gaye, kitabın bu ilk biçimini okuduktan sonra, dördümüz 15 Şubat 2009'da Petek'lerde bir araya geldik. Metinde yapılması gerekli ufak tefek değişiklikleri yaptık, kimi noktaları tartıştığımız da oldu ve sonuçta kitap Fahri Abi'nin istediği haliyle yayımlandı. Bu açıdan son derece memnunum. İşin en ilginç tarafı imece yöntemiyle yaptığımız bu son okuma faslında bile isimlerde ve kimi anılarda düzeltmeler yapmanın gerekmesiydi. Kimi ismi yanlış anımsamıştı Fahri Abi, kimini ben yanlış yazmıştım ve benzeri ufak tefek ama değiştirilmesi gerekli kadı kızındaki kusurlardan...

Kitabın yazımı için sadece Fahri Abi'yle yaptığım söyleşilerle yetinemezdim. Onu öteden beri tanıyan birçok dostuyla da söyleşiler yaptım. Böylece anlattıklarını zenginleştirmek olanağı buldum. Kimlerle hangi tarihlerde konuştuğumu kitabın kaynakçasında belirtiyorum.

Öte yandan Fahri Petek'in ve dostlarının anlattıklarına ilişkin yayınları tek tek yeniden ve yeniden okudum. Tarihi bilgilerimi tazeledim. Dönemin dergi ve gazetelerinde bulabildiklerimi taradım. Kimi dergi ve gazeteyi Neriman Hanım evde değişik kutularda, bavullarda, raflarda buldu ve ödünç verdi. Fahri Abi birçok kitabını ödünç verdi.

Ağustos 1939 İzmir'de..

Amacım anlatılanların tarihi, toplumsal ve siyasi çerçevesine oturtulmasıydı. Bir örnek olarak Tan gazetesine yapılan saldırıyı anmak isterim. Hepimizin bildiği bu cehalet ve barbarlık gösterisini Fahri Abi İstanbul'da Eczacılık Mektebi öğrencisi olarak yaşadı, gördüklerini ve bildiklerini ona anlattırdım ama bu konudaki bütün kitapları da okudum. Böylece bu meseleyi ve diğerlerini derinleştirmek olanağını elde ettim.

Bu kitapların ve diğer kaynakların ayrıntılı dökümünü kitabın kaynakçasında sunuyorum.

Türkiye'de sol ve işçi hareketi tarihi konularında daha önce gerçekleştirdiğim çalışmaların ve araştırmaların da bu konuda yararını gördüm: 1940'lardaki siyasi ve toplumsal oluşumlar, 1946'da iki sosyalist partinin kurulması, sendikacılık hareketinin o zamana dek görülmemiş bir boyut kazanması, bu gelişmelerden ürken Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının Aralık 1946'da iki sosyalist partiyi ve sendikalarını kapatması, gazete ve dergilerini yasaklaması, yüzlerce kişiyi tutuklatması, Şubat 1947'de ilk Sendikalar Kanunu'nu çıkarıp sendikaları güdüm ve denetim altına alması, sol üzerinde akıl almaz bir baskı kurması, daha önce yaptığım bilimsel araştırmalar ve yayımladığım kitaplar sayesinde iyi bildiğim konular olduğu için Petek'in anlattıklarını daha iyi anlamak ve siyasi çerçevesine yerleştirmek olanağı bulabildim.

Fahri Petek 1940'ların hemen başında Türkiye Komünist Partisi (TKP) ve 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (TSEKP) üyesi olarak bu olayların içindeydi ve bunları bilmediğimiz ve o ana kadar kimsenin incelemediği ölçülerde anlattı. Sorduğum sorularla meseleyi daha da derinleştirmek olanağı bulduk. Böylece Petek, Türkiye sosyalist hareketi ve onun işçi hareketiyle bütünleşmesinin en önemli dönemlerinden birine o yılların önemli aktörlerinden biri sıfatıyla ışık tuttu. Bu Fahri Petek'in toplumsal tarihimize çok önemli bir katkısıdır. Bu açıdan da hayatı anlatılmalı ve yayımlanmalıydı. Kitabın en orijinal bölümlerinden biri de bu yılların ve bu olayların anlatıldığı sayfalardır.

– Kitabın bu açıdan TÜSTAV

Fahri Abi ile aramızda sınırsız bir dostluk ve karşılıklı güven olduğu için benimle ve benim aracılığımla okuyucularla paylaşmayacağı hiçbir şey olmayacağına inandı ve böylece en özgür ve en rahat biçimde anlattı.

(Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı) gibi bir kurum tarafından yayımlanması son derece ilginç. TÜSTAV'ı nasıl seçtiniz?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Bu son derece doğal bir biçimde oldu. TÜSTAV ve yöneticileriyle öteden beri tanışıyorum ve onlarla birlikte çalışmaktan son derece mutluyum. Özverili, sevimli, cömert, alçakgönüllü insanlarla çalışmak, birlikte üretmek kendi içinde coşku ve arzu taşıyor, varolan coşku ve arzuyu birkaç derece çoğaltıyor. Türkiye'de komünist hareket, ilerici hareket, işçi hareketi ve sosyalizmin tarihi konularında ciddi yayınlar yapmasıyla tanınan TÜSTAV'da gerçekten son derece yetenekli ve sempatik insanlar çalışıyor. Çoğu, belki de tümü, bu işe imece yöntemiyle katılıyor. Yayımladıkları kitaplarımdan telif ücreti almıyorum. Kitaplarımdan belli bir miktarını bana gönderiyorlar. Bu da bana yetiyor. Önemli olan bu alandaki kitapların yayımlanması, bilinmesi, meraklılarına ulaştırılmasıdır. Bu açıdan onlarla yüzde yüz anlaşıyorum. Yayımladıkları kitapları abonelerine gönderiyorlar. Kimi kitabevinde de okuyucuların ilgisine sunuyorlar. Benim hoşuma giden bir çalışma yöntemi. Kafa dengiyiz diyebileceğim insanlar. Nitekim Fahri Petek üzerine çalıştığımı öğrendiklerinde kitabımı yayımlama önerimi kabul ettiler. Fahri Abi'ye de haber verdim, o da peki dedi. Yani yazar, kahramanı ve yayınevi, hepimiz aynı dalga üzerinden yayın yapıyorduk, dolayısıyla birlikte üretmemiz, birlikte paylaşmamız doğaldı. Kitabın yayına hazırlığı aşamasında tartıştığımız konular olmadı değil, ama bunlar ikincil konulara ilişkindi ve son derece doğaldı. Örneğin dipnot konulması konusunda epey tartıştık. Bu tür kitaplarda dipnot konulmasına taraftar değilim. Kaynakları metinde ve parantez içinde sunmanın daha yerinde olacağını sanıyorum. Öyle de yaptık. Yayına hazırlık da epey zaman aldı. Fotoğraflar başta birçok görsel malzemenin ilgili sayfalara yerleştirilmesi de kolay iş değildi. Ama TÜSTAV'ın yetenekli beyinleri bu işi de en iyi biçimde çözdüler. Hepsine teşekkür borçluyum.

– Kitabı nasıl bir süreçte hazırladınız?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Kitabın hazırlanması beş-altı yılımı aldı. Notlarım arasında "Hikaye-i Kitap" yazılı kocaman bir zarf var. Şimdi onu açıp kitabın hazırlığını, geçtiğimiz süreçi anlatmaya kalksam bu söyleşi bitmez. En iyisi, "Birkaç yılımı aldı, ama bu birkaç yıl içindeki en güzel anlarımdan bazılarını da Fahri, Neriman ve Gaye Petek'le paylaştım" demek. Evet, çok eğlenceli, çok sık güldüğümüz, saatler süren ama zamanın nasıl geçtiğinin farkına varamadığımız söyleşiler yaptık ve yaşadık. Genel olarak öğlen yemeğinden önce başlayan, yemekte ve bütün öğleden sonra, kimi kez gece de süren nehir söyleşilerdi bunlar. Neriman Hanım'ın harika ekşili bamyalarını, değişik ve ağzınıza layık dolmalarını, tas kebablarını, pilavlarını burada anlatmayayım. Bayılırsınız. Ama kitabın girişinde bu konuya yer vermemezlik edemezdim, o nedenle orada anlattım. Neriman Hanım çünkü o uzun söyleşi günlerimizde ve gecelerimizde yemekleri, kahveleri, çayları ve arada bir bulup getirdiği belgelerle Fahri Abi'yi de beni de uyanık tuttu. Neriman Hanım'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Gaye de elinden gelen yardımı yaptı. Ona da teşekkür borçluyum. Paris'te en iyi kuru fasulyeyi Gaye'nin yaptığını da geçerken yazmış olayım. Hazırlık süreci bu üçlü ile ve onların sayesinde pek şirin, mizahı epey yüksek ve kimi zaman duygusal açıdan hakikaten yoğun bir serüven biçimini aldı. Çok hoş anlardı. Arada bir pencereden dalgın dalgın girip bir merhaba çakan güneşi de unutmayayım. Duvarlar ise "Abidinlerle" donatılıydı Petek'lerde.

– Tam sırası gelmişken soralım: Niçin "Bir Hayat, Üç Can"? Fahri Petek'in 61 yıllık göçmen hayatında eşi Neriman Hanım ve kızı Gaye'nin yerleri nedir?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Bu üçlüyü birbirinden ayırmak mümkün değil. Birbiriyle bu kadar bütünleşmiş bir aile bulmak da çok zor olmalı. Bunda elbette 1940'ların başından itibaren çekilen bütün ıstıraplar, baskıları, zulmü ortaklaşa göğüslemenin rolü belirleyicidir.

Fahri Petek'in siyasi tavır alışları nedeniyle değişik türden, devletten ve sivil takımlardan gördüğü baskıların tarihi 1940'ların başına iniyor: İstanbul'da Eczacılık Mektebi'nde solcu olduğu için birkaç ayı tarafından okulda dövülmek isteniyor örneğin. Ama İhsan isimli mangal yürekli bir arkadaşının yardımıyla ve kendisinin sıkı durması sonucu bunu savuşturuyor. Bu koşullarda kendisine arka çıkan arkadaşıyla dostluğu çelikleşiyor. Harbi, sıkı ve ayrılmaz arkadaşlıklar ancak bu tür koşullarda kurulur.

Petek ailesinin gördüğü baskıların tümünü, örneğin Bergama'da Orduevi'nin karşısındaki eczanesinden ilaç alınmasının bizzat tutucu subaylarca yasaklanmasını, küfürleri vesaireyi burada anlatmayacağım, kitapta yer veriyorum. Ancak Paris günlerinin başında Fahri Petek'in kimi zaman bir gününü sadece bir sandviçle geçirdiğini, kimi gün onu bile bulamadığını anmalıyım. Kaldığı yerler öyle "bir yıldızlı" oteller bile değildi. Eşine ve bebek yaşındaki kızına kavuştuktan sonra da yaşam koşullları uzun zaman çok zordu. Bu koşullarda ve o günkü Paris'te birbirine destek olan üç varlık, üç can birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturur. Öylesine bir bütün ki, her zulme karşı, her türlü baskıya karşı durmasını bilen, çoğu zaman meseleye mizahi açıdan bakmayı da ihmal etmeyen... Petek'lerin en önemli savunma aracı mizahtı, desem abartmış olmam sanıyorum. Fahri Abi'nin ne kadar can, ne kadar güleç ve cömert olduğunu bir daha anımsatmak isterim.

Bir de "Neriman Hanım bütün yaşamını bu adama adadı" desem yine abartmış olmam. Bütün hayatını sevdiği adama sunan bu tür kadınları bugün bulmak artık mümkün değil. En azından bizim yaşadığımız "dünyalarda". Ailesinin zor zamanlarında terzilik yapan Neriman Hanım, bebek yaşında Türkiye'ye tatil için dönen ama orada rehin tutulan Gaye'nin Paris'e, ana ve babasına dönebilmesi için de canını dişine taktı, her şeyini eşine ve kızına adadı.

O nedenle, kızı da anasını ve babasını asla unutmadı, unutmaz da.

Bu açıdan bu kitabın adı "Bir Hayat, Üç Can" olmalıydı. Bu başlığı bulmak kolay olmadı ama bulunca tamam dedim. Petek'ler de peki deyince kitabın kapağına böyle yazıldı. İyi de oldu. Üç canın paylaştığı bir hayat için.

– Fahri Petek'in bir biyokimya profesörü olarak yaptığı akademik kariyerinin yanı sıra siyasi angajmanını sürdürmesini, ancak ilk 2-3 yılından sonra, hiçbir örgüte üye olmadan tamamen bağımsız olarak mücadeleye katkıda bulunmasını nasıl açıklıyorsunuz?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Bu mesele çok derin bir mesele. Türkiye'de ve başka coğrafyalarda aydınların siyasi partilerle ilişkileri hiçbir zaman kolay olmamıştır. Fahri Petek'in siyasi angajmanını bu açıdan değerlendirmemiz gerekiyor. Fahri Petek tam ve gerçek anlamıyla demokrattı. Partili oldu, ama partizan ve sekter olmadı. Bu iki özellik bizde ve başka ülkelerde, hangi partide olursa olsun, yeterince takdir edilmeyen özelliklerdir. Hatta aydınların dışlanmaları için bahanelere yol açan özelliklerdir. Hem aydın yani özgür, demokrat, bağımsız ve adil olmak, eleştirici niteliğinizi korumak hem de partili olmak öyle kolay iş değildir. Partili olan aydınların bir süre sonra bu işten yaka silkmeleri de bununla ilgilidir. Petek de benzer bir süreçten geçti.

Hele Fahri Petek'in o tarihlerde sıkı sıkıya emirlere uyulmasını, tam ve kesin itaat isteyen türden partilere üye olması işi daha da zorlaştırdı. O yıllarda farklı en basit bir öneri bile "Titistlik" (Tito taraftarı olmakla) ile suçlanırken, Petek, özgür, demokrat ve ilerici bir militan olarak en iyisini önerdi, ama karşısında hep kariyerini partinin emirlerine uymakta, "lidere" itaatte arayan insanları buldu. Bu tür "heriflerle" baş etmesi mümkün değildi.

Burada özellikle Paris günlerinde gerek TKP içinde, gerekse İleri Jön Türkler Birliği'nde (İJTB) bir de kuşak çatışmasının yaşandığını vurgulamak lazım. Petek 1949, 1950 ve hemen sonrasında Paris'e gelen veya gönderilen TKP militanlarına göre bir parça yaşlıydı ve kendisine saygı gösterilmesini de haklı olarak bekliyordu. Sevim Belli'nin (Boşuna mı Çiğnedik, Cadde Yayınları, İstanbul, 2006), Gün Benderli'nin anılarını (Su Başında Durmuşuz, Belge Yayınları, İstanbul, 2003) okuduğumuzda bu noktalar pek açık bir biçimde ortaya çıkıyor. Petek'e gereken saygıda kusur edildi, Fransız Komünist Partisi ile ilişkilerde, o es bile geçildi. Hatta Paris'e gönderilen militanların kimine "Fahri Petek'ten uzak durun" türünden şeyler bile söylendi. Bugün artık en ayrıntısına kadar bildiğimiz ve bizi altüst eden sol takımların baş belası dedikoduculuk aldı başını gitti. Paris'teki 10 kadar TKP'li arasında birkaç hizip baş gösterdi. Pes!

Bir aydın, yetenekli ve efendi bir bilge olarak Petek'ten yararlanılmak istendi, ama ona yaşına ve yaptıklarına uygun ilgi ve saygıda kusur edildi. Eh, böylesine de belli bir süreden sonra tahammül mümkün değildi. Fahri Petek TKP'nin İJTB'yi de hegemonyasına almak istemesi üzerine o takımlarla ilişkisini kesti.

Ancak gerek toplumsal, gerekse siyasi çevresi yine TKP'li veya ona yakın dostlarından oluşuyordu. Partiden koptu ama partili dostlarıyla ilişkilerini sürdürdü. Bu da

Paris günlerinin başında Fahri Petek'in kimi zaman bir gününü sadece bir sandviçle geçirdiğini, kimi gün onu bile bulamadığını anmalıyım. Kaldığı yerler öyle "bir yıldızlı" oteller bile değildi. Eşine ve bebek yaşındaki kızına kavuştuktan sonra da yaşam koşullları uzun zaman çok zordu.

Petek 1949'da Paris'e geldiğinde Fransa başkentine yabancı kalmadı. Paris'i ve yaşamını asla yadırgamadı.

son derece insancıldı. Çünkü Petek derinden insandı. Kıymet bilirdi. Sevdiği birini de, ayrıldığı partinin adamı diye kolay kolay defterinden silmezdi. Böyle bildi, böyle yaptı, böyle yaşadı.

Öte yandan çocukluğundan beri kendisini toplumcu, ilerici, komünist olarak gören, marksizmi kitaplardan değil gördüklerinden, halkının yaşadığı koşulları yakından değerlendirerek öğrenen bir insanın kendi ütopyalarından kopması da olanaksızdı. Petek çocukluk ve gençlik ütopyalarına ihanet etmedi ve hayatının sonuna kadar komünist olarak yaşadı. Ona da bu yakışıyordu.

Komünizme aşkı platonik aşamada da kalmadı. Türkiye'deki siyasi gelişmeleri günü gününe izledi, yapması gerekenleri yaptı. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ilerici olamayacağını hemen başından itibaren ileri sürenlerden biri oldu. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerinden sonra cuntalara karşı bütün mücadelelerde yerini aldı. Fransa'ya sığınmak zorunda kalan devrimcilerle dayanışmadan kaçınmadı. Bu konuda birçok örnek arasında 12 Mart 1971 sonrasında Doğan Özgüden ile 12 Eylül 1980 sonrasında Yılmaz Güney ile dayanışması ve birlikte yürüttükleri mücadeleleri anımsatmak isterim. Bu uğraşlarında eşi Neriman Hanım ve kızı Gaye de onu yalnız bırakmadılar. Aile burada da bütünlüğünü ve sağlamlığını gösterdi.

– Aktif hayatının yüzde doksanını Fransa'da geçiren Fahri Petek, sizin de gayet iyi bildiğiniz gibi Türk, Akdenizli veya Doğulu insanlarına has diyebileceğimiz birtakım hassalarını ömrünün sonuna kadar korumasına rağmen, ömrünün sonuna kadar da çağından, ortamından sorumlu bir Fransız yurttaşı gibi yaşamasını bildi. Bu davranış özelliklerini nasıl sağladı ve sürdürdü?

M. ŞEHMUS GÜZEL – Fahri Petek çocukluğundan itibaren kültürü geniş, çeşitli, çok sesli ve dünyaya bakışı zengin bir ortamda büyüdü. Babası eczacı, "Mehmet Amcası" Paris'i görmüş iyi bir doktor, annesi gerçek bir Cumhuriyet kadınıydı. Bu açılardan bakınca Fahri Petek daha çocukken "Avrupaiydi" demek mümkün. Baba tarafının Trakya'dan zorunlu olarak göçenlerden olduğunu da unutmamalıyız. Tiyatroya sinemaya gitmek, okumak, eğlenmek onlara yabancı değildi. Gülmeyi, bir sanat eylemi olarak gülmeyi, biliyorlardı.

Çocukken okumaya, çevresinde olup bitenlere özel ilgi göstermesiyle zeki bir insan olduğu da açık. Bunun değişik örneklerini kitapta aktarıyorum. Çocukken sinemayı, Şarlo'yu ve benzerlerini, Fransız sinemasını keşfetmesi, görselin önemini fark etmesi, klasik müzikle tanışması ve bütün bunların "Bolşevik" Cavit Bey ve sineması aracılığıyla Bergama'da yaşanması da önemli. Çocukluğunun ve ilkgençliğinin 1930'lara ve kültürel birçok eylemi bünyesinde barındıran Halkevi aracılığıyla kültüre ve sanata önem verildiği bir zaman dilimine rastladığını da es geçmemeliyiz. O yıllar umut yıllarıdır aynı zamanda. Ortaokul yıllarında sosyalizmle tanışıyor, lise yıllllarında kültürüne yeni şeyler ekliyor.

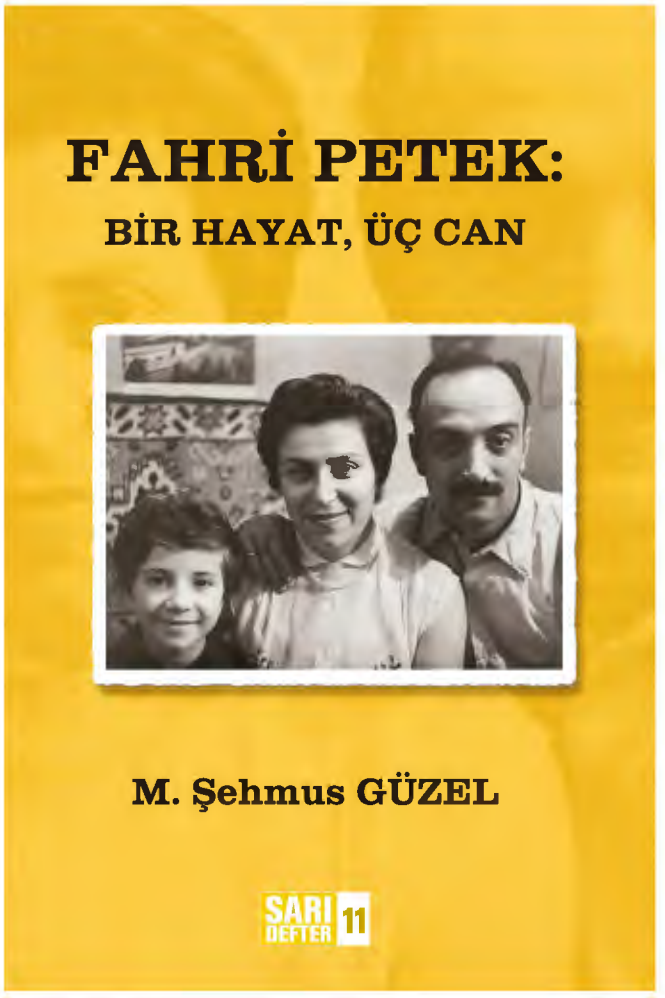

Çok okul değiştirmesi, birbirinden çok farklı öğrenci çevrelerini tanıması, değişik kent ve mahallelerde yaşaması da kültürünü artırıyor, dünyaya bakışını zenginleştiriyor. Bütün bunlar bir çocuğu bilge, efendi, kendini bilen bir insan yapar. Bu hamurdan böyle bir bilge çıkar.

O yıllarda ve daha sonra İstanbul'da Eczacılık okumaya gittiğinde çekilen fotoğraflarında belli oluyor, giyinmesini bilen, şık ve yakışıklı bir delikanlıydı Fahri Petek. O günlerdeki arkadaşları da kendisi gibi iyi giyimli, efendi, sportif gençlerdi.

Nitekim Petek 1949'da Paris'e geldiğinde Fransa başkentine yabancı kalmadı. Paris'i ve yaşamını asla yadırgamadı. Hatta kimi açılardan sıradan bir Parisliden daha kültürlü, daha bilge ve daha Avrupaiydi. İlk geldiği günlerde Paris'te çektirdiği ve ailesine gönderdiği fotoğrafta da görüyoruz, etrafındakiler kadar, belki onlardan daha iyi giyimli, sevimli bir delikanlıdır Petek.

Paris'te bu kadar uzun zaman

Şehmus Güzel, **Fahri Petek**, Yaşar Kemal

kalmayı kendisi istemedi. Koşullar zorladı. Kendisine yapılanlar ve yapılması muhtemel olanların dışında küçücük kızı da zulme tabi tutuldu: 1950'lerin başında Gaye daha minik bir çocukken ülkeye tatil için gittiğinde rehin alındı. Zar zor onu kurtardılar. 1965'te Fahri Petek yurttaşlıktan çıkarıldı. Paris'e "öğretmen" olarak "bilgi ve görgülerini arttırmak için" gönderilen, ama asıl işleri buradaki sanatçı ve aydınları jurnallemek olanların yarattığı havayı da unutmayalım.

Petek'in ülkeye dönmemesi, ülkesine veya ülkesinin canı gibi sevdiği insanlarına küsmekten filan değil, bunlardan. Kaç kişi o koşullarda cesaret edip ülkesine dönebilirdi?

Dönemedi ülkesine. 1949'dan 1989'a tam kırk yıl canı kadar sevdiği Bergama'yı, İstanbul'u, İzmir'i göremedi. Bütün bunlara tahammül etmesini bildi. Bilgeliğine birkaç derece daha bilgelik kattı. Söyleşilerimizde bana zaman zaman "Şehmus bu devlet böyle bir devlet işte" demesi boşuna değildi. Bu devlet böyle bir devletti ve Petek böyle bir devletin yönettiği kendi ülkesinden 40 yıl ayrı yaşamak zorunda kaldı. Dile kolay, tam 40 yıl kardeşim. Kendi ülkesinde baskı ve zulümle karşılaşmamak için sürgünü bütün zorluklarıyla tercih etmek durumunda kaldı. Özgür yaşamak arzusunun bedeli bu oldu.

Fransa'da elbette her şeyi sevdiği için yaşamadı, ama kendi ülkesini yönetenlerle ve nasıl yönettikleriyle kıyaslanınca Fran- sa birkaç kat daha iyiydi. Burada kimse komünist olduğu için hapse atılmıyordu. Dahası, daha ilk geldiği anlarda, 1 Mayıs gösterilerinde en önde ve Fransız Komünist Partisi flamaları altında yürüyen polisleri ve subayları görünce çok beğendi bu toprakları.

Burada özgürce yaşadı. İstediğini söyledi. İstediğini eleştirdi. Dik durdu. "Başın öne eğilmesin" diyen Sabahattin Ali'nin sesini duydu, biliyordu ve hiçbir zaman başını önüne eğmedi. Fahri Petek için önemli olan da buydu. Aç kaldığı oldu, ama utanç duyacağı hiçbir şey yapmadı. İnsanı insan yapan erdemlerden biri de budur. Bize örnek olacak birçok mirasından biri de budur. Fahri Petek devlet gibi bir kız çocuğu yetiştirdi. Bu da hani öyle az şey sayılmamalı. Bu kız çocuğunun yaptıklarını da bir gün anlatmak lazım. Gaye'nin bana anlattıklarının tümünü bu kitaba alamazdım. Ama bana anlattıklarını teypten çözdüm ve onun kendi hayatını yazması için kendisine vermeyi de önerdim. Umarım artık zamanı olur ve Gaye de hayatını yazar. Çünkü onun yaşamından da çıkarılacak dünya kadar deneyim ve hayat dersleri var. Elbette insanlık sınavında bütünlemeye kalmak istemeyenler için. ■

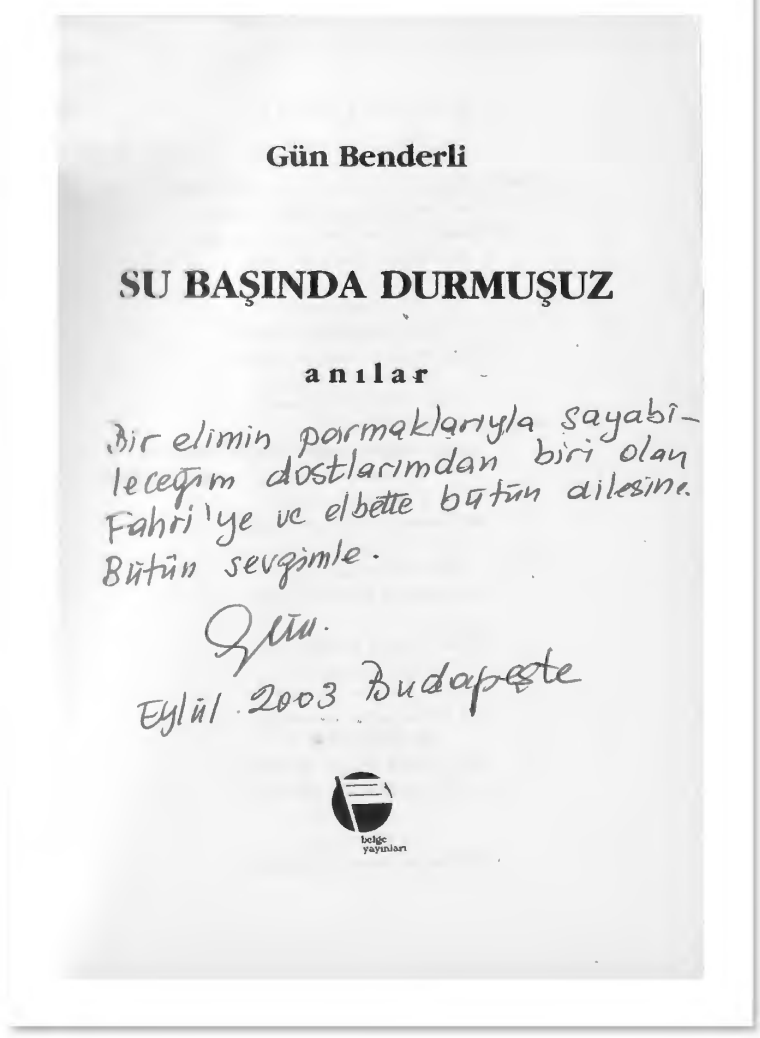
Gün Benderli

SU BAŞINDA DURMUŞUZ

anılar

Bir elimin parmaklarıyla sayabileceğim dostlarımdan biri olan Fahri'ye ve elbette bütün ailesine. Bütün sevgimle.

Eylül 2003 Budapeşte

belge yayınları

Avrupa'daki Türkçe gazeteciliğin ve Türkçe yazan gazetecilerin 50 yıllık gazetecilik çabaları kuşkusuz çok önemli. Zaman zaman araştırmacı ve ilkeli haberciliğin önemsendiği, geliştirildiği dönemler oldu, oluyor. Ancak tüm 50 yıllık süreci dikkate alacak olursak, pek iç açıcı bir manzara çıkmıyor karşımıza... Bu, kültürde özellikle böyle...

AVRUPA TÜRK GAZETECİLER BİRLİĞİ BAŞKANI GÜRSEL KÖKSAL, KARAMSAR BİR TABLO ÇİZDİ

Sorun, kültür ve sanata talepsizlik

Avrupa'daki Türkçe gazeteciliğin ve kültür ortamlarının zor bir dönemden geçtiği çok sık yineleniyor. Sanata ve kültüre yeterince talebin olmaması Türkçenin kolunu kanadını kıran, ayaklarının altındaki toprağı çeken bir sürekliliğe dönüştü. Avrupa Türk Gazeteciler Birliği (ATGB) Başkanı Gürsel Köksal, Avrupa'daki gazeteciliğimiz ve kültür-sanat projeleri üzerine sorularımızı yanıtladı.

- Elbette daha öncesi vardı, ama biz son dönemde, 1961 sonrasında kalarak soralım: Türkçe, Avrupa'daki 50 yılına nasıl başladı? Hangi gazeteler, hangi anlayış geldi, bunlar nasıl karşılandılar ve nasıl bir gazetecilik yaptılar?

GÜRSEL KÖKSAL - "Daha öncesi de vardı" derken, 19'uncu yüzyılda Avrupa'nın çeşitli merkezlerindeki Türkçe yayın girişimlerini kastediyorsunuz, anladığım kadarıyla. Elbette Avrupa'daki Türk gazeteciliği konuşulurken, bu yayınlara da değinmek gerekiyor. Yine de sizin istediğiniz gibi olsun. Son dönemde, 1961 sonrasında kalalım. Ancak kısa bir not alarak: Osmanlı aydınlarının 19'uncu yüzyıl Avrupa'sında yayımladığı gazete ve dergilerin, ülkedeki siyasal ve düşünsel gelişmeye doğrudan etkisi vardı. Meşrutiyet ve cumhuriyet hareketlerinin kadrolarının gelişiminde bu yayınların önemli etkisi oldu. 1961 sonrasında Avrupa'daki Türkçe gazetecilik için ise böyle bir şey söylemek mümkün değil.

Bu notu aldıktan sonra, sorunuza gelelim. Türkçe, Avrupa'daki son 50 yılına başladığında, burada, üniversitelerdeki öğrencilerin yayımladığı edebiyat ağırlıklı dergiler haricinde, yaygın bir Türkçe yayın faaliyeti yoktu.

Biliyorsunuz, Federal Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa'nın sanayi ülkelerinde ucuz işgücü ihtiyacı, Güney Avrupa'dan gelen işçilerle karşılanamayınca Türkiye'den emek ithali başladı. Türkiye'deki 27 Mayıs hükümeti, hem döviz açıklarını kapatmak, hem de işsiz yığınlardan kurtulmak için vatandaşlarının yığınlar halinde başta Almanya olmak üzere Avrupa'ya gitmesini teşvik ediyordu. Gidenlerin geri döneceği öngörüldüğü için Türkiye'deki ilgili teknokratlar birkaç yıl sonra ülkenin Avrupa deneyimli, ileri sanayi çalışma ortamında "eğitilmiş" binlerce işçiye sahip olacağını umuyordu.

1961 öncesinde de Türkiye'den Almanya'ya gelenler vardı, çalışmak üzere. 1961 yılında Almanya'daki vatandaşlarımızın sayısı 8 bin civarındaydı. Bunlar kendi başlarına ya da özel aracılardan destek alarak buralara gelmişlerdi. Türkiye'den Almanya'ya işçi gidişini düzenleyen anlaşmanın imzalanmasıyla, bu rakam, her yıl katlanarak artmaya başladı. Bu insanların çok büyük çoğunluğu Almanca bilmiyordu. Almanca öğrenmeleri de çok zordu. Almanca kursları yoktu. Öğrendikleri birkaç sözcükle günlük yaşamlarını, üretim ilişkilerini sürdürebiliyorlardı. Kendileri dışındaki dünyayla ilişkilerini Türkçeyle kurmak zorundaydılar. Memleketten haberleri de ancak Türkçeyle alabilirlerdi. O dönem televizyon yayını yoktu Türkiye'de. Türkiye'den Avrupa'daki Türklere yönelik radyo yayını yoktu. Mektupların alıcısına ulaşması çok zaman aldığı için, bu da güvenilir bir araç değildi. Sayıları onbinleri bulan insanların, kendilerine memleketteki, bulundukları ülkedeki, dünyadaki gelişmeleri aktaracak Türkçe haberlere ihtiyaçları giderek büyüdü.

Bu ihtiyacın karşılanmasına yönelik ilk büyük girişim Alman tarafından geldi. WDR, 1964'te günde 45 dakikalık Türkçe yayınlara başladı. Kurum, 1961'de İtalyanca, 1962'de Yunanca ve İspanyolca yayınlara başlamıştı. WDR'in Türkçe yayınları "Köln Radyosu" adını aldı ve aradan geçen 50 yıla yakın sürede hep bu adla anıldı.

Daha sonra Almanya'nın çeşitli yayın kurumları da Türkçe radyo, hatta bir dönem televizyon yayını yaptılar. Artık bunların hiçbiri yok. Son yıllardaki kısıtlamaların kurbanı oldular. Bir tek "Köln Radyosu" devam ediyor. Bu vesileyle bu radyoların yayınlarının ileri profesyonellik, gazetecilik il-

Muharrem Özsöz, Fikret Aydemir, Kemal Çalık, Işın Sigel, Ömer Yaprakkıran, Gürsel Köksal, Attila Azrak.

kelerine ve Türkçeye özen açısından, Avrupa'daki Türkçe gazeteciliğin ortalamasından çok ileri olduklarını vurgulamak, bunda emeği olan tüm meslektaşlarımızı teşekkür etmek istiyorum.

Günde 45 dakikalık Türkçe radyo yayını, uzun süre özellikle Almanya'daki Türklerin ana haber, eğlence kaynağı oldu. Ama bunun yetmeyeceği belliydi.

Nitekim 1965'ten itibaren Türkiye'den Almanya'ya gazete getirip, buradaki dağıtım şirketleriyle Batı Avrupa'ya dağıtımına başlandı. Ancak kısa bir süre içinde bunun pek de iyi çözüm olmadığı ortaya çıktı. Türkiye'de basılan gazetenin Almanya'daki okura ulaşması birkaç gün içinde oluyordu. Yani günlük değildi, insanların aldığı gazeteler.

Bunun üzerine gazetelerin Almanya'da basılıp, dağıtımına geçildi.

Burada öncülük birkaç ay farkla Akşam gazetesinde. Gazete 3 Şubat 1969 günü Hannover'de basıldı. Almanya'ya Türkiye'den işçi göçünün resmen başladığı 1961'de Bonn'daki Türkiye Büyükelçiliği'nde basın ataşesi olarak görev yapan gazeteci Altan Öymen, bu kez Akşam gazetesinin Avrupa baskılarını yönetmek üzere Almanya'ya gönderildi.

Gazetenin birinci sayfasında "Almanya'da sayıları yüz binleri bulan, Fransa, Belçika, İsviçre, Avusturya'dakilerle birlikte yarım milyona ulaşan yurtdışındaki işçi vatandaşlarımızın bulundukları yerde günü gününe bir Türk gazetesi okuma ihtiyaçlarını karşılamak üzere Akşam, bugünden itibaren Almanya'da da günü gününe basılacaktır" deniyor, hedef şöyle açıklanıyordu: "Türk işçilerinin memleket haberlerini günü gününe, sıcağı sıcağına öğrenmelerini temin etmektir"

Akşam'dan birkaç ay sonra, Hürriyet de Almanya'da basılıp, dağıtılma yoluna gitti. Münih'teki bir Alman matbaasında 17 Nisan 1969'dan itibaren günlük Hürriyet baskısı başladı. Gazete, buradan başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine dağıtılıyordu. Gazetenin Münih'te basılmaya başlandığının duyurulduğu birinci sayfada, "Bu, Hürriyet'in Avrupa baskısı olacaktır. Böylece Avrupa'da çalışan işçilerimiz daha ucuz bir fiyatla, günü gününe gazetelerine kavuşacaktır" deniyordu.

Ne Hannover ne de Münih, Avrupa'daki Türklerin yoğun olarak yaşadığı kentlere güncel gazete dağıtmak için uygun merkezlerdi. Akşam'ın yayınlarına kısa bir süre sonra son verildi. Bir daha da Avrupa'da çıkmadı.

Öte yandan Tercüman gazetesi, 1971'de Frankfurt'ta kendi matbaasını kurdu. Gazetenin basımı ve Avrupa dağıtımı da başladı. Bu arada Hürriyet de Frankfurt'a taşındı. Gazete bir süre Tercüman matbaasında basıldı. Daha sonra da kendi matbaası kuruldu. Daha sonraki yıllarda Milliyet, Günaydın, Sabah derken Türkiye'deki birçok gazete Avrupa'da basıldı, dağıtıldı.

Bu gazeteler esas olarak Avrupa'daki Türklerin memleketten haber ihtiyaçlarını karşılamayı hedefliyordu. Avrupa'daki Türklere yönelik özel sayfaları, özel bölümleri oldu. Türkiye baskılarından farklı içerikler yer aldı.

Elbette bunlar esas olarak Türkiye'de hazırlanan gazetelerdi. Türkiye'deki egemen gazetecilik anlayışıyla çıkıyorlardı. Okurlarının da en fazla 8 yıldır Avrupa'da bulunan, gazete okumaya Türkiye'de başlamış insanlardan oluştuğunu dikkate alacak olursak, onlar açısından ideal bir durum söz konusuydu.

Bu arada günlük olmasalar da Almanya merkezli gazeteler de ortaya çıkmaya başladı. Bunların başında 1964 yılında çıkan Anadolu gazetesi geliyor. Erdoğan Olcayto'nun yönetimindeki gazete Federal Alman hükümetinin desteğiyle çıkıyordu.

Sendikalar da Türk üyelerine yönelik gazete, dergi yayınına geçti. Bu çerçevede ilk gazete Yüksel Pazarkaya'nın yönetiminde, IG Metall tarafından çıkarıldı.

Akabinde edebiyat, kültür alanında dergiler çıkmaya başladı.

Ve siyasi yayınlar. Sosyalist birçok örgüt, 70'li yıllardan itibaren Avrupa'daki Türk işçilerine yönelik yayınlara başladılar. Bu yayınlar, 1980'deki askeri darbenin ardından Türkiye'den kaçıp, Avrupa'ya yerleşen "siyasiler" nedeniyle etkisini arttırdı. Avrupa'daki Türkiye kökenli göçmenler bu si-

Akşam'dan birkaç ay sonra, Hürriyet de Almanya'da basılıp, dağıtılma yoluna gitti. Münih'teki bir Alman matbaasında 17 Nisan 1969'dan itibaren günlük Hürriyet baskısı başladı.

14 Hürriyet avrupa gündemi 22 Şubat 2010 Pazartesi

Göçmenlere tabiatı koruma ödülü

ALMANYA'daki göçmenlerin tabiat ve çevreye ilgilerini çekmek ve göçmenlerin bilgilerinden faydalanabilmek amacı ile Arnsberg Valiliği özel "2010 Tabiatı Koruma Ödülü'nü" hayata geçirdi. Göçmen kökenli insanları fahri olarak tabiatı korumaya yönlendirici proje ve fikirler üretimi için 10 bin Euro değerinde bir ödül konuldu. 15 Haziran'a kadar sürecek yarışma "Çeşitlilik içinde yaşam Göç ve Tabiatı Koruma" başlığı altında start aldı. Ekim ayında açıklanacak kazanan valiliğin tabiatı koruma konferansında ödülünü alacak.

40 bin eğitmen gerekiyor

ALMAN Hükümeti'nin önümüzdeki üç yıl içinde 40 bin yuva eğitmenine ihtiyaç duyduğu açıklandı. Federal Aile Bakanlığı, Sosyal Demokrat Parti (SPD) Grubu'nun yöneltiği soru önergesine cevaben yaptığı açıklamada, veriler doğrultusunda 2013 yılına kadar yuvalarda yaklaşık 35 ile 40 bin arasında tam günlük kadroya ve yaklaşık 25 bin de bakıcıya gerek duyulduğunu bildirdi. Bakanlık Müsteşarı Hermann Kues, 2013 yılına kadar hedeflenen bakım alanındaki istihdam büyümesini karşılamak için kalifiye elemanın toplanması ve vasıflandırılmasının büyük önem taşıdığını belirtti.

Antep fıstığı

GENÇLER TÜRK VE ALMAN BASINI TAKİP ETMELİ

Türk medyası uyuma engel değil

Stuttgart'ta biraraya gelen medya kuruluşu temsilcileri gerek Türk, gerekse Alman medyasında çift kültürlü, iki dilli gazetecilere ihtiyaç olduğunu söylediler. Yetkililer "Gençler hem Türk, hem de Alman medyasını takip etmeli. Türk medyası uyuma engel değil" mesajı verdiler.

■ Oya POYRAZ / STUTTGART

TÜRK medya yöneticileri, "Almanya'daki Türk Öğrenciler Türkçe medyadan neler bekliyor?" konulu toplantıda "Türk medyası uyuma engel değil" mesajı verdiler. Uluslararası Türk Ticaret Merkezi tarafından Stuttgart Renitenz Tiyatrosu'nda düzenlenen toplantıya Hürriyet Avrupa Yayın Koordinatörü Halit Çelikbudak, Sabah Avrupa Yayın Yönetmeni ve Genel Müdürü Miktad Karaalioğlu, WDR

medya alanında büyük bir değişim yaşandığını, internet gazeteciliğinin Avrupa Yayın Yönetmeni Miktad Karaalioğlu "Türklerin sorunlarını

Türkçe yaşatılmalı

Avrupa Türk Gazeteciler Birliği (ATGB) başkanı Gürsel Köksal, Türkçe'nin Almanya'da uyuma engel olarak görüldüğüne işaret ederken "Türkçe yayınlar ısıtılanıp kapatılıyor. Dersler sınırlandırılıyor. Türkçe gelecekte de yaşatılmalı ve savunulmalı" dedi.

Anadil desteklenmeli

Dünyadaki 200 ülkede lehçeleriyle birlikte 6 bin 800 dil konuşulduğunu, son 500 yılda 750 dilin yok olduğuna dikkat gazetelerinin buluşması gerekiyor" dediler.

akulahci@hurriyet.de

Bora'nın "acı" Bal'ı

ALMANYA'nın başkenti Berlin'de düzenlenen 60. Uluslararası Berlin Film Festivali'nin (Berlinale) ödül gecesinde duygulu anlar yaşandı.

"Berlinale"nin direktörü Dieter Kosslick, sahnede bu yıllki etkinliklerle ilgili gözlemlerini anlatırken, "En güzel anılarımdan biri, 'Bal' filminde oynayan küçük Bora'nın kırmızı halı üzerinde devleşmesiydi. Bora'ya bana, "Ben de sana sarılmak istiyorum" demesi, beni çok etkiledi. Çok duygulandım" dedi.

Dieter Kosslick, bunu söylediği sırada 7 yaşındaki Bora Altaş'ın oynadığı "Bal" filminin Altın Ayı ödülüne layık görüldüğü henüz bilinmiyordu.

Şüphesiz Dieter Kosslick bundan haberdarı, ama salonu dolduran yüzlerce davetli ve televizyon ekranlarının karşısındaki milyonlarca izleyici bunu bilmiyordu.

Altın Ayı dışındaki tüm ödüller dağıtılmıştı...

Berlinale'nin en değerli ödülünün sahibini açıklaması için sahneye jüri başkanı olan Alman rejisör Werner Herzog davet edildi.

Herzog, Semih Kaplanoğlu'nun "Bal"ının Altın Ayı ödülüne layık görüldüğünü açıklayınca, yalnız salonda değil, muhtemelen televizyon başında da alkışlar koptu.

Semih Kaplanoğlu, Herzog'dan Altın Ayı ödülünü aldı ve Türkçe yaptığı kısa konuşmasında, Türk filmi adına olanaksızlıklar içinde mucize yaratıp böyle bir ödül almaktan gurur duyduğunu söyledi.

Yapımcı Kaplanoğlu, "Bal" filminin çekildiği Cambhemşin'in de bulunduğu bölgede hidroelektrik santralleri yapılmak istendiğine dikkat çekerek, "Umarım bu film, doğaya tahrip edecek hidroelektrik santralleri yapımı planlamasından vazgelinmesine katkıda bulunur" dedi.

* * * *

Semih Kaplanoğlu, filmde emeği geçenlere teşekkür ederken, Berlinale direktörü Dieter Kosslick'i duygulandıran küçük Bora'nın salonda değil, Türkiye'de olduğunu söyledi.

Oysa ki, "Bal"ın prömiyerinde "Yusuf"

Elbette, kültür ve sanatın yüksek ürünlerine talip Türkler oldu. Bunlar Avrupa'daki Türkiye kökenli toplum içindeki elitler. Onlara yönelik kültür gazeteleri, dergileri çıktı.

yasilerin örgütlü çalışmaları ve yayınlarının da etkisiyle politikleşme yaşadı.

Avrupa'daki Türk gazeteler başlangıçta Türk işçilerin haber ihtiyaçlarına yönelik, Türkiye'de hazırlanan yayınlardı.

Avrupa'daki Türk toplumunun Türkiye bağlamında politikleşmesi, bunun yanı sıra yaygınlaşan ve katliamlar yapmaktan çekinmeyen ırkçılığa karşı direniş ve örgütlenme girişimleri, Türklerin artık "misafirlik"ten vazgeçip, buralarda kalıcı olmaya başlamaları gibi çeşitli faktörler nedeniyle zamanla Avrupa'daki gazetelerin sayısı arttı. Avrupa'daki yaşama ilişkin içerikleri zenginleşti. Hemen hepsi Frankfurt ve çevresinde olan Avrupa merkezleri büyüdü. Buralarda oluşturulan yazıişleri ve haber merkezlerinde çalışan gazetecilerin sayısı arttı. Zamanla buralarda çalışan gazetecilere, Avrupa'da yetişmiş yeni kuşak gençler de katıldı.

Özellikle günlük gazetelerin merkezi Almanya'da olduğu için, buraya kadar anlattıklarımdan Avrupa'daki Türkçe medya açısından "Almanya merkezli" bir tarih çıkıyor. Tabloyu tamamlamak için diğer Batı Avrupa ülkelerindeki yayıncılık girişimlerini de bilmek gerekiyor. Bunun için Fransa, İngiltere, Danimarka ve Belçika'daki gazeteci-yazar arkadaşlarımı salık veririm. Paris'ten Uğur Hüküm'ü, Londra'dan Mutafa Kemal Erdemol'u, Kopenhag'dan M. Sadi Tekelioğlu'nun ve Brüksel'den Fikret Aydemir'in bu konuyu ele alan çalışmaları var.

- Yarım asırlık bir dönemde, Türkçeli insanların kültür ve sanatın yüksek ürünlerine talip olduğu söylenebilir mi? Nasıl bir talep ve nasıl bir arz vardı bu sektörde? Türkçe gazeteler kültür ve sanat alanında sizce nasıl bir politika izledi?

GÜRSEL KÖKSAL - Elbette. Kültür ve sanatın yüksek ürünlerine talip Türkler oldu. Bunlar Avrupa'daki Türkiye kökenli toplum içindeki elitler. Onlara yönelik kültür gazeteleri, dergileri çıktı. Avrupa'daki Türk işçilerinin yaşam koşulları çeşitli edebi eserlerin konusu oldu. Romanlara konu oldular. Yüksel Pazarkaya, Fethi Savaşçı, Bekir Yıldız, Aras Ören, Güney Dal gibi yazarların öncülüğünde kimilerinin "göç edebiyatı" diye adlandırdığı, Yüksel Pazarkaya'nın tanımıyla "Almanya'nın Türkçe edebiyatı" çıktı ortaya. 12 Eylül'ün ardından Türkiye'den Avrupa'ya kaçan, orada siyasi sığınmacı olan birçok aktivist, Türkiye'ye yönelik siyasi çalışmalarının hedefledikleri doğrultuda sonuç vermemesi üzerine, bir gün Türkiye'ye dönüp, siyasi mücadeleye yeniden katılma umutlarını terk etmeye, Avrupa'da kalıcı yaşama geçmeye başladılar. Onların yerleşikliği, sizin tabirinizle "Türkçeli insanlar"ın kültürel ve sanatsal ürünlere talebin artmasına yol açtı.

Burada "Türkiye merkezli" Türkçe gazeteler yetersiz kaldı. Hem Türkiye'nin kültür ve sanatına, hem Avrupa'daki Türk toplumunun kültür ve sanatına, hem de genel olarak kültür ve sanata ayrılan yer her zaman çok küçük oldu.

Kültür ve sanata, buradaki aydınların çıkardığı gazete ve dergilerin ayırdığı yer elbette büyüktü. Ancak onların da okur sayısı azdı. Çok sayıda ciddi gazete, dergileri uzun olmadı.

Sonuçta kültür ve sanata talep, bu alanda ağırlıklı yayın yapan yayınların ekonomik olarak ayakta kalmasını sağlayamadı. Bu durum günlük gazetelerin de bu alandaki yayınlarını etkiledi. Kültür ve sanat yayınları yetersiz kaldı.

- Yine kültür ve sanat çerçevesinde, Türkçe gazeteciliğin ve Türkçe yazan gazetecilerin 50 yıllık çabasını siz nasıl görüyorsunuz? Eksiğiyle, fazlasıyla ve sonuçlarıyla bugün neredeyiz sizce Türkçe medya olarak?

GÜRSEL KÖKSAL - Avrupa'daki Türkçe gazeteciliğin ve Türkçe yazan gazetecilerin 50 yıllık gazetecilik çabaları kuşkusuz çok önemli. Zaman zaman araştırmacı ve ilkeli haberciliğin önemsendiği, geliştirildiği dönemler oldu, oluyor. Ancak tüm 50 yıllık süreci dikkate alacak olursak, pek iç açıcı bir manzara çıkmıyor karşımıza.

Kültür ve sanat çerçevesinde ise manzara daha da kötü.

Avrupa'daki Türk toplumu içinden, dünya çapında, Avrupa çapında başarılara imzasını atabilmiş kültür aktivisti ve sanatçı çıktı. Büyük başarısı olmayan, etkisi sınırlı, ama süreklilikte ve Türkçede inatçı yerel kültürel girişimler, örneğin tiyatro çalışmaları, hep oldu. Ancak bu insanlarla, girişimlerle, ürünleri, başarıları ya da başarısızlıklarıyla ilgili yayınlardaki içerik magazinin ötesine gidemedi. Kültürel, sanatsal yaşamı ilerletecek eleştiriyi, tartışmayı topluma, toplumun elit kesimine ileten ana mecra olmayı başaramadı gazeteler. Bırakın eleştiriyi, tartışmayı, bu ürünlerin duyurusu, tanıtımıyla ilgili yayınlar bile yetersiz kaldı.

Ancak yetersiz de olsa, Avrupa'daki Türkçe gazeteler, topluma kültür ve sanat dünyasını taşıyan tek etkin mecra. Özellikle son zamanlarda burada gelişen sanatçılara geniş yer ayıran ekleriyle umut veriyorlar. Türkçe gazetelerin sadece Türklerden değil, çoğunluk toplumundan çıkan girişimlerin öncülüğündeki önemli kültürel etkinliklere medya ortağı olarak her geçen gün daha fazla destek vermesi, bu umudu daha da arttırıyor.

Ancak Türkçe günlük gazeteler açısından birkaç yıl önceki çeşitlilik söz konusu değil artık. Son olarak Milliyet'in de Avrupa'daki yayına son verilmesiyle günlük olarak çıkan ciddiye alınabilecek gazetelerin sayısı 5'e düştü. Onlar da ayakta kalma mücadelesi içinde. Kültür ve sanatın medyatik mecrasını oluşturmalarını beklemek gerçekçi değil.

Türkçe gazetelere talebin düşmesinin en önemli nedenlerinden biri yeni kuşakların Türkçesinin yetersizliği. Başka nedenler de var elbette, ama sonuçta Türkçe kan kaybediyor. 30 yıldır yayımlanan gazeteler, yeterince okuru olmadığı gerekçesiyle kapandı. Türkçenin bir iletişim dili olarak gerilediği bir ortamda, Türkçenin bir kültür dili olarak gerilemesi de kaçınılmaz.

O zaman Türkçenin Avrupa'nın geleceğinde folklorik bir unsur olarak değil, toplumun önemli bir kesiminin anadili olarak yer alabilmesi gerekiyor. Bir iletişim dili olarak gelişip, yaygınlaşabilirse, kuşkusuz bir kültür dili olarak da büyüyecektir. Öyle olduğu için de Türkçe iletişim gelişecektir.

Bu arada Batı Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde genelde aylık periyodlarla yayımlanan yerel gazeteler de önemli. Bunlar gerek genel anlamıyla habercilik, gerekse de kültür-sanat yayınları açısından henüz yeterli düzeyde değil. Genellikle uzun ömürlü de olmuyorlar. Ancak tam Türkçe medyanın iyice gerilediği tespitini yaptığımız bir anda "Kültür" dergisi gibi, iddialı, kapsamlı girişimlerin ortaya çıkması, geleceğin daha iyi olacağı umutlarını veriyor.

- Türkçe medya, özellikle Almanya'da entegrasyon tartışmalarında sık sık "entegrasyona engel" olarak gösterildi. Siz entegrasyonla, Türkçe iletişim arasındaki bağlantıyı nasıl kuruyorsunuz?

GÜRSEL KÖKSAL - Türkçe iletişim, bitmez tükenmez entegrasyon tartışmalarında, entegrasyonun önündeki engel olarak gösteriliyor. Türkçe, eğitim süreçlerinden uzaklaştırılıyor. Bunun tam olarak başarılamadığı ortamlarda sınırlandırılıyor. Türk çocukların rüyalarını Almanca görmesini umut eden, bunu Türk kamuoyuna açıklamadan çekinmeyen politikacılar oldu. Okullarda, çocuk yuvalarında Türkçeyi yasakladılar. Bunu yapanlara ödül bile verildi. Türkçe geriliyor, geriletiliyor.

Türkçe, Almanya'nın geleceğinde bir iletişim dili, bir kültür dili olarak var olacak mı?

Bu sorunun yanıtı bilmiyoruz. "Ama olmalı" diliyoruz. Bunun için çalışmalıyız, mücadele etmeliyiz. Direnmeliyiz... Bunu yaparken Türkçenin, Türkçe iletişimin buralardaki sosyal yaşamı zenginleştirdiği yaklaşımını vurgulamaya artık gerek yok. Bu aslında tarihsel ve sosyal açıdan elbette doğrudur. Ancak bunun çoğunluk toplumunca kabullenilmesi gerekiyor. Bu konuda büyük eksiklikler var. Toplumun en ileri kesimlerinde bile bu kabullenilmemiş durumda. Ciddi bir kesim, Türkçe iletişimi, ileride etkisizleşecek, önemsiz hale gelecek ve toplumsal yaşamdan yok olacak bir sosyo-kültürel fenomen olarak görüyor.

Ne zenginlik, ne de sorun... Sadece bir toplumsal gerçeklik... Ve bir buna bağlı temel bir hak.

Önemli olan Türkçenin, Türkçe iletişimin, Türkçe öğreniminin bir toplumsal gerçeklik olduğunun kabul edilmesi. Daha önemlisi bunun bir temel hak olarak görülmesi. Ve çok daha önemlisi, bir toplumsal gerçekliğe tekabül eden bu temel hakkın bu ülkedeki toplumsal ilerlemeye, göçmenlerin entegrasyonuna engel olarak gösterilmemesi...

Türkçe medyanın entegrasyona engel olduğu iddiasına gelince... Geçmişte Türkçe gazetelerin gazeteciliğin temel ilkelerini çiğnediği ağır vakalar oldu. . Habercilik anlayışı, yayın dili başta olmak üzere çeşitli açılardan çok kötü gazetecilik örnekleri yaşadık. "Hitler haklıydı" diye manşet atanlar bile çıktı. Ya da tırnak içinde de bile olsa "Susturun bu kadını!" başlığı atanlar.

Ancak, bu olumsuzluklar, benzerleri Almanca gazetelerde de yaşanan, cezai ya de etik süreçlerde değerlendirilmesi gereken ihlaler olarak görülmeliydi.

Türkçe gazetecilik kuşkusuz hem yasal, hem de etik açısından tüm yayıncılığı kapsayan çerçeve içinde hareket etmelidir. Ama tabii bu çerçeveyi eleştirmek, değişmesi, gelişmesi için yayın yapmak hakkını da unutmadan.

Bazı olumsuzluklardan hareketle Türkçe yayıncılığı Avrupa'daki birlikte yaşam için tehlike, Türk toplumunun entegrasyonuna engel olarak gösterilmesine, tüm enerjimizle karşı çıkmamız gerekiyor. Elbette bu olumsuzluklara karşı gerekli tavrı alarak.

Türkçe iletişimle, entegrasyon arasında kurulmaya çalışılan bu olumsuzluk ilişkisi doğru değil. Almanya örneğinden hareket edecek olursak, Türklerin okudukları gazeteler, dinledikleri radyolar, izledikleri televizyonlar sık sık "bilimsel araştırma" konusu oluyor. Bu araştırmalar genellikle açıkça, Türkçe medyanın entegrasyondaki rolünü araştırma amacına yönelik olarak gerçekleştiriliyor.

Asıl görevleri "bilgiyi araştırma, bulma ve yayma" olan gazetecileri, "Entegrasyona ne derece katkıda bulunuyorsun?" sorusuyla sorgulamaya kalkışıyorlar.

Türk medyasının, Türk gazetecilerin amacı, Türk toplumunun bu ülkeye entegrasyonu değil. Ama bu onların toplumsal entegrasyona kayıtsız olduğu anlamına gelmez.

Eğer onlar işlerini iyi yaparlarsa toplumsal entegrasyona hizmet etmiş olacaklardır. Önemli olan insanların bilgiyi hangi dilde aldığı değil, hangi bilgiyi aldığıdır. Bilgili insanlar yürüyen entegrasyon süreçlerini zenginleştirerek ilerleteceklerdir.

- Avrupa'da Türkçe yayın yapan gazetelerde, yayın organlarında çalışan gazetecilerin sorumlukları da var. Avrupa Türk Gazeteciler Birilği (ATGB) Başkanı'nın bu konudaki yaklaşımını özetler misiniz?

GÜRSEL KÖKSAL - Bir yayın faaliyetinde bulunan herkesin kendisini gazeteci olarak tanımlama hakkı var. Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde gazeteler, dergiler yayımlanıyor. Televizyon, radyo ve internet mecralarından yayıncılık yapılıyor. Bu yayıncılık faaliyetlerinde yer alan tüm gazetecilerin yükümlülükleri de var. Ne derece ciddi ve sorumlu gazetecilik yaptıklarını sorgulamak, kendi dışından da bu yöndeki sorgulamalara, eleştirilere açık olmak zorundalar. İşte burada Avrupa Türk Gazeteciler Birliği'ne (ATGB) de görevler düşmektedir...

Gazetecilik mesleğinin evrensel ilkelerine, üyelerinin yaşadıkları-çalıştıkları ülkelerin basın konseylerinin ilkelerine, Türkiye Basın Konseyi'nin Basın Meslek İlkeleri'ne, Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumlukları Bildirgesi'ne bağlılığı her fırsatta hatırlatmak onun görevidir. Bu bağlılığı denetleyecek kurumsallaşmanın gerçekleşmesi için çaba göstermek de.

Avrupa'daki Türkçe gazeteciliğin geleceğine ilişkin ise kısaca: Öncelikle klasik gazetecilik görevini iyi yerine getirerek Türkçenin geleceğini destekleyebilir. Yani ilkeli gazetecilikle, doğru, hızlı, etkin habercilikle.

Ve güzel Türkçe'ye özen göstererek..

ATGB, bu süreci eleştirel olarak gözlemek, gerekli müdahalelerde ve katkılarda bulunmakla yükümlüdür.

Elbette bu müdahalelerin etkin olması için, her şeyden önce bu örgütün etkin olması gerekiyor.

ATGB
AVRUPA TÜRK GAZETECİLER BİRLİĞİ

Avrupa Türk Gazeteciler Birliği'nin (ATGB) kuruluş hazırlıkları 2001 yılında başladı.
Bu amaçla ilk kez 19 Nisan 2001'de Frankfurt'ta 10 gazeteci bir araya geldi. ATGB, yaklaşık bir yıllık örgütlenme çalışmalarının ardından 23 Şubat 2002'de Frankfurt'ta kuruldu. Bu sırada kuruluş bildirisini destekleyen ve üye olan gazetecilerin sayısı 70'i aşıyordu. İlk genel kurula 36 gazeteci katıldı. ATGB, 19 Ekim 2002'de ikinci, 14 Haziran 2003'te üçüncü, 2 Nisan 2006'da da dördüncü, 10 Mayıs 2009'da beşinci genel kurulunu (hepsi Frankfurt'ta) gerçekleştirdi. Londra'dan Atina'ya geniş bir alandaki üye sayısı 200'ü aşan ATGB'nin yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyor: Gürsel Köksal (Başkan), Işın Sigel (Başkan Yardımcısı), Kemal Çalık (Genel Sekreter), Ömer Yaprakkıran (Sayman), Attila Azrak, Muharrem Özsöz ve Fikret Aydemir.
ATGB'nin Avrupa'nın çeşitli kentlerindeki örgütlenmeleri sürüyor. Şu anda Sadi Tekelioğlu (Sabah ve Danimarka-Haber gazeteleri) Kopenhag, Mustafa Kemal Erdemol (Cumhuriyet ve İngiltere Haber gazeteleri) Londra, Uğur Hüküm (Cumhuriyet, Radio France Internationale) Paris, Fikret Aydemir (Serbest gazeteci) Brüksel Temsilciliği'ni yürütüyor.

DOĞAN ÖZGÜDEN'İ BÜYÜK SÜRGÜNE ÇIKARAN YOLLAR VE YILLAR KİTAP OLDU

"Bütün yolculuk boyunca hasret ayrılmadı benden" (*)

TAMER ÇAĞLAYAN

Kendileriyle sadece mektup ya da telefonla haberleştiğim, hiç yüz yüze gelip konuş(a)madığım, yaptıklarını, yazdıklarını sadece yazılı veya görsel basın aracılığıyla öğrendiğim o kadar çok insan var ki, belki de onları uzaktan izlemek bana daha makulmüş gibi geliyor. Kimisiyle sadece telefon aracılığıyla konuşuyorum. Sadece seslerimizi tanıyoruz.

Kendisini daha öncelerden ismen dahi olsa tanıyordum. Bugüne dek hiç yüz yüze karşılaşmadık. Sadece yeni yayımlanan kitabı dolayısıyla elektronik ortamda yazıştık, hepsi o kadar.

Yine, geçtiğimiz yılların birisinde, yıllardır sürgünde yaşayan bir arkadaşım, yaşadığım kente uğramış, ortak bir masada birlikte olduktan sonra onu yolcu etmek için trenin gelmesini beklerken sohbet ediyorduk. Yanımızda iki arkadaş daha vardı. Arkadaşım, kendisine günün birinde bir şey olduğu takdirde, evinde bulunan kütüphanesindeki kitapların tümünü bana bırakacağını söylüyor. Bu "vasiyetini" diğer arkadaşlar da duyuyorlar. Ben ise, o anki kasvetli havayı dağıtmak için birazdan gelecek olan trenle benden uzaklaşacak arkadaşıma "Doğan ağabey ne yapıyor?" diye sorunca, anılarını yazdığını öğreniyorum. Seviniyorum. Uzun yıllar boyunca Türkiye'den ayrı yaşamak zorunda kalan gurbet eldeki bu insanımızın yazdıklarının ilginç ve renkli olacağını düşünüyorum. "Yayımlandığında okumak isterim" diyorum. Gelen tren diğer yolcularla birlikte arkadaşımı da alıp hareket ediyor…

Geçen yılın sonlarına doğru yıllardan beri beklediğim anılar, güzel bir kapak kompozisyonuyla "Vatansız Gazeteci" adıyla kitap halinde yayımlandı.

Kimden mi söz ediyorum?

Basın tarihimizin ünlü dergilerinden birisi olan Ant'ın yöneticilerinden Doğan Özgüden'den…

1971 yılında başlayan siyasi göçmenliği hâlâ devam eden Doğan Özgüden'in anılarının yer aldığı kitabı geçen yılın sonlarına doğru edindim. Bu kitap anıların ilk cildini, Türkiye'den ayrılmadan önceki yaşam öyküsünü kapsıyor. Anıların ikinci cildinde ise, sürgün sonrası Avrupa'da geçen 40 yılın izlenimleri yer alacak. Orada yurtdışı yaşamını, Info Türk'ün kuruluşunu, Güneş Atölyelerinin çalışmalarını ayrıntılı bir biçimde okuyacağımızı umuyorum.

Doğan Özgüden'in yaşanmış zengin çocukluk izlenimleri var… Babasının Devlet Demir Yolları'nda memur olması nedeniyle, çocukluğu Anadolu'nun birçok yöresinde geçiyor. Buralarda edindiği zengin izlenimler kitaba da yansıyor. Sırasıyla Musaköy, Tokat Artova, İstanbul, Konya, İkinci Dünya Savaşı yılları, Ankara, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 seçimleri Doğan Özgüden'in anılarında çocukluktan ergenliğe geçişte yaşadığı zengin izlenimlerle kitaba yansıyor.

Tren yolculuklarını severim. Türkiye'ye her gidişimde imkanım ölçüsünde trenle yolculuk yapmaya çalışırım. Hem doğayı, hem de trenin geçip gittiği o mütevazı kasaba ve köyleri bir pencerenin ardından dahi olsa görme imkanını elde ederim. Kimi yerde yol inşaatları devam eder. İşçilerin kaldıkları barakalar vardır, onların oralardaki yaşamlarını düşünürüm. Tarlalarda çalışan köylüleri görürüm, elde ettikleri ürünün karşılığını alıp alamayacaklarını, alsalar dahi, onca emeğin karşılığının onlara yetip yetmeyeceğini kendi kendime sorarım.

Kimi yerde kendi hallerine terkedilmiş kasaba istasyonları vardır. Bunların boyaları dökülmüş, bakım ister, ihmal edilmişlerdir. Belki de bu yüzden "Demiryolu Öyküleri" isimli kitaptaki öyküleri başka bir gözle okudum. Günün birinde Anadolu'yu trenle yolculuk yaparak gezmek, izlenimlerimi bir "Tren Güncesi"nde toplamak isterim.

1950'li yıllarda Doğan Özgüden'i İzmir'de gazetecilik yapar-

ken görüyoruz. Stenoyu çok iyi bilmesi gazeteciliğe adım atmasını sağlıyor. "Ege Güneşi" gazetesinde başlayan gazetecilik "Sabah Postası"nda devam eder. Özgüden bu yılları için şunları yazıyor anılarında: "Gazetenin tütün deposundan bozma idarehanesinde parasızlıktan aylardır ücretlerimiz ödenemediği gibi, sobada yakacak odun da alınamıyordu. Düz baskıda kullanılan klişelerin tahtalarını sökerek ya da baskı artığı kağıtları tutuşturarak ısınmaya çalışıyorduk."

Ege bölgesinde yapılan seçim mitinglerini izleme görevi verilmesi o zamanki parti lider ve ileri gelenlerini yakından tanımasına yol açar. Askerlik görevinden sonra ise, Abdi İpekçi'nin teklifiyle "Milliyet"in İzmir ve Ege Bölgesi temsilcisi olur. Bu arada Gazeteciler Sendikası'nda da çalışmalarına devam ediyordur.

27 Mayıs 1960'tan sonra Doğan Özgüden Milliyet'teki görevinden ayrılır. Ayrılmasının nedenlerinden birisi de, tiraj almak için daha çok magazin haberlerinin seçilmesi ve İpekçi'yle birçok konuda olan anlaşmazlıklarıdır. "Öncü" gazetesinde temsilci olarak çalışmaya başlar. Yazdığı yazılar nedeniyle gazete patronu tarafından köşe yazısı yazması engellenir.

1962-1964 yılları arasında Türkiye İşçi Partisi'nde mücadelesini sürdürür. Merkez Yürütme Kurulu'na da seçilecektir. TİP haftalık bir sol dergi yayımlama kararı alır. "Sosyal Adalet"e eli kalem tutan parti üyeleri katkıda bulunurlar.

Aralarında Demir Özlü, Muzaffer Buyrukçu, Edip Cansever, Turgut Kazan, Veysi Sarısözen, Fethi Naci ve Doğan Özgüden'in de bulunduğu bir grup partili, Türkiye İşçi Partisi'nin içindeki bazı gelişmeleri eleştiren bir dilekçeyi parti merkezine yollarlar. Yollanan dilekçe pek etkili olmayacak, imzacı üyeler partiden ihraç edileceklerdir.

"Akşam Gazetesi" yılları ise, 1960'ların ortasına rastlıyor. İlhami Soysal, Rahmi Turan, Hüseyin Baş, Selahattin Hilav, Ahmet Kahraman, Yavuz Donat gazetede görev alan belli başlı gazetecilerden bazılarını oluşturuyor. Akşam'ın patronu Malik Yolaç ve Ankara temsilcisi İlhami Soysal'ın karşı gelmelerine rağmen bir süre sonra gazetede Çetin Altan da yazmaya başlar. Fakat basın dünyasındaki çekememezlikler bu gazetede de başgösterecektir. Bir süre sonra da Doğan Özgüden ve eşi, Akşam'dan ayrılırlar.

Bu yıllardan sonra ise onları "Ant Dergisi" çalışmaları içinde görüyoruz. Türkiye İşçi Partisi'nin 2. Büyük Kongresi sonrasında yaşanan kimi olaylar sonucu Yaşar Kemal, Fethi Naci ve Doğan Özgüden haftalık bir dergi yayımlamanın koşullarını konuşurlar. Çok geçmeden aralarında yazılı bir anlaşma yapmadan dergi yayın hayatına başlar. Ant'ın ilk sayısı gereken ilgiyi görür. İlk altı sayının tirajı 20 bine yakındır. 14 Şubat 1967'de yayımlanan 7'nci sayı ise satış açısından tam bir hayal kırıklığı olur. Bu sayı, DİSK'in kuruluşuna ayrılır. Sendikayla ve TİP'le ilgili haberler nedeniyle bu sayı "parti organına dönüşmüş" şeklinde eleştiri alır. Bu durum satışa da yansır, dağıtımcılardan dergi iadeleri gelir.

Ant ilk yılını geride bırakırken yayınını sürdürmek konusunda maddi zorluklar içine girer. Bu arada telif hakkı ödenmediği için kuruculardan Fethi Naci kültür sanat sayfasını hazırlamaktan vazgeçer ve dergiden ayrılır. Gerçek Yayınevi'nde yayıncılığa devam eder.

Zorluklar böyle devam ederken yan gelir elde etmek amacıyla Yaşar Kemal'in eşi Tilda Kemal'le ortaklık yapılır ve "Ant Yayınları" kurulur. 14 Mayıs 1968'de dergide Ant'ın yakında kitap yayınına başlayacağı duyurulur.

İlk kitap olarak Che Guevara'nın "Savaş Anıları" ve Emile Burns'ün "Marksizmin Temel Kitabı" yayımlanır.

Doğan Özgüden anılarında Halil Lütfi Dördüncü'den de bahsediyor... Daha önceden okumuş olduğum Aziz Nesin'in ve başka bazı anı kitaplarında Dördüncü'den öyle bahsedilirdi ki, "o kadar da olmaz" derdim okuduğum zaman. Fakat Özgüden'in anılarında da öyle şeyler okudum ki, "Pes artık!" dedim bir gece yarısı... Elinin sıkı oluşu öyle bir hal almış ki, insan hayret edemeden duramıyor...

Aziz Nesin anılarında, yazarların yazılarını mezura ile ölçüp ona göre telif hakkı ödeyen birisinden bahsediyordu. Acaba bu kişi Dördüncü müydü, şimdi onu pek anımsayamıyorum.

Sanıyorum Özgüden anılarını yazarken Ant dergisi koleksiyonundan yararlandı. Çünkü, bir süre sonra anılarını kronolojik bir sıralamayla anlatmaya başlıyor ki, bunun da derli toplu bir şekilde oluşu, olayları daha iyi anlamamızı kolaylaştırıyor.

Kitapta, Ant Yayınları'nın yayımlamış olduğu kitapların kapaklarından seçmeler de yer alıyor. Kütüphanemde bu yayınlardan sadece Kemal Sülker'in "Sabahattin Ali Dosyası" isimli kitabı bulunuyor. Bir okur olarak, o zamanlarda yayımlanmış olan bu kitapların kapak tasarımlarını ilgiyle karşıladığımı yazmak isterim. Kitaptan da öğrendiğimize göre bu tasarımları İnci Tuğsavul-Özgüden yapmış. Bir kitabın içeriğiyle kapak tasarımının bütünleşmesini her zaman bir okur olarak savunmuşumdur. Ve şunu da yazmadan geçemeyeceğim yeri geldiği için: Ülkemizde yayımlanan kitap kapaklarının kompozisyonları Avrupa'da yayımlananlardan daha ileri düzeyde.

Doğan Özgüden, kitabında, yazar Orhan Kemal'le zaman zaman buluştuğunu yazıyor. Fakat nedense gerekli ayrıntılara girmiyor. Yazmış olsaydı, belki de Orhan Kemal'in başka yönlerini de öğrenmiş olabilecektik. Kitapta Can Yücel'le ilgili bölümleri okurken, zaman bir gece yarısına yaklaşıyordu... Çeviri konusunda söylediklerine gülmeden edemedim. Aslında onunla ilgili anıları olanlar, bunları bir kitapta toplamalı. Şimdiye dek bu yapılmadı, umarım bundan sonra birisi bunları derleyip kitaplaştırır.

1968 olayları Avrupa'dan sonra Türkiye'ye de bir şekilde sıçrar. Üniversitelerde yapılan boykotlar yeni bir uyanışın habercisidirler. O sıralarda Ant'ın kapak başlığı şöyledir: "İşçi gençlik el ele!" Sendikal oyunlara karşı İstanbul'daki Derby Lastik fabrikasını işgal eden işçilere İstanbul Teknik Üniversitesi öğrencilerinden Harun Karadeniz şöyle seslenir: "Bu halkın evlatları olan bizler, halka dönük düzeni kurana dek çalışacağız. Bugün burada sizin yanınızdayız. Gerektiğinde yine geleceğiz ve her hareketinizde sizinle beraber olacağız!"

Ertesi yıl, 1969, Ant Dergisi'ni ve Ant Yayınları'nı birlikte kurdukları Yaşar Kemal ve eşi Tilda Kemal'le olan ortaklıkları sona erer.

Ant'ın son yayını 1 Mayıs 1970'te yayımlanan sayıdır. Bu sayıda Lenin'in 100. doğum yıldönümüyle ilgili yazılar ağırlıktadır. Ayrıca Lenin'in "Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri" kitap olarak yayımlanır. Bundan sonra dergi yayınına aylık olarak "Ant Sosyalist Teori ve Eylem Dergisi" olarak devam eder.

Yayımladıkları Carlos Marighella'nın "Şehir Gerillası" kitabı, içeriğinden daha çok kapağında yer alan üç kurşun deliğinden dolayı toplatılıp dava açılır.

Yayınlar dolayısıyla dava açılması Özgüdenler için artık alışılagelmiş bir durumdur. 12 Mart'ın ağır koşullarının olduğu dönemlerde Victor Serge'nin "Militana Notlar" isimli kitabını yayımlarlar. Fakat kitap yayımlanır yayımlanmaz hakkında toplatma davası açılır.

Günlerinin büyük bir bölümü haklarında açılan davalar nedeniyle Adliye koridorlarında geçmektedir. Ant'ın son sayısı Mayıs 1971'de yayımlanır. Sıkıyönetim tarafından "Bugün", "Bâbıâli'de Sabah" gazeteleriyle birlikte Ant da kapatılır.

Bundan sonra Özgüdenler için zor günler başlar. Kıskaç daralmaktadır... Ortak dostları her ikisinin de yurtdışına gitmelerini, Avrupa'da mücadele etmelerinin daha doğru bir hareket olacağına karar verirler.

O tarihten bu zamana dek sürgün olarak Türkiye'den uzakta yaşıyorlar. Yazımın başlığına aldığım Nâzım Hikmet'in ilk kez yayımlanan şiirinin başlığını Özgüden'lere adıyorum.

Siyasi sürgünlerle ilgili benim hatırladığım şimdiye dek iki kitap yayınlandı. Birisi Ahmet Abakay'ın, diğeri de Emin Karaca'nın. Ki, onlar da 12 Eylül'den sonra ülkeyi terk etmek zorunda kalanlarla yapılmış söyleşileri kapsıyor.

Bir de, 1980 öncesi, belki de daha önceki yıllarda Türkiye'yi terk etmek zorunda kalanlar var. Günün birinde vakit geç olmadan onlarla ilgili de bir kitap hazırlanmasını umuyorum. Bu insanlardan birisi de Fahri Petek'ti. Uzun yıllara varan yurtdışı yaşamı geçtiğimiz yılın 24 Aralık günü sona erdi. Nedendir bilmem, böyle uzun süre yurdundan ayrı kalmış insanlara yanarım... Fakat şunu da yazmadan olmaz. Yazar M. Şehmus Güzel, Fahri Petek'le yapmış olduğu konuşmaları bir kitapta toplamış. Böylece Petek'in anıları kalıcı olmuş oldu. Daha çok insanımızın anılarını yazmasını umuyorum.

Kitabı yayımlayan Belge Yayınları'nın yıllar boyunca yayımlanan kitaplarında yapmış olduğu hatalar bu kitapta da unutulmamış! Belge'nin yayımladığı/yayımlayacağı bir kitabı dizgi hatasız okumak hayal mi olacak acaba? Baskı öncesi bir kitabın iki-üç kişinin kontrolünden geçmesi sonucu bu tür hatalar pek tabii ki giderilebilir. Bu kitapta sadece benim dikkatimi çeken 30'a yakın dizgi hatası var!

Bitirirken, Doğan Özgüden'e, birkaç yıl öncesinden haberdar olduğum anılarını yazmasından dolayı öğrenmeye susamış genç kuşaklar adına teşekkür ediyorum. İkinci cildi de beklediğimi saklamıyorum. Olumlu ya da olumsuz birçok şey yaşanmıştır, bunlar da ileri kuşaklara aktarılmalıdır diye düşünüyorum. Kendisine ve İnci Abla'ya sağlıklı ve uzun ömürler diliyorum.

(*) Nâzım Hikmet'in 1961 yılında Bedri Rahmi Eyüboğlu tarafından Paris'te kaydedilen şiirlerinden birisinin başlığı. Ses kaydı, uzun yıllar saklandıktan sonra Ocak 2011'de Türkiye'de Yapı Kredi Yayınları ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları tarafından ortaklaşa "Nâzım Hikmet, Büyük İnsanlık, Kendi Sesinden Şiirler" başlığıyla CD-Kitap olarak yayımlandı.

Vatansız Gazeteci
Belge yayınlarında...

İnci ve **Doğan Özgüden**..

© David Ausserhofer

ZAFER ŞENOCAK'LA YENİ KİTABI VE ALMANLIK ÜZERİNE

"Alman Olmak"

NİLGÜN CÖN

Zafer Şenocak'ın kitapları çok yönlü bir Almanya, yurtdışındaki Türklerin kırılmış kimlikleri ve küreselleşmenin kısa mesafelere rağmen ateşlediği büyük yüzeyli korkularıyla Avrupa atölyesi için adeta çok sesli bir ezgi niteliğindedir.

Zafer Şenocak 1961'de Ankara'da doğdu. 1970'te yayıncı olan babası ve öğretmen olan annesiyle birlikte Münih'te yaşamaya başladı. 1989'dan bu yana Berlin'de yaşıyor, Almanca, Türkçe kitaplar, Alman medyası için denemeler yazıyor. 80'li yıllarda şiir kitapları Elektrik Mavisi (1983), Pazar Yerinde Sabah Ruh Halleri Satışı (1983), Alev Damlaları (1985), Gençlik Ayinleri (1987) ve Geçiş (Seçme Şiirler 1980-2005) yayımlandı. Şenocak'ın şiirleri pek çok dile çevrildi. İki Almanya'nın birleşmesinden sonra çok ilgi gören deneme türündeki beş yapıtı "Tropik Almanya Atlası" 1992'de, "Hitler Arap Mıydı?" 1993'te, "Dil Kopartması" 2001'de, "Harflerin Ardındaki Ülke - Dönüşen Almanya ve İslam" 2006'da yayımlandı. Bu kitapları çok yönlü bir Almanya, yurtdışındaki Türklerin kırılmış kimlikleri ve küreselleşmenin kısa mesafelere rağmen ateşlediği büyük yüzeyli korkularıyla Avrupa atölyesi için adeta çok sesli bir ezgi niteliğindedir.

Geçtiğimiz günlerde piyasaya verilen son yapıtı "Deutschsein" (Alman Olmak) bir bakıma Zafer Şenocak'ın bu konulardaki tüm fikirlerini topladığı kitabı sayılabilir. Şenocak'ın "Bozkır" (1997), "Tehlikeli Akrabalık" (1988), "Erottoman" (1999) dışında, 2007'de ilk Türkçe romanı olan "Alman Terbiyesi", ardından "Yolculuk Nereye" (2007), "Köşk" (2008), "Dünyanın İki Ucu" (2011) romanları da var. Yapıtları uluslararası platformda özel bir ilgiyle karşılandı. Örneğin, çalışmaları, ABD'de uzun bir süredir Alman dili ve edebiyatı ile kültür bilimlerinin klasikleri arasında yer almaktadır. Zafer Şenocak üzerine bir kitap "Contemporary German Writers", (Editör: Tom Cheesman ve Karin Yeşilada) 2003 yılında University of Wales Press in Cardiff serisinden çıkmıştır. Şenocak birçok Amerikan üniversitesinde "writer in residence" olarak bulundu. Örneğin M.I.T., Dartmouth College, Oberlin College, University of California at Berkeley ve Lafayette College, ayrıca Los Angeles'taki Villa Aurora'nın da bursiyeri oldu.

Zafer Şenocak ile yeni kitabı "Deutschsein" üzerine konuştuk.

- "Alman Olmak - Bir Aydınlanma Kitabı" isimli yeni deneme yapıtınız 17 Mart 2011'de Leipzig Kitap Fuarı'nda tanıtıldı ve piyasaya çıktı. Daha şimdiden "bu ilkbaharın kitabı" olmaya aday gösterilebilecek bir yapıt. Bu kitabınız nasıl oluştu?

ZAFER ŞENOCAK - Geçen yıl yaz aylarında Körber Vakfı'nın bünyesindeki, sanıyorum 10 yıldan beri faaliyette olan yayınevinden teklif geldi. Bu yayınevinin yöneticisi, benim özellikle gazetelerde yayımladığım yazıları izliyormuş uzun bir süredir, "Almanya'da çok tartışılan entegrasyon, yabancılar, Almanya'nın geleceğiyle ilgili konulara dair düşüncelerinizden damıtılmış bir kitap yazar mısınız" teklifiyle bana geldiler. Ben de "Yazabilirim, konuşalım" dedim ve anlaştık. Karşılıklı oturup kitabın konusunu göç ve entegrasyondan çok Almanlık terimi üzerine oluşturmayı düşündük. Almanya'daki göç olayı ve yabancılar konusu, Türkler konusu öncelikli olarak bir Almanlık konusu. Yani Almanların kendi konusu aslında, kendi sorunları. Kim Alman'dır, Almanlık ne anlama gelir, bugün ne anlama gelir? Tarihle ilişkilendirildiği zaman nasıl bir kimlik anlayışı ortaya çıkar? Bu konuda çok iyi anlaştığımız için, kitabı ben rahat bir şekilde, kısa bir sürede yazdım.Yani birkaç ayda yazılmış bir kitap aslında.

- Şimdi izninizle kitabınıza biraz daha yakından eğilmek istiyorum. Kitabınızı, size "köklerin çok dilli olduğunu öğreten baba"nıza ithaf etmişiniz. Siz yapıtlarınızı genellikle Almanca yazdınız bugüne dek. Bu kitabınızı da Almanca kaleme aldınız. Yapıtlarınızı Türkçe de yazıyorsunuz. Geçtiğimiz günlerde Tür-

kiye'de yayımlanan "Dünyanın İki Ucu" romanınızı doğrudan Türkçe yazdınız. Anadil neyi ifade ediyor sizin için? Bir başka dilin içindeki anadille yaşamak nasıl bir duygu? Yani çokdillilikte siz nasıl kök saldınız?

ZAFER ŞENOCAK - Aslında çokdillilikle tanışmam Almanya'ya gelmekle başlamıyor. Bu çokdillilik bizim evde zaten mevcuttu. Şöyle mevcuttu: Babamın Türkçesi çok Osmanlıcaya yakın bir Türkçeydi. Gerek meşguliyeti dolayısıyla, gerek siyasi anlayışı dolayısıyla eski sözcüklere çok yer veren bir Türkçe kullanıyordu, çok düzgün, yoğun ve çok zengin bir Türkçeydi ama, mesela arı Türkçeye son derece karşıydı, hiç kullanmazdı. Annemi ise daha seküler bir ortamdan gelen, bir öğretmen olarak hayalimizde canlandırabiliriz, daha yeni bir Türkçe kullanıyordu. Yani aslında evde zaten iki Türkçe vardı. Ben çokkültürlülüğü, ülkeler arası, milletlerarası bir olgu olarak algılamıyorum, yani kültürlerin içinde ve bir ulusal yapının içinde de çokkültürlülük vardır ve ben bunu çocukluktan itibaren yaşadım. Gerek annemin ailesi gerekse babamın ailesinin yapısı arasındaki farklılıkları göz önüne aldığımız zaman, daha tutucu, daha taşra kökenli diyebileceğimiz bir aileyle, daha çok Türkiye'nin orta sınıfını temsil eden cumhuriyetçi seküler bir yapının birleşmesinden oluşan bir aile yapısı, tabii ki doğrudan çokkültürlü bir yapıyı beraberinde getiriyor. Yani Türkiye'nin yapısı da böyle zaten. Ben bunu çocukluğumdan itibaren yaşadım ve benim bütün yazı hayatımda –sadece bu kitap için değil– bu önemli bir kaynak olmuştur. Yani buradan yola çıkmış olmak, bunu yaşamak ve bunun üzerine düşünmüş olmak, bir şekilde bir köken meselesi olmustur, onun için kitabı bu şekilde ithaf ettim babama.

- Kitabınızın "Dili Açmak"başlıklı ilk bölümünde "Almanca bir sözcüğü anlamak için birden fazla Türkçe sözcüğe gerek vardır"diyorsunuz. Almanca, hem sözcük dağarcığı olarak hem de anlam kesinliği açısından Türkçeden daha sofistike bir dil. Böyle olunca da aynı şeyi her iki dilde de aynen ifade etmek mümkün mü? Daha genel olarak soracak olursak: İki dilli yazarların içinde yaşadıkları toplumun diliyle ve anadilleriyle –hele de sizin gibi çokdilli bir yerden gelip daha da çokdilli bir yere göçen ve oradan üreten bir yazarın- sorunları olur mu? Yoksa bu, sinerji yaratan bir zenginlik midir?

ZAFER ŞENOCAK - Bence sinerji yaratıyor. Bir dili diğer bir dile kalıp şeklinde nakletmek zaten mümkün değil, çünkü dil sözcüklerden ibaret değil. Sözcüklerin etrafı, arka planı, arka bahçesi diyelim buna, tabii ki bir kamyona yüklenip bir yere nakledilemiyor. Kendi içinde, kendi ortamında, bir kokusu, bir sesi, bir özelliği var. Ama bu özellikler birleşince hem üçüncü bir dil ortaya çıkabilir ki, bu üçüncü dil bir şekilde bir karışım değildir. İki dilin kendi dünyalarından oluşan bir toprak genişlemesidir aslında. Ben bunu böyle algılıyorum, yani Türkçenin kendi içindeki tonları, kendi hassasiyetleri, kendi özellikleri Almancada olmayabilir. Almancanın getirdiği - sofistike dediğiniz - hassasiyetler, özellikler, yani o gibi şeyler Türkçede olmayabilir. Bunlar birleştiği zaman kanımca bir sinerji ortaya çıkıyor, çok doğru. Yani çünkü olaya çeviri olarak devamlı bakmamak lazım, bir dili bir dile nakletmek şeklinde bakmamak gerekiyor. Zaten ikidilliliğin beyinde genişleme oluşturan bir etkisi olduğu yolunda da teoriler var.

- ... Evet, yeni sinapslar oluşturan bir gelişmeden söz ediliyor.

ZAFER ŞENOCAK - Evet, tam da öyle.

- Kitabınızda "Geri çekilme, kendine dönme alanlarına gereksinim var. Ve dil de bu alanlardan biri"diyorsunuz; kimliklerin artık tepeden inme tanımlara göre değil de bireyin özgür iradesiyle tanımlandığını söylerken belirtiyorsunuz bunu. Dil iletişimde ön planda görünür bir araçken nasıl bir kendine dönme alanı olur. Bunu biraz açabilir misiniz?

ZAFER ŞENOCAK - Evet. Şimdi aslında burada şu anlamda kullanılıyor; kendi dilini kuramayan, başka birisiyle iletişim kuramıyor. Kendi dilinizi de, tabii ki, önce kendiniz kurmanız gerekiyor. Bir geri çekilme alanı derken bir şekilde başkasından kopma anlamında kullanılmıyor. Başkasına ulaşmak için kendi alanınızı tanımlamanız gerekiyor. Bu tanımlama için de bir araç oluyor dil aslında. O şekilde kurdum ben bu düşünceyi. Bu dili tam kuramazsanız, başkası tarafından yönetilmeniz tehlikesi daha büyük oluyor. Yani sizin dilinizi başkası kuruyor. Öteki kuruyor ve sizi de bu yolla ötekileştirebiliyor mesela dil içinde. O yüzden de dilin kimlikle çok yoğun bir bağlantısı var. Kitapta bunu ön plana çıkartmaya çalıştım.

- Burada dil kavramı aynı zamanda öz ifadeyi de mi kapsıyor?

ZAFER ŞENOCAK - Tabii. Ben dili çok geniş bir anlamda alıyorum. Dil, insanın düşlerinde başlayan, söylemlere uzanan hatta insanın algılama biçimini yönlendirebilen bir olgu. Sadece sözcükler değil. Lügat değil yani. Dil kültürel bir kavram aynı zamanda. Dünyaya bir bakış biçimi. Bütün bunları yönlendirebiliyor, etkileyebiliyor. O anlamda da dili çok geniş bir olgu olarak anlıyorum ve öyle de kullanıyorum dil sözcüğünü.

- Yine kitabınızdan bir alıntı yapacağım: "Tüm bunlardan geriye kalan ise Alman Kimliğinin özel bir kırılganlığı ve hassaslığı. Ancak bu son zamanlarda göç ve Almanya topraklarında bulunan yabancı kimlikler bağlamında hemen hemen hiç konu edilmiyor. Söylem hep 'öteki' merkezli biçimlendiriliyor." Yani Alman Kimliği kendini ancak öteki üzerinden -hatta istenmeyen, sorunlu çocuk göçmen üzerindenmi güçlendirerek tanımlayabiliyor? Bu kırılganlığı konu etmek yaraları deşmek olacağı için mi ötekinin aynasına bakılıyor?

ZAFER ŞENOCAK - Evet, bu, tabii çok klasik bir durum. Kimlik tanımlamasında zaten "öteki"nin kullanılması söz konusudur. Şöyle ki, ötekini bir yere oturtursunuz, kendinizi ondan ayırırsınız ve kimliğiniz ortaya çıkar. Bu bir boyuttur. Fakat kimliğinizi sadece bu boyutta tanımlıyorsanız büyük sorunlar ortaya çıkar. Almanya'da böyle bir tehlikeyi görüyorum. Bu, Alman tarihinde olmuş bir olay. Yani 19'uncu yüzyılda Fransa ile olan savaştan sonra Bismarck'ın oluşturduğu Deutsches Reich çerçevesinde birleşen Almanya'daki tartışmalara baktığımız zaman Alman kimliğinin özellikle Musevilere karşı oluşturulmuş bir kimlik olduğunu görüyoruz. Yani Musevilerin tanımlanması, Alman Musevilerin tanımlanması, Musevi göçmenlerin tanımlanması, Alman kimliğini güçlendiren bir faktör olarak ortaya çıkmış. Bugün de Alman kimliğinin tekrar ortaya çıkışında tekrar birleşen bir Almanya'dan söz ediyoruz. 120 yıl sonra tekrar birleşme olgusuyla ortaya çıkan bir kimlik olgusu var. İlle de "iki birleşme birbirinin aynıdır" diye bir iddiam yok. Çünkü ayrı devirlerde olmuşlar, apayrı deneyimler yaşanmış durumda vs... Bugünkü tartışmalara bu perspektiften de bakılmalı, diye düşünüyorum. Çünkü son zamanlarda, özellikle de son 10 yılda Almanya'da "öteki" kavramı, "ötekileştirme" olgusu maalesef alabildiğine mekan kazandı. Bu mekan kazanma neden böyle gelişti ve güçlendi, diye sorunca bunun tarihsel boyutunu araştırmamız gerekiyor. Konu etmemiz gerekiyor en azından. Kitapta da bunu yapmaya çalıştım bir ölçüde. Ötekinin oluşturulmasında kendi kimliğinin tanımlanması bağlamında nasıl bir mekanizma işliyor, böyle bir mekanizma var mı, bunu anlamaya çalıştım.

- Yani psikolojik bir yaklaşımla bakacak olursak, özdeğerinden, özgücünden emin olmayan bir tavır mı bu?

ZAFER ŞENOCAK - Bir nedeni, psikolojik nedeni bu. Yeterince kendine bakamama meselesi. Bir taraftan da Almanlık çok konuşulan bir konu. Almanlar aslında kendilerini çok konuşuyorlar, ama kendilerini konuştukları zaman ötekiyle olan ilişkilerini irdelemiyorlar. Ötekini konuştukları zaman ise kendileri yok. Böyle ilginç bir mekanizma işliyor. Bu mekanizma da bana, o eski ötekini tanımlama mekanizmasını çok çağrıştırıyor. Burada hakikaten bir mesafe oluşturuluyor ve o mesafeden bir tanımlama çıkartılıyor. İçiçelikler yok ediliyor mesela. Belki bilinçaltı bir süreç bu. Oysa içiçelikler var tabii ki.

- Tam da bu içiçelikleri belgeleyen bir alıntıyla devam etmek istiyorum: Immanuel Kant'ın 1755 tarihli Doktora Belgesi'nin giriş olarak Müslümanların tüm belge ve etkinlilerine başlarken kullandığı Arapça "Bismi'llahi r-rahmani r-rahim« (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla) bulunduğundan, Alman Aydınlanmasında, Romantizmde ve Dışavurumculukta olduğu gibi birçok düşünsel ve kültürel akımda İslam kültürüyle bir içiçeliğin bulunduğundan, Rilke'nin şiirindeki melek figürlerini anlamak için Kur'an'ın referans alınması gerektiğinden, Doğu dilleri ve kültürlerini araştıran bilimlerin 18'inci yüzyıldan bu yana Alman bilim insanlarının çabalarıyla geliştiğinden ve ancak bu mirasın artık toplu bellekte hemen hiç izi kalmamış olduğundan da söz ediyorsunuz. Birlikte yaşamanın ve anlaşmanın en önemli kurallarından biri, birleştirici öğelerin ön planda tutulması ve karşılıklı algıda ötekinin zenginlik katan bir başkalık olması değil midir? Bu yaklaşım sizce neden Nazi Almanyası'yla birlikte bir daha dönmemek üzere terk eder Almanya'yı?

Kimlik tanımlamasında zaten "öteki"nin kullanılması söz konusudur. Şöyle ki, ötekini bir yere oturtursunuz, kendinizi ondan ayırırsınız ve kimliğiniz ortaya çıkar. Bu bir boyuttur.

© David Ausserhofer

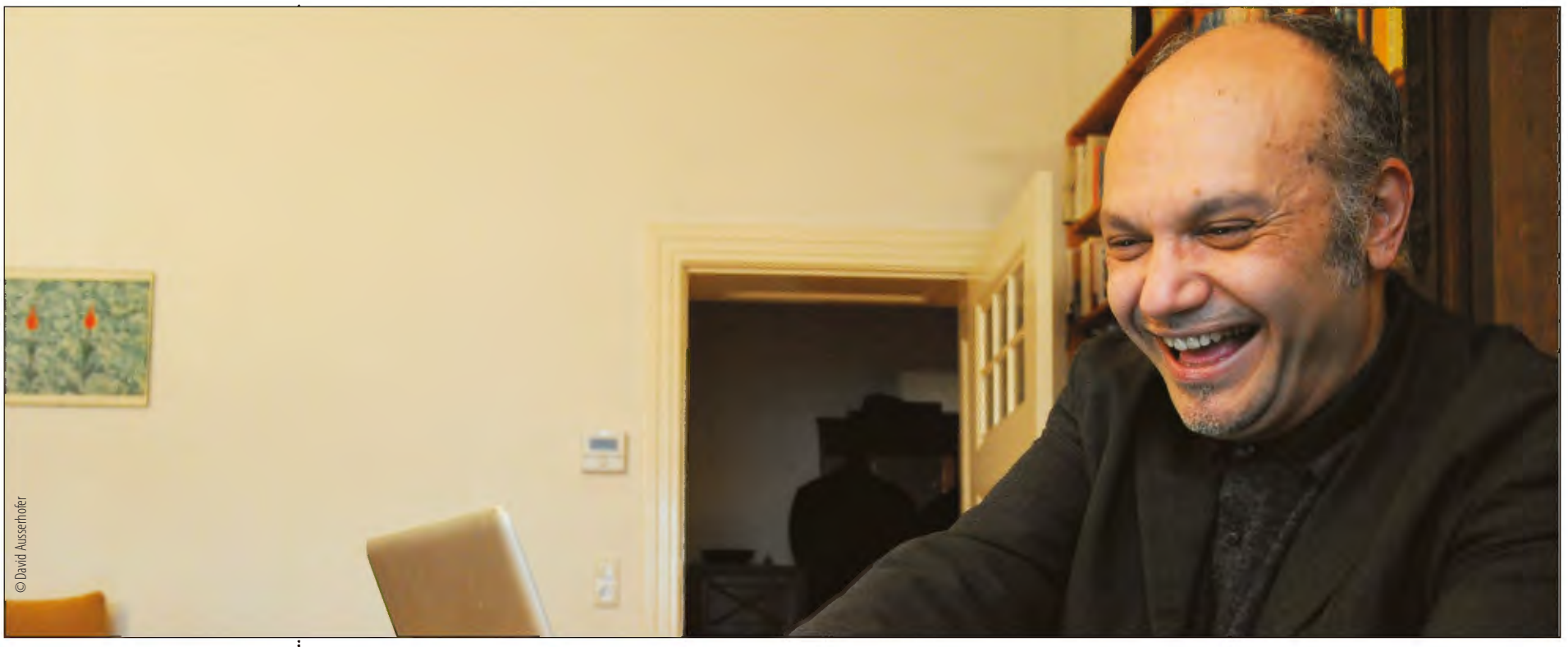
© David Ausserhofer

Nazi iktidarı ve savaş sonrası çökmüş olan tanımın yerine Almanya'nın özel yapısını anlatan, Almanların kendilerini tanımlamalarına yarayan başka bir Almanlık tanımlaması getirilmedi.

ZAFER ŞENOCAK - İşte bu, iç içe olabilecek alanların yok edilmesi meselesi. Bu çok önemli. Bu alanlar bugün bellekte niye bu kadar zayıf, hatta yok gibi? Mesela büyük bir İslam tartışması var, "İslam Almanya'nın parçası mıdır, değil midir?" gibi. Alman kültürünün önemli bir parçasıdır. Goethe önemli bir örnektir ama tek değildir. Kant, Rilke örneklerini verdim. Mesela Klabund diye bir şair vardır Muhammed romanı yazmıştır. Klabund dışavurumcu 20'nci yüzyıl şair ve yazarıdır. Bir dizi böyle örnek verilebilir. Bu, genel bir evrenselleşmenin ötesinde, kanımca Alman Aydınlanması, Alman Romantizmi ve daha sonraki akımlar Ortadoğu ve İslam'la yoğun olarak ilgilenmiştir. Oradan kendine göre etkilenmiş ve esinlenmiştir. Bugün bunları hiç ortaya çıkarmadığımız zaman, tabii ki Almanya ve İslam birbirinden çok ayrı, çok farklı kültürlerdir imajı ortaya çıkıyor. Uzlaşmaz, ortak mekan bulunamaz felsefesi üzerine kurulmuş bir anlayış bu. Bir çatışma anlayışı. Ortak mekan kurma şansını kaybeden bir ortam, bir savaş ortamıdır. Uzlaşma ortamı olamaz, istenilen entegrasyon ortamı hiçbir zaman olamaz. Böyle bir çelişkiyi yaşıyoruz aslında. Bir taraftan yoğun olarak uyum, entegrasyon söylemleri, öbür tarafta ise kültürel bazdaki tartışmalarda tamamen bir ayrışma, yani ötekileştirme söz konusu. İçiçeliğin yok olmasında Nazi Almanyası'nın önemli bir etkisi var tabii, ama ben bunun kökenlerini 19'uncu yüzyılda görüyorum daha fazla. 19'uncu yüzyılda bir Alman Kültürü fenomeni ortaya çıkıyor. Alman Kültürü hiçbir şeyle uzlaşmayan, eski deyimle "çok nevi şahsına münhasır", kendi başına bir şey. Ve bu kavram tamamen Fransa'da gelişen "Civilisation", medeniyet kavramına karşı oluşturulmuş. Civilisation ortak varolma alanlarını oluştururken ve evrenselleşmeyi beraberinde getirirken, Almanlaşma, Alman Kültürü kavramı oluşması, Almanya'yı diğerinden, Alman'ı ötekinden ayıran bir anlayış. Bu Richard Wagner'in müziğinde büyük ihtimalle doruk noktasını buluyor. Wagner'le uğraşan bütün yazarlar bu olguyla bir ölçüde cebelleşiyorlar, kitabımda da atıflarda bulunduğum gibi, bunu, Nietzsche'de Thomas Mann'da görebiliriz. Bunu bugün çok merkezi bir biçimde tartışmamız gerektiğini düşünüyorum. Çünkü mesela "Leitkultur" (Kılavuz Kültür) diye bir kavram ortaya atılıyor. Bu kavramı ortaya atan bir toplumun kültür üzerine düşünmesi gerekiyor. Yani kendi kültür tanımlaması nedir, bu Leitkultur evrensel uygarlık bazında, yani insan haklarını, aydınlanmanın getirmiş olduğu kazanımları temel alan bir kültür müdür, yoksa Wagnervari bir kültür müdür? Nazi iktidarı ve savaş sonrası çökmüş olan tanımın yerine Almanya'nın özel yapısını anlatan, Almanların kendilerini tanımlamalarına yarayan başka bir Almanlık tanımlaması getirilmedi. Evrensel ve medeniyet üzerine kurulmuş olan bir Alman tanımlaması yok. Bunun bir takım ipuçları var bazı düşünürlerin yapıtlarında, ama bunlar çok marjinal. Diğeri de yok. Çünkü bugün ortaya çıkıp Wagnervari bir Alman tanımlamasını yapmak da Alman toplumunda çok kabul gören bir tutum değil, tarihten gelen deneyimler dolayısıyla. Yani burada çok açık bir boşluk olduğunu anlatmaya çalışıyorum aslında. Bu boşluğu tartışmadan da kültürel bir tartışma içine girmek çok zor. Bir tartışma da yok zaten. Adeta körler birbirini tarif eder şeklinde devam eden konuşmalar var.

- Almanya'daki göçmenlerin en çok eleştirildikleri konulardan biri "paralel toplumlar". Göç alan ülkelerde oluşan paralel toplumların göçmenler için bir geçiş alanı olduğunu ve bu geçişin gerekliliğini vurguluyorsunuz. Geçişi süreyle ya da belli koşullarla sınırlamak mümkün mü?

ZAFER ŞENOCAK - Hayır, bu mümkün değil, zira bu gibi paralel yapılar hep olacaktır. Modern, postmodern toplumların yapısı böyledir. Hiçbir zaman bir homojenite oluşmaz. Homojenite oluşması isteniyorsa zaten demokratik açık toplum terk edilmiştir ve daha totaliter bir yapıya gidiliyor demektir. Eğer istenilen buysa, paralel yapıların yok edilmesi gerekmektedir. Yok istenmiyorsa, bunlar hep var olacaktır. Asıl sorun şu: Buralardan çıkış mümkün müdür? Buralardan çıkış, birey tarafından nasıl gerçekleştirilir? Eğer çıkış mümkün değilse gettolaşma vardır. Tabii ki bu da reddedilecek bir durumdur. Ama açık toplumlarda çıkış her zaman mümkündür ve aynı zamanda da çekicidir. Kimse aynı yerde durmak istemez. Hikâye anlatmayan, gerçek anlamda sosyolojik araştırma yapan sosyologların bulguları da gösteriyor ki, "paralel yapı" diye kesin bir olgu da yok. Buralarda homojen tek kimlik de yok. Birbirinin yanı sıra farklı kimlikler var. Sonuçta çok çeşitli etkileşimlerin olduğu bir yapı mevcut. Özellikle de büyük kentlerde bu böyle. Ama bu böylesi mekanların sosyal açıdan sorunlu olmadığı anlamına gelmiyor. Sosyal sorunlar var, ama bunlar kimlikle ilgili sorunlar değil, sosyal yapıyla, ekonomiyle, eğitimle, okullardaki durumlarla ilgili sorunlar. Bunlar sadece kimlik bazında tartışıldığında somut çözümlere ulaşacak tartışmalar yapılmıyor. Ancak yalnızca kültürleri tartışıyorsunuz.

- Yani daha çok kültürlere ne konnote edildiyse onu tartışıyorsunuz o zaman, yani daha akademik bir tartışma ortamı aslında.

ZAFER ŞENOCAK - Evet… Evet… Bir de bunları kendi içinde ve birbiriyle iletişim içinde olmayan kültürler olarak algılıyorsunuz o zaman.

- Bu söylediklerniz bana şunu düşündürdü; bir yanda bir kimlik boşluğu var, öte yanda paralel toplum dediğimiz mekânda da homojen bir kimlik yok. Altkültür her zaman, özellikle de büyük kentler için, önemli üretken bir kaynaktır, oradan müzik çıkar, edebiyat çıkar, yenilikler çıkar....

ZAFER ŞENOCAK - ... Bakkal, manav çıkar, 24 saat çalışan adam çıkar..

- Bu, bir kimlik tanım boşluğu yaşayan bir ülke için özellikle de ilginç bir kaynak değil mi?

ZAFER ŞENOCAK - ... Olabilirdi. Ama öyle görülmüyor. Bu ilginç bir soru tabii. Almanya şöyle bir

bakış açısı da geliştirebilir: "Buralar başka ülkelere giden sınır kapılarıdır, bu sınır kapıları kendi içimde olduğu için, ben bu ülkelere geliş gidişleri çok daha rahat düzenleyebilirim, buradan bir takım ekonomik, ticari faydalar sağlayabilirim". Özellikle Almanya'nın bunu son 10 yılda gerek bölgesinde, gerekse küresel olarak kat kat güçlenmiş bir Türkiye ile -ticari anlamda- yapmış olması son derece ilginç olurdu. Türkiye'de patlayan rakamlar, yatırımlar var. Genç kitleler var ticaret yapan dünyanın çeşitli ülkeleriyle. Peki Almanya'da böyle genç kitleler var mı? Pek yok. Peki, siz böyle bir ülkeyle kendi içinizde sınır kapıları kurmuşsanız bundan faydalanamaz mısınız? Çok faydalanırsınız. İşte bunun görülmemesi çok ilginç. Tekrar kitabımın ana konusuna gelirsem, burada psikolojik, duygusal bir sorun var. Rasyonel değil bu tartışmalar. Rasyonel olduğu zaman bunlara kendinize fayda sağlayacak düzenlemelerle, ikili anlaşmalarla yaklaşırsınız. O nedenle bu paralel toplum tartışmaları tamamen bu psikolojik boyutla örtüşen bir hal aldı.

- Dil ve ses çağrıştırıyor kitabınız bana. O nedenli şunu sormak istiyorum: Çokseslilik kakafoni-harmoni çizgisinde, ekseninde hareket eder, orada bir ifade bulur ve o şekilde de algılanabilir; Almanya'daki göçmenlere genel bakış sizce çok mu karamsar? Yani çok mu kakafoni odaklı?

ZAFER ŞENOCAK - Kakafoniden korkan bir bakış var aslında. Yani kakafoniyi yeni bir tonaliteye dönüştürme gayreti yok. Ben onu anlatmaya çalıştım. Bu modern müzikle ilgili bir benzetme. Modern müzik, modern sanat kakafoniktir belli ölçüde. Bu tabii genel kitleyi rahatsız edebilir. Beklentilere hitap etmez çünkü. Ama beklentilere hitap etmeyen olguları kavrayıp dönüştüremezseniz hiç yeni bir şey kuramazsınız. Aslında Almanya'nın içinde olduğu kriz biraz da bu. Bir tutuculuk krizi. "Bizim dünyamız çok güzeldi, aman ne olur değişmesin!" gibi bir yaklaşım var. Ama dünya zorunlu olarak yeni teknolojik gelişmelerle, göç hareketleriyle, birçok şeyle değişiyor. Kendi demografik yapınız da, aile yapınız da, her şey değişiyor. Bu değişim nasıl algılanıyor, nasıl dönüştürülüyor bütün sorun burda. O nedenle bu konu Alman-Türk ilişkilerini çok aşan bir konu. Bir toplumun kendi yapısıyla, kendi beklentileriyle, korkularıyla ilgili bir olay. Bu korkuların getirdiği oluşumları anlamadan sanırım tartışmaları anlamak ta çok mümkün değil.

- Karl May'ın romanlarına çocukken bayıldığınızı, hatta onların o dönemdeki yaşamınızda herşeyin önüne geçtiğini, özellikle de Türkiye'de geçen bölümlerini komik bulduğunuzu, zira orada anlatılan ülke ve tiplemelerin sizin doğduğunuz ülkeyle yakından uzaktan ilgisi olmadığını söylüyorsunuz. Yetişkin olarak hâlâ Karl Mayvari klişelerle karşılaşıyorsunuz muhakkak... Bunlarla karşılaşmayı, bu şekilde algılanmayı, ötekinin hâlâ bunlardan besleniyor olmasını çocukluğunuzdaki gibi komik bulabiliyor musunuz?

ZAFER ŞENOCAK - Yer yer evet. Fakat şöyle bir şey var. Bu imajlar eskiden sömürgeci yapıya dayanan imajlardı. Klasik Doğu-Batı karşıtlığına dayanan imajlar. Napolyon'un Mısır'a girmesiyle başlayan bir süreç söz konusu. Oradan oryantalist bir Şark imajı oluştu. Bunun çerçevesi sömürgecilik tarafından çiziliyordu. Yani bir güçler dengesizliği. Sömüren-sömürülen ilişkisi vs. Bugün bu değişiyor ve giderek zayıflayacak bir olgu. Bir şans kapısı da aslında. Tarihten gelen, yıkılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun üzerine kurulmuş "Hasta Adam" imajı var. Türkiye bu imajdan 1920'lerde yaptığı köklü yenilenmeyle kurtulur gibi olduysa da, 1950'lerden sonra bu yenilenmenin yavaşlamasıyla ve kapitalist sisteme uyumdaki zorluklar nedeniyle 1970'lerden sonra bu imaja yeniden düştü. Bu, 1990'lara kadar sürdü. 1990'larda Türkiye çok hasta bir adamdı aslında; içinde savaş olan, hiçbir sorununu çözemeyen, bavullarla paraların sağa sola kaçtığı, şehirlerin yönetilemediği, yolsuzlukların alıp yürüdüğü gibi çok olumsuz imajlar toplamı. Son 10 yılda durumun böyle olduğunu söyleyemeyiz. Hoşumuza gider, gitmez, ama bu böyle. Türkiye, Doğu'da yükselen bir yıldız olarak görülüyor. Bunu Türkiye'ye ideolojik gözlükler olmaksızın bakan herkes görüyor zaten. Bugün İstanbul'a, diğer büyük kentlere giden kişiler, klasik Doğu imajlarıyla karşılaşmıyor artık. Başka, daha karışık resimlerle karşılaşıyor. Bu bir "challenge", bir meydan okuma gibi, zorlayıcı geliyor insanlara. Bu kanımca önümüzdeki yıllarda çok daha kuvvetle artacak. Zaten bütün bu göç, Avrupa-Türkiye ilişkileri birbirine aynı göz hizasında bakabilmekle ilgili. Bunu Avrupa'nın öğrenmesi gerekiyor. Bakamazsa o ilişki kopacak. Çünkü o imajları besleyen eski "hizalar"da durulmuyor artık.

- "Sınırlar önemli. Sınırların aşılması, dikkate alınmaları, algılanmaları, ciddiye alınmalarıyla mümkündür ancak. (.....) Sınırlar olmadan güvenlikte olma duygusu olmaz. Ama aynı anda duvar olan bir sınır er ya da geç yok olur. Zira duvarların ardında alan daralmaya başlar ve kaçma/yıkma baskısı dayanılmaz olur" diyorsunuz. Geçirgen sınırlar/yapılar, istese de istemese de, çok kimlikli /çok çevreli bir Alman toplumunda sizce nasıl oluşur?

ZAFER ŞENOCAK - Oluşmakta zaten sürekli olarak. Belli bir şeffaflık hayatımızda hep mevcut, öyle yaşıyoruz. Bir mekanda duruyoruz, ama o mekan birçok farklı başka mekanı içermekte. Bu sınırlar çok şeffaf. Bu şekilde iletişim kuruyoruz insanlarla, dünyayla. Eskisi gibi kendini kapatmak, tamamen ayrılmak mümkün değil artık.Bunu algılamak gerekiyor. Kopamıyorsunuz, her şey iç içe. Buna karşı suni olarak bir sınırlandırma hareketi var. Yani ben nasıl sınır çekebilirim, bahçemi nasıl koruyabilirim, bahçemin çitini yükseltirsem bir işe yarar mı, elektrik mi vermem lazım vs sorularla karşı karşıyayız artık. Avrupa'daki yeni sağ diyebileceğimiz, orta sınıfa hitap eden ama geçmişteki faşizan ideolojilerden bir takım kırıntıları birlikte getiren ve birçok ülkede de başarılı olan, olmaya giden hareketler bunu yapıyorlar. Bugün yaşadığımız dünya ile hiç ilgisi olmasa da, kafada, hayal gücünde, kendi içinde çok güçlü olan yapılar. İnsan dünyayı kafasında kurduğu gibi de yaşıyor. O nedenle de ciddiye alınmaları, gerçeklikmiş gibi görülmeleri gerekiyor aslında. Ben zaten kitaplarımda genelde dünyanın o yönüyle ilgileniyorum. Yani dış yüzüyle değil de, insanların kafalarında kurguladıkları dünyalarla ilgileniyorum. Bu tabii sadece Batı'nın sorunu değil, İslam kültürü içinde de olan bir durum.

- "Alman Düşü Var mı"diye sorarken, şu savla yaklaşıyorsunuz: "Fail/zalim Almanya'nın mirasçıları kurban/mazlum statüsünde olmanın özlemini çekerler. Böylece saldırgan bir İslam'a karşı, atalarının geleneğine sadık ergeç tüm ülkeyi işgal etmek azminde olan Türk fatihlerine karşı, kendi toplumunu zayıf, hatta tamamen savunmasız gösteren bir korkuya sığınmak kolayı seçmektir." Çoğulcu, demokratik ve açık bir toplum için –kendini mazlum yaparken öteki olarak algıladığını da kendiliğinden canavarlaştıran- böylesi bir tavır, biraz sorunlu, hatta çelişkili değil midir?

ZAFER ŞENOCAK - Tabii, ama Alman tarihiyle doğrudan ilişkili. Tarihte zulmetmiş ve bu zulüm kitaplara geçmiş olmakla kalmayıp artık ulusal kimliğin bir parçası haline gelmiş. Bu tabii pek sıkça rastlanan bir olgu değil. Uluslar genellikle kimliklerini tarihlerinin parlak sayfalarından biçimlendirirler. Bu durumda Almanya'da son 20-30 yıldır çok yoğun bir "biz de çektik, biz de kurbanız" psikolojisi, böyle bir özlem var. Bu özlem, şu anda evrensel olarak bir boyutuyla çok saldırgan gözüken Müslüman kültürüyle birleştiği zaman aynen bu tablo ortaya çıkıyor. Böylelikle bir ötekine kendi yükünüzü yükleyebiliyorsunuz ve kendinizi mazlum durumuna getirebiliyorsunuz psikolojik olarak. Şu andaki imajlar bunu uygun kılıyor. Bu boyut, genel İslam kültürü tablosunda küçük bir boyut sadece, ama var.

- "Surlar mı Yoksa Ön Bahçe mi" bölümünde "Almanya'da entegrasyonun başarısı yabancı veya yabancı olarak algılanan özelliklerin yok olmasıyla ölçülür. Oysa entegrasyonda söz konusu olan her şeyden önce, Alman kimliği, onyıllar boyunca küçük harflerle yazılmış hatta bastırılmış milliyet duygusudur" derken Almanya'da "başarıyla entegre" edilmiş kabul edilen bazı yabancı kökenli bireylerin belli bir "yaranma, kendini olduğundan farklı gösterme" yoluyla kariyer yaptığını ve bu tavrın ancak "çoğunluk toplumu kendini açarak değiştirmemeye kararlıysa" örnek bir davranış olabileceğini söylüyorsunuz. Bu iki tezinizin birbiriyle doğrudan ilişkilendirince asıl açılım için gerekli olan özgünlük tavrını sergileyecek bireylerin örnek teşkil edebilecek konumlara gelebilmeleri sizce böylesi sınırlar taşıyan bir Almanya'da ne derece mümkün?

ZAFER ŞENOCAK - Bu soru tam bir odak noktasına parmak basıyor. Mümkün olsaydı, bu kitap da yazılmazdı büyük ihtimalle. Tartışmalar da bu şekilde yürümezdi. Burada bir düğüm var. İleriye gidememizin nedeni de, bu düğüm. Son 20 yıla baktığımızda hiçbir ilerleme olmadan 3-5 yılda bir dönüp dolaşıp aynı şeyleri tartıştığımızı görüyoruz. Vatandaş-

lık, anadil meselesi, okullardaki durum, sokaklardaki durum, bazı semtlerdeki durumlar, gençlerin başarısızlığı vs... Hep aynı meseleler. Burada toplumun kendisine sorması gereken, "Ben niye başarısızım?" sorusu aslında. "Gençler niye başarısız?" değil. Gençlerden bir şey beklenmiyor bence. Göçmen kültürlerinden çıkan kişiler bir yerlere oturtuluyor ve bu yerler büyümek yerine küçülüyor devamlı. Göçmen kültürü içinden gelip evrensel boyuta geçebilmek Almanya'da çok zor. Belki gelen insanların içerisinden geldiği dünya açısından da zor. Ama kendini başarılı bir mekanizma olarak algılayan bir göç ülkesi, dışarıdan aldığı insanları bir yere götürebilen yerdir, büyütebilen, onları dünyaya salabilen yerdir. Almanya bu insanları hep kendi içine salmaya çalışıyor. Almanya, dünya değil. Almanya, küreselleşen dünyanın bir parçası. Bu insanlar Almanya ile birlikte ne kadar küreselleşebiliyorlar? Yoksa taşralaşıyorlar mı? Bence buradaki göçmen kültürleri sürekli taşralaşan bir yapı sergiliyor. Bunu sanatta da görebilirsiniz. Sürekli kendi içine dönük, bir takım konuları devamlı odak noktası haline getiren –iyi ya da kötü yapılmış olmasını değerlendirmiyorum estetik açıdan– bir sanat zincirleri oluşmuş durumda. Bunları kırdığınız zaman algılanmıyorsunuz bile, sizin için öyle bir yer ayrılmış değil çünkü. Beklenmiyor. O bakımdan Alman edebiyatını, filmini, sanatını dışardan araştıran herkes bunu görüyor aslında. Almanya'nın kültür politikası için bunun neden böyle olduğunu ciddi olarak tartışması gerekir. Gelen insanlara yeterince katılım sergilemedikleri için bir suçlama yöneltmeden önce bunun kolay olmadığının algılanması ve ona göre kapılar açılması gerekiyor. Bu bölümde bunu araştırıyorum.

- Fırıncı Ali ve eşi Kezban Almanya'da karşılaştığınız ve size o zaman Münih'teki Alman komşularınızdan bile daha yabancı gelen memleketlileriniz. Almanya'ya kültürel ve dil olarak bu bağlamdan çıkıp nasıl bakıyorsunuz? Siz sekiz yaşından beri Almanya'da yaşıyorsunuz. Almanya'da neler değişti, değişiyor sizin buraya gelişinizden beri?

ZAFER ŞENOCAK - Çok şey değişti. Benim geldiğim Almanya yok artık. O, Batı Almanya 1989'da bitti. Yeni bir Almanya oluştu. Ve hâlâ oluşum içinde. O zaman çocuk olarak algıladığım Almanya biraz da çocuk olduğum için, çocuğun gözüyle farklıydı. Ama o yıllarda kendini yenilemeye çalışan bir Almanya ile karşı karşıya olduğumu fark ediyorum bugün. Willy Brandt'ın getirdiği yeni söylem, yeni siyaset. O zaman çocuk olarak da fark etmiştim otoriter yapının bir şekilde zayıflamaya başladığını. Çocuklar, malum, otoriter yapıları çok çabuk algılarlar. Bugün asıl sorunun, geleceğin Almanya'sına yöneltilmesi gerekiyor. 21'inci yüzyıldaki küreselleşme eylemi Almanya'yı nasıl değiştirecek? İşte bu çok belirsiz. Bugünden bir kehanette bulunmak çok zor. Bu ülkenin önümüzdeki 20-30 yıl içerisinde çok büyük değişimler geçireceği kesin. Demografik olarak bu şimdiden belli. Ülkedeki nüfus yapısı değişiyor. Yaşlanan bir ülke, gençlerin çoğunluğu yabancı kökenli.

- "Uygarlığın beşiğinde birleşen kültürler tek bir kalp atışı olurlar. İşte bu kalp atışıdır özgürce nefes almamızı ve birbirimizi saymamızı olur kılan" diyerek sonlandırıyorsunuz "Alman Olmak" kitabınızı. Peki bu tek kalp atışından yola çıkarsak "Alman Olmak" ne demek? Sonradan Alman olmak mı? Yoksa doğuştan bir kalp gibi bu ortaya çıkan bir kalp atışıyla Alman olmak mı? Siyasi bir bakış mı "Alman Olmak" yoksa kültürel olarak var olmak mı? Yabancı bir ülkede kültürel olarak var olmak nasıl bir şey? Alman olmakta kırılma var mı?

ZAFER ŞENOCAK - Ben Almanya'da bu kalp atışlarının biraz sekteye uğradığını düşünüyorum. Doğuştan özürlü bir kalp demeyeceğim buna, ama kendi içinde çok düzenli atan bir kalp değil bu. Bunun da, değindiğim gibi, nedenleri var. Bu kalp atışı –uygarlığın kalp atışı diyelim buna– olmadan birlikte yaşamak çok zor bence. Yine tarihe gidersek, dinler savaşı gibi savaşlar, bu uygarlığın oluşmamasından ileri gelen sorunlar. Ya da bu uygarlığın yok edilmesinden ileri gelen Dünya Savaşları. Uygarlığın tasarımı ile gerçekliği arasındaki farklardan ileri gelen sorunlar da var tabii. Basit olsaydı, aydınlanmadan sömürgecilik oluşamazdı. Ama bugün Alman kültürü, kimliği tanımlanırken bu uygarlık meselesinin çok yoğun bir biçimde tartışılması gerektiğini düşünüyorum. Türk kökenli göçmenlerin de aynı yoğunlukta tartışması gereken bir olgu çünkü, Türk kimliği içinde de uygarlık çok önemli bir rol oynuyor. Modern Türkiye'nin kimliği bu kavram üzerine kurulmuş. Türkiye'den gelen insanlar uygarlık kavramının Almanya'da çok temel bir kavram olmadığını fark edebilirler, fark etmeleri gerekir. Zaten birçok anlaşmazlık buradan çıkar. Türkiye ve Almanya arasında garip iletişimsizlikler vardır ki, bunların bir nedeni de budur. Bugün biraz değişmekle birlikte, Türkler uygarlık kavramından, Almanlar ise kültür kavramından yola çıkar. Kültürler, uygarlığın uzlaştırıcı mekanizması olmadan bir araya geldiklerinde çatışırlar. O nedenle "kalp" benzetmesini kullandım. ■

Bir Kitabın Düşündürdükleri

NİLGÜN CÖN

Küresel bir dünya vatandaşı olarak hele de Türkiye'de doğup büyümüşseniz, Almanya'da kendinize Almanların da görebilecekleri -görmeye tahammül edebilecekleri- bir yaşam ifadesi kurmanız güçtür, hatta hemen hemen imkansızdır. Almanya'da, iki Almanya'nın birleşmesinden sonra ve özellikle de son 10 yıldır ateşlenerek süren entegrasyon, göç ülkesi olma-olmama, göçmenler, Müslümanlık, uyum-uyumsuzluk tartışmalarının tarihiyle paralel akan kişisel bir tarihe sahip bir dünya vatandaşı olarak, bu ifadeyi egemen söylemin içerisinde yaşayabilmek daha da zordur. Almanya'da var olan göçmen -göçmen derken de ABD ya da Kanada, Japonya gibi ülkelerden gelen "yeni" Almanyalılardan söz etmiyoruz, onlar bir çeşit "beyaz göçmenler"-, resmi dar bir çerçeveye sıkıştırılmıştır. Bunun dışında kalanlar ise kolektif algının da dışında kalır. Her anlamda yersiz yurtsuzdurlar.

Zafer Şenocak'ın "Deutschsein" kitabı böylesi bir ortamda "Ellerine sağlık, hislerime tercüman oldun!" duygusu uyandıran ferah bir ilkyaz esintisi gibi.

Orhan Pamuk'un "İstanbul" kitabı Almanca olarak yayımlanınca, Alman dostlara, iş ilişkisinde bulunduğumuz kişilere sunulan iyi bir Noel hediyesi olmuştu yıllar önce. Yıllarca kendimizi anlatmaya, birey olarak algıya egemen "göçmen resmi"nden ayrıştırmaya uğraştıktan ve dilimizde tüy bitmesine rağmen bir türlü nüfuz edememe duygusuyla kalakaldıktan sonra büyük bir hediye gibiydi "İstanbul". "Hadi alın okuyun, o anlatılan benim İstanbul'um. Benim ailem, benim köklerim. Okuyun anlayın ve beni de manasız sorularınızla ve ilk bakışta samimi bir ilgiymiş gibi görünen stereotip bombardımanınızla yormayın artık!" rahatlamasını sağlamıştı. Sanki beyaz kağıda siyah puntolarla yazılınca net bir "aha-bu-böyleymiş-olgusu" oluşturabilir, Türkiye'nin yüz yılı aşkın bir modernleşme tarihiyle yoğrulduğu ve homojen bir yapı olmadığı, Almanya'da algılananın dışında da renkler ve biçimlerden oluştuğu görülür olabilirdi.

"Deutschsein", benzer biçimde, adının bir bölümünde de söylenildiği gibi, bir "aydınlanma kitabı".

Zafer Şenocak ne kökleriyle, ne duruşu ve dünya görüşüyle, ne de varoluşuyla uyar kendine çizilen bu göçmen resmine. Dışarıdan bakılınca bir Alman yazarıdır o. Ya içerden bakılınca? İçerden bakılınca beklenilen kalıp ve klişelere de uymaz. Motor-makine üretimindeki teknik bir süreçten söz ediliyormuşçasına sürdürülen "entegrasyon" tartışmalarına, egemen söylemdeki pro-kontra ekseninde katılmaz. Dolayısıyla da bir Alman yazarı olarak algılanmaz. Kısa vadeli kariyerler uğruna kendi özgünlüğü pahasına, yaranıp aynılaşarak kendini görünür kılan ve topluma bir bakıma "sözde" katılan "arrivée" göçmenlerden değildir, özellikle de Alman kimliğinin tarihsel gelişimiyle ilgili tezleri çeşitli çevreleri muhtemelen rahatsız eder ki, Almanya'nın toplum olarak açılımına hiç hizmet etmeyen demeçlerle gündemin nabzını elinde tutan böylesi "örnek göçmenler" sürekli ortalıkta görünürlerken, Şenocak tezleriyle genel gündemin dışında kalır (belki de tutulur).

Ne "community"ler içerisinde, ne de resmi Alman söyleminde yer bulur böylesi klişelerin dışında var olmaya uğraşanlar. Belki bilinçli olmasa da, iki taraf da yok sayar. İki taraf da var olan sistemi sadece görünürde değiştirmek ister. Hem resmi entegrasyon tartışması söylemi, hem de sözde onlara karşı olan göçmenler bir aynanın iki yüzü gibidirler, hep aynı resmi yansıtırlar. Bu yapay sorunsalı tartışmak kazanılmış "arpalıkları" korur. Sorunsallaştırılan ve uyumlulaştırılması gereken göçmen herkese kaynak yaratır. Hem uyumlulaştırmaya çalışanlara, hem de uyumlulaştırma sürecinde göçmenlere rehberlik edecek "sözde temsilciler"e.

Gerek duyulan birinin birine dönüşerek "uyması" değil, toplumun, katılım şansını arttıran, katılanı değere çevirebilen bir açılımın gereğine inanması, hazır olması ve bunun için gerekli adımları gerek entelektüel düzeydeki tartışmalarda gerekse de ekonomik, sosyal sistemlerdeki reformasyonla atmasıdır. Konu sadece "Alman kimliği" sorunsalı da değildir. Konu, klasik anlamda sınıfsal olmasa bile her koşulda çevresel-kesimsel bir sorundur, Alman toplumunun tüm çevre ve kesimlerinin toplumsal oluşturma sürecine ne ölçüde katılım şansı olduğu, ne ölçüde fırsat eşitliği bulabildiği sorunudur. (1) Belli bir sosyal çevrenin yoğun olarak yaşadığı bir bölgenin bir sokağında yaşayan ve eğitim sorunu olan çocuğun adı sadece "Müslüman Ali" değildir. Aynı zamanda "Hıristiyan Hans", "Ortodoks İvan" da olabilir. Çünkü belli sosyal çevrelerin katılımdaki fırsat eşitliğini sağlamaya sadece "sosyal devlet" anlayışı yetmemektedir. Ancak yoksunluk içinde kalmaya devam ederseniz, size destek olan bu sistemler yoksunluktan kurtarmaya yönelik araçlar da geliştirmek zorundadırlar. Almanya, sistemsel sorunlarını göçmenlere mal ederek yok sayma eğilimindedir bugün. Ve bu ise ancak küreselleşen dünyada açık, demokratik bir toplum için gelişmeye hizmet etmeyen miyop tavırların bir yanılsaması olabilir.

Mazlum-zalim, kurban-canavar, ebeveyn-çocuk ikilemlerinin aşılması, yetişkin ve eşdeğer bir insani karşılaşma için aynı göz hizasında durma, kendini kurban görenin özgürleşmesi, ebeveyn rolünde duranın da diğerinin üzerindeki egemenliğinden vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Tolerans, uyum, entegrasyon kavramları bu dikotomilere hizmet eder. Açık toplumun kendini dönüştürmesi, geleni katması ancak saygı, kıymet verme, özeleştirel tutum, merak gibi kavramların yaşanmasıyla mümkündür. Bunun için de göçmenlerin yaşadığı topluma katılımı, özsorumluluğu kabul eden, kurban rolünü ne kendiliğinden ne de zorlamayla üstlenen, varoluşunu tamamen bunların dışında tanımlayan göçmen örneklerinin de diğerlerinin yanında görünür hale gelmesi gerekir. Almanya'da günümüzde her yerde karşılaştığımız ve herkesin edindiği-edindirildiği "kültürler arası yetkinlik" aslında yalın insani iletişim yetkinliğidir.

Hepimiz "aynı dilde gülümseriz" ve hepimiz tek tek eşsiziz!

---

(1) Sinus Enstitüsü her yıl güncelleştiren Sosyal Çevre Araştırmaları yapmaktadır. Sinus-Milieus® in Deutschland. http://www.sinus-institut.de/

Bu araştırmalardan elde edilen bulgular ışığında Alman toplumundaki sosyal çevrelerin hangileri olduğu ve bunların özellikleri tanımlanmaktadır. 2008 yılında bu araştırma göçmenler temelinde de yapılmıştır. Çıkan sonuçlar Alman ve göçmen sosyal sınıflarının neredeyse birebir örtüştüğü sonucunu vermiştir.

www.sinus-institut.de/uploads/tx_mpdownloadcenter/MigrantenMilieus_Zentrale_Ergebnisse_09122008.pdf

Aydınlık

KURULUŞ 1921

VATAN - EMEK - NAMUS

AVRUPA'DA BAYİLERDE

www.aydinlikavrupa.eu

Tel.: + 069 73 91 87 73

YORULMAYI UNUTMUŞ BİR ÇİZGİ VE RENK USTASI

Heider Yayınevi'nce basılan "Firuz Askin Illustration" kitabında, Aşkın'ın neredeyse bebeklikten yeni çıkmış, henüz üç yaşında bir çocukken çizip boyadığı bir vapur deseni de yer alıyor.

Gerçekten de 51 yıldır Avrupa'da milyonlarca insanı büyüleyen bir illüstrasyon ustası, benzerine çok sık rastlanmayacak bir bilek ve klasik denge duygusu, Münih'te, ileri yaşına rağmen yorulmak bilmeksizin çalışmalarını sürdürüyor. İlgi toplamayı da... Nitekim Orta Avrupa veya "Almanca konuşulan dünya"daki çizgi roman, illüstrasyon, afiş, reklam tasarımı, kitap kapağı gibi bir rengarenk âlemin son 50 yılına damgasını vurmuş isimlerden Firuz Aşkın üzerine, kısa süre önce yapıtlarından örnekler içeren büyük bir kitap da yayımlandı: "Firuz Askin Illustration".

İlgi, dedik. Hayranlık da diyebilirdik: Kitaba girişte yer alan "Firuz Askin, Meister der Illustration" (İllüstrasyon Ustası, Firuz Aşkın) başlıklı geniş tanıtım yazısında, 1959 sonu 1960 başında, elinde dosyasıyla Münih'te iş ararken kendisini Theo Bleser'e tavsiye eden Eduard Marwitz'in sözlerine de yer veriliyor. Dönemin ve sektörün önde gelen isimleridir bunlar. Genç Firuz'un yapıtlarını inceleyen Marwitz, hemen telefona sarılmış ve dostu Theo Bleser'e "Theo, bu Aşkın tam bir mücevher" demiştir, şaşkınlığını ve hayranlığını hiç gizleme gereği duymadan.

Firuz Aşkın'ın başarı öyküsü Almanya'da biraz da böyle başlıyor.

1924 İstanbul doğumlu ve nüfus kağıdındaki tam adıyla Ali Füruzan Aşkın, aileden gelen ve neredeyse daha beşikte kendisini hatırlatan bir çizgi ve renk coşkusuna mahkumdur. Babası kartoğraftır, dolayısıyla küçük Firuz, harita dünyasının içine doğmuştur. Renkleri, çizim kartonlarını, çini mürekkebini, fotoğrafı babasının masasında tanımıştır. Özellikle Ege Denizi'ndeki gemi yolculukları, denizin bize özgü derinliğinde yatan Türk mavisi, sarı, turuncu ve yeşil, aklına kazınıp kalmıştır.

Firuz Aşkın, annesi Taciser Hanım'ın, Türkiye'de resim ve arkeolojinin kurucu babalarından sayılan "Osman Hamdi'nin ilk hanım öğretmenlerinden Mihri' Hanım'ın öğrencisi" olduğunu söylüyor. Resim tutkusunun "ırsî" olduğunu, şaşırtıcı yeteneğini, resme ve tasarıma olan erken ilgisini, daha 3 yaşındayken çizip boyadığı işlerle yarattığı şaşkınlığı, 2008 yılında Grafik Tasarım Dergisi'nin sorularını yanıtlarken, şöyle anlatıyor:

"Herhalde 'kabiliyet' olayı. Annem ve babam saklamışlar. 3-3.5 yaşın resimleri. Tren, gemi ve otomobil beni çok etkilemiş ve babamın sigara kutusu kapaklarına habire çizmiş ve biraz biraz da boyamışım. 1930'lu yıllarda Gürtunca'nın Çocuk Sesi dergisinde Hogart'ın Tarzan'ı yayımlanıyor, onları kesip ekleyerek sanki sinema yapıyorduk. Vahşi ormanlarla boğuşurken Alex Ramond'un Flash Gordon'u patladı. Ve fezada uçmaya başladık. Okulda çikolota kutularının içinden çıkan kovboy resimlerini biriktiriyorduk. Tom Mix, Ken Maynard... Öte yandan öğretmenimizle topluca Laurel-Hardy filmlerine gidiyorduk. Ve nihayet Walt Disney'in 'Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler'i... İşte size çocuk beyninde tasarımın temel taşları...

Annem, Osman Hamdi Bey'in ilk hanım öğretmeni Mihri Hanım'ın öğrencilerinden. Desen, boya ve sanat tarihinin ilk bilgilerini annemden aldım. Babam harita subayı. Onun bürosunda Whatmann kağıtları, tarama uçları ve Pelikan çini mürekkepleri ile tanıştım. Bu etkilerin kişisel olarak çizime ve boyamaya olan büyük iştahımı profesyonelliğe sürüklemesi doğal.

1943'te Güzel Sanatlar Akademisi'nde temel resim eğitimim, öğrencilerini kendi manyetik alanıyla sınırlamaya çalışan hocamız nedeniyle fazla devam edemedi. Bana göre yapılması gereken, temel resim eğitiminin verilmesi ve öğrencinin kendi tarzı ve stili için serbest kalmasıydı.

Ardından çok daha büyük bir okula başladım: Cağaloğlu...

1940'tan bu yana karikatürlerim tek tük Akbaba dergisinde yayımlanıyordu. Hiç unutmam, ilk karikatürüm yayımlandığı gün, dergi koltuğumun altında giderken -aslında gitmiyor, uçuyordum- kendimi imparator filan zannediyordum.

Okul yıllarımın birkaç resim ve karikatür deneyimi ile Babıali yokuşunu tırmanmaya başladım. Dedim ya, en büyük isimler bile mütevazı, yeni başlayanlara hoşgörülü ve yardımcıydılar. Hüseyin Cahit Yalçın (Tanin) başlık yazıları için örnekler verirdi. Rakım Çalapala (Çocuk Haftası-Hafta-Hayat) 'çirkin insanın güzel resmini yapmayı' kafama soktu."

Heider Yayınevi'nce basılan "Firuz Askin Illustration" kitabında, Aşkın'ın neredeyse bebeklikten yeni çıkmış, henüz üç yaşında bir çocukken çizip boyadığı bir vapur deseni de yer alıyor. Deniz ve gemi, Aşkın'ın yaratıcı serüveninde önemli bir yer tutuyor. Nitekim bu tür deniz yapıtları ve özellikle de Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Atatürk'ü Samsun'a götüren ünlü Bandırma vapuru, Deniz Müzesi'nce satın alınıyor. Dış dünyadaki çıplak gerçeği, parlak bir çekicilikle resimleyen Firuz Aşkın, işin daha başındayken nasıl bir yola mahkum olduğunu biliyor gibidir.

Firuz Aşkın'ın Türkiye yılları, 1940'larda ve 1950'lerde dergi ve yayınevlerinin bulunduğu ünlü Cağaloğlu semtindeki yetişme yıllarıdır:

"Ancak, akşamları gazeteden çıkıp vapurla Kadıköy'e geçerken kendi iç hesaplaşmamı yapıyordum. Ya günlük düzen içinde maaşlı bir ressam olarak yarı memurumsu bir yaşamla devam edecek ya da resim'in gelenekli ülkelerine yelken açıp yeni fırsatlar kollayacaktım. Ben ikincisini tercih ettim. 1957 martında Constution transatlantiği beni New York limanına salıverdi. Arkadaşlarım Ali Ulvi, ressam Sururi öncü gitmişlerdi. İyi referanslarıma rağmen Amerika bana bir macera ülkesi gibi geldi. Cebimdeki para bitince geçime zorlanacak, ya bulaşıkçılık ya kamyon şoförlüğü yapacaktım. Ressamlık mı? Saturday Evening Post veya Colliers'ten içeri girmek hiç öyle Türkiye Yayınevi'nden içeri girmeye benzemiyordu. Cebimdeki dolarları malzemeye yatırıp üç ay sonra döndüm. Tekrar Hayat'ta ve Havadis'teki masa tutulduğu için de Akşam'da başladım. Bu kez Almanya dişime uygun geldi ve Amerikan deneyimindeki eksiğim olan porfolio hazırlıklarına başladım. Bu dosyam tamamlandığında Türkiye üzerinde kara bulutlar da belirmişti. Nihayet 1959 şubatında bir Constellation uçağı Münih havaalanına indirdi. Bir süre sonra Theo Bleser adında sinema afişleri yapan bir ressamın asistanı olarak başladım."

Almanya yılları, kitapta ayrıntılarıyla sergileniyor. Firuz Aşkın, yetişkin bir illüstrasyon ve tasarım cambazı olarak, sonuçta gençlikle olgunluk arasındaki bir yaşta, 35, birkaç aylık bir ABD macerasının ardından eşi Güner Hanım ile birlikte Münih'e yerleşir. Geride 27 Mayıs'a açılmaya hazırlanan bir bunalım Türkiye'si vardır:

"60'lar Almanya'sında ortam oldukça bakirdi. Gerçi harp biteli 15 yıl olmuştu, ama her şey daha yeni başlıyordu. Türkiye'deki deneyimlerimle illüstrasyon, karikatür, yazı, siyah-beyaz vs tasarımın her türlüsünü becerebilmem Almanya'ya demir atmamı sağladı. Alman basını da emekleme devresindeydi. Bizim koca Bleser'in bile Amerikan illüstrasyon dünyasından haberi yoktu. Türkiye'den getirdiğim örneklerle ben de ona bilmediklerini sundum. Ancak Almanya'nın büyük bir sanayi ülkesi olarak tasarımda da gelenekleri vardı. Öncelikle, ne yapacaksanız iyi bir brief veriliyordu. Onu eskizler takip ediyor, bunlar üzerinde seçim yapılıyor ve gereken düzeltmeler öneriliyordu. Serbest çalışmaya başladıktan sonra sinema şirketlerinin, reklam şirketlerinin ve yayınevlerinin istekleri gelmeye başladı. Almanya'nın dünyaca ünlü firmalarına işler yaptım. Bunte, Quick, Neue Illustrierte, Bravo dergileri, Union Film, Columbia,

Firuz Aşkın, yetişkin bir illüstrasyon ve tasarım cambazı olarak, gençlikle olgunluk arasındaki bir yaşta, eşi Güner Hanım ile birlikte Münih'e yerleşir. Geride 27 Mayıs'a açılmaya hazırlanan bir bunalım Türkiye'si vardır.

United Artists, Slus (sağlık), Zettelmayer (sanayi), Krupp, Continental, Kleindienst, Danone, Domino, BMG ve nihayet Titania-Medien. 1970'lerde Türkiye ile biraz flört ettik ve Milliyet Yayınları ardından Hürriyet Yayınları için birçok kitap kapağı yaptım."

Firuz Aşkın'ın gelişim sürecini, olgunluk döneminde, tamamen Alman pazarının olanak ve gereksinimleriyle belirlendiği görülüyor. 1960'ta gelişmesinde son ve en etkili desteği olan Theo Bleser'in atölyesine yerleşiyor. Şaşırtıcı yeteneğiyle büyük müşterilerin siparişlerini karşılamaya çok erken başlıyor. Gerçekten de bu illüstrasyon ve tasarım ustasının serpilip geliştiği coğrafya Almanya'dır. Aşkın, burada piyasaları sarsan bir inceliğe ulaşabilmiştir. Bir illüstrasyon mucizesi olarak anılması yerindedir. Fakat genç Türkiye'de, onun kısıtlı olanaklarıyla yetişmiştir. Bu, bir dezavantaj olarak alınmamalıdır. Bu belki kısıtlı ama modernizmi ciddiye alan olanakların rüzgarıyla dış dünyada ("Muasır Avrupa") rahatça ve kendi kanatlarıyla uçmayı herkese kabul ettirecek kadar da özgüven sahibidir. Almanya yıllarında bu karakterini, tarzını koruyup geliştirmiş hem de kendini kanıtlamış bir sanatçı görüyoruz.

Öyküsü, Türkiye'den Almanya'ya büyük emek göçüyle de paralellikler taşımaktadır.

Gerçekten de Türkler Almanya'ya bundan 50 yıl önce anlaşmalı olarak gelmeye başladılar. O anlaşmadan iki ay kadar önce yükselen Berlin Duvarı, baş döndürücü bir hızla büyüyen Batı Almanya ekonomisine Doğu Almanya'dan büyük ölçüde iyi yetişmiş, nitelikli işgücü akışını durdurunca, bu açığın Türkiye'den kapatılabileceği düşünüldü. 1961 ekiminden itibaren, tarihte pek de eşine rastlanmayan bu yeni emek akını devreye girdi. Almanların yapmak istemediği veya yapamadığı işler için Türkiye'den işgücü ithal edilmeye başlamıştır ve Aşkın, yapılamayan işlere talip olan bir istisnai yetenek olmuştur.

Aşkın'ların sayısı hiç de az değildi.

Yani Firuz Aşkın'ın tümüyle bir tesadüf olduğunu ileri süremeyiz. Çünkü açtığı o yoldan, daha sonra nedense üzerinde yeterince durulmayan yeni insanlar geçecektir. Bugün modern dünyanın birçok ülkesinde, Avrupa'nın merkezinde, çizgi, renk, hayal ve tasarım gücüyle çok parlak işlere imza atmış insanlar yaşıyor. Aydınlanmacı Türkiye'nin kısıtlı olanaklarıyla yetişen genç beyinler, çeşitli düzeylerde, Avrupa'da yerleştiler. Aşırı zorluk çekmediler. Sonuçta modern bir ülkeden geliyorlardı, bazı kapıları daha kendi ülkelerinde aralamayı başarmışlardı, bazı kapılar kendilerine açılmıştı. Bir Arap ve İran gencinin şaşkınlığına yabancıydılar. Çok da dışında oldukları bir dünya değildi çünkü geldikleri Türkiye, bu anlamda zorluk çekmediler.

Firuz Aşkın, kitapta, işte bu kolaylığın ipuçlarını ürünleriyle veriyor. ■

Firuz Aşkın'ın tümüyle bir tesadüf olduğunu ileri süremeyiz. Çünkü açtığı o yoldan, daha sonra nedense üzerinde yeterince durulmayan yeni insanlar geçecektir.

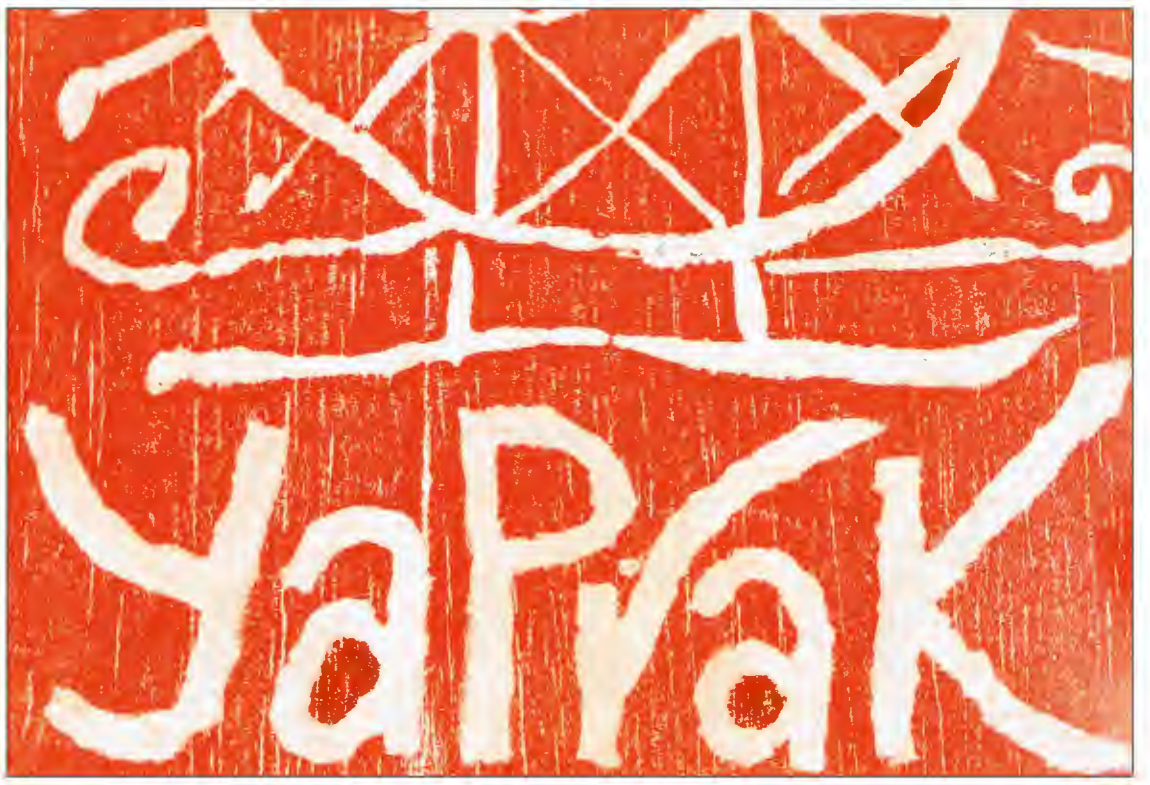

50'NCİ YILINDA GÖÇÜN KÜLTÜR TARİHİNE GİRİŞ DENEMESİ

"Bir yaşamda iki dünya" ve halleri

GÜLTEKİN EMRE

Göçün edebiyata kültür boyutunda yansımasının listesi yıl yıl kabardı: Almanya-Türkiye hattındaki özlemler, ölümler, kazalar, cinayetler, aşklar, ayrılıklar, gurbetin yarattığı sıkıntılar, işsizlik, gelenek ve kültür çatışmaları, kimlik arayışları.. öykülere, romanlara, şiirlere konu oldu, oluyor hâlâ: Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Gülü romanı (1977), Füruzan'ın Yeni Konuklar'ında yer alan gözlemleri, saptamaları (1977), aynı yazarın Berlin'in Nar Çiçeği romanı (1988), Necati Tosuner'in romanı Sancı... Sancı... (1977) yaban ellerdeki yaşamın edebiyata yansımasının başını çeken yapıtlar oldu. Bekir Yıldız'dan sonraki önemli ürünler olarak önümüzde duruyor bu yapıtlar. Almanya'da yaşayan ve göç sürecine tanıklık eden yazarların yapıtları da hayli yüklü bir yekun oluşturuyor.

Ölmek kaderde var,
bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ızdırabı zor.
Yahya Kemal

1957 yılı mayıs ayında belli oldu Türkiye'nin geleceği, yazgısı. Dönemin Alman Cumhurbaşkanı Theodor Heuss'un Ankara'yı ziyareti sırasında verdiği müjdeyi ilkin kimse anlamadı, anlayamadı değil kavrayamadı. Almanya Türkiye'den işçi alacaktı. Peki bu ne demekti ve nasıl olacaktı? Bir ülke bir işçiyi nasıl alacaktı? O güne kadar bunun bir örneği var mıydı ülkemizde? Yoktu. Dil bilmeyen insanlar "gurbette", bir başka ülkede, nasıl çalışacaktı? Kimler gidebilecekti yaban ellere?

Sorular çoğalıp duruyordu. Kafalar ise karmakarışıktı. Deneme olarak ilkin 12 kişilik teknisyen grubu, daha sonra 150 kişilik bir kafile Almanya'ya yollandı birkaç aylığına. Almanlar, gördüler ki Türkler iyi çalışıyor, Alman ekonomisinin kalkınmasına omuz verebilecek durumdalar, o halde bu işin arkası gelmeliydi; geldi de. Savaştan yenik ve yorgun çıkmasına karşın Almanya, ekonomisini füze hızıyla zirveye taşımaya çalışıyordu, onun için de işgücüne gereksinmesi çoktu. Önünde çok geniş bir dünya pazarı vardı ve bu engin derinliğin içi Türk işçileriyle doldurulmalıydı. Öyle de oldu ve "konuk işçiler" trenler dolusu Münih garına gelmeye başladılar 1960'ların başından başlayarak. Naim Tirali'nin dediği, yazdığı gibi yani: "O yıllar, Batı Almanya'ya katar katar işçi gönderildiği, Almanların işçi alaylarını özel trenlerle karşıladıkları yıllardı." İş ve İşçi Bulma Kurumlarına yazılan yazılanaydı. Köylerde "pasaport", "Almanya", "fabrika", "Mark"... sözcükleri konuşulup duruyor, taşı toprağı altın herkesin rüyasına giriyordu.

Dik Bayır (1977) romanında köylere Almanya'ya gidişin yayılışını şöyle anlatıyor Abbas Sayar: "Beydiyar köyünde Almancılık öyküsü çevre köylere göre biraz geç başladı. Köyden yakın ilçeye gidip gelenler, altı üstü belirsiz hikâyeler anlatıyorlardı. Köye ilk dağılan, kulaklarda ilk iz bırakan 'pasaport' sözcüğü oldu." Bu hareketliliği, göçün Almanya'nın kentlerinde oluşturduğu haritayı yıllar sonra şöyle yorumlayacaktı Demir Özlü: "Çok iyi biliyorum ki, Türkiye'den Almanya'ya başlayan (1960'lardaki) 'işçi göçü' tam bir katliamdır." O zaman bu cümleyi kimse düşünmediği gibi, aklının ucundan bile geçirmemişti. Türkiye'deki iç göçün yarattığı kentlere göç dalgasına da iyi bir çözüm gibi lanse edildi Avrupa ülkelerine işçi yollamak. Demir Özlü'ye bir kez daha kulak verlim: "Türkiye'den 1960'da başlayan göç tam bir 'işçi göçü' de değil. Almanya 60'lı yılların başında bir miktar kalifiye işçi aldıktan sonra, Türkiye'nin gelişmemiş bölgelerinden insan almaya başladı. Bu katliamda sadece Alman kapitalizmi sorumludur demiyorum. Tarihi yalnızca zorunluluklar yönetmiyor.Türkiye (özellikle Süleyman Demirel dönemleri) derinlemesine sorumludur bu katliamdan. Onlar kalkındırdıkları, 'büyüme' savlarını öne sürdükleri Türkiye'den bu göçe izin verdiler. Örgütlediler bu göçü." (Kanal Kentlerde, Sel yayınları, 2011, s. 43-44.)

Ama göçü tarihsel olarak böyle yorumlamaya daha var. Oysa Almanya kısa sürede Orhon Murat Arıburnu'nun şu dizelerindeki görüntüye dönüşmüştü: "Almanya'nın ortasında Ahmet / Almanya'nın ortasında Mehmet / Ayşeler, / Fatmalar, / Darmadağın, kıyamet!" Ve ilk kez yine Arıburnu'nun şu dizeleri durumun ne kadar acı ve durdurulamaz olduğunu gözler önüne seriyordu: "Almanya'nın ortasında bir Anadolu!" Bu hale gelmişti 1976'da göç; yani Göç Anlaşmasından on beş yıl sonra! Halkımızın "bir gözü" gülüyordu "ekmek için", "bir gözü" ağlıyordu "dert dolu". Yürekler "ikiye bölünmüş"tü "çaresiz". "Anayurtta, Anadolu'da kalmış yarısı, / Yarısı Almanya'daki Anadolu'da". Yani "Din-

meyen bir baş ağrısı / Bir başka gariplik / Bir ince sızı". İki ülkede de bu ince "sızı", yüreklerden hiç kaybolmadığı gibi, daha da büyüdü.

Almanya'da öğrenim süresinin uzatılması, meslek eğitiminin iyileştirilmesi, haftalık çalışma zamanının kısaltılması özellikle vasıfsız işçilere duyulan gereksinimi arttırdı. 1961'de Berlin'i boydan boya Doğu ve Batı olarak ikiye bölen duvarın yapılması da Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden işgücü sağlayamaz hale getirdi Federal Almanya'yı. Aynı yıllarda Akdeniz ülkeleri ve Türkiye'de işsizlik durmadan artıyor, bu ülkelerin yöneticileri de çaresizlikten kıvranıyorlardı. Federal Almanya Çalışma Dairesi 1961 yılında (İş Göçü Anlaşması'yla birlikte), "Alman İrtibat Bürosu" kurdu. Bu büro Türkiye'deki İş ve İşçi Bulma Kurumları ile ortak çalışmaya başladı. Federal Almanya'daki çeşitli firmalar İstanbul'daki İrtibat Bürosu'na başvurarak kendilerinde çalışacak sağlıklı işçi istemeye başladılar.

Almanya'ya neden gitmek istiyordu Anadolu köylüsü? Aradıkları, umdukları neydi? Elbette "Almanya'da çok para kazanacaklardı, gazeteler yazıyordu. Almanya'da çöpçüler bile ayda binlerce lira kazanıyordu diye." (Burhan Arpad, Büyük Kapının Önünde Bir Fener, 1972.) Kısa sürede bir tarla, ev, traktör, dükkân parası kazanıp dönülecekti. Bir-iki yıl yetecekti özlemlerin giderilmesi için. Olmadı. Biriken paralar özlemleri, gereksinmeleri karşılamaya yetmedi; geleceği kurtarmaya ise hiç çözüm olamadı. Yerine "Ankara'dan karısını Almanya'ya gönderip beni istek yapsın derken ortada kalan İsmail"lerin acıklı destanları yazılmaya başlandı. Geride kalanlar ayrı, gidenler ayrı sorun olmaya başladı gelenekleri de altüst ederek. Araya namus meseleleri girdi; ayrılıklar, ölümler durmadan arttı. Kimlik ve kültür sorunları ortaya çıkmadı yeni vatanda. Geleneklerin uyuşmaması ise kendini hemen belli etti.

Kadınların kocalarından önce Almanya'ya gelişleri, yavaş yavaş kişilik ve kimliklerini buluşları, aile-kadın-erkek ilişkisi, gelenek üzerine düşünmeye başlamaları Nevzat Üstün'ün "Bir Kadın" (1975) öyküsünde ele alındı ilkin; örnek oluşturdu. Öykünün kahramanı Nazife'nin davetiyle Almanya'ya gelen eşi Ali, köydeki erkek üstünlüğünün Almanya'da, Nazife'de yittiğini görür. Ali, ev sahibesiyle yaşamaya başlar bir süre sonra karısına inat; Nazife'yi

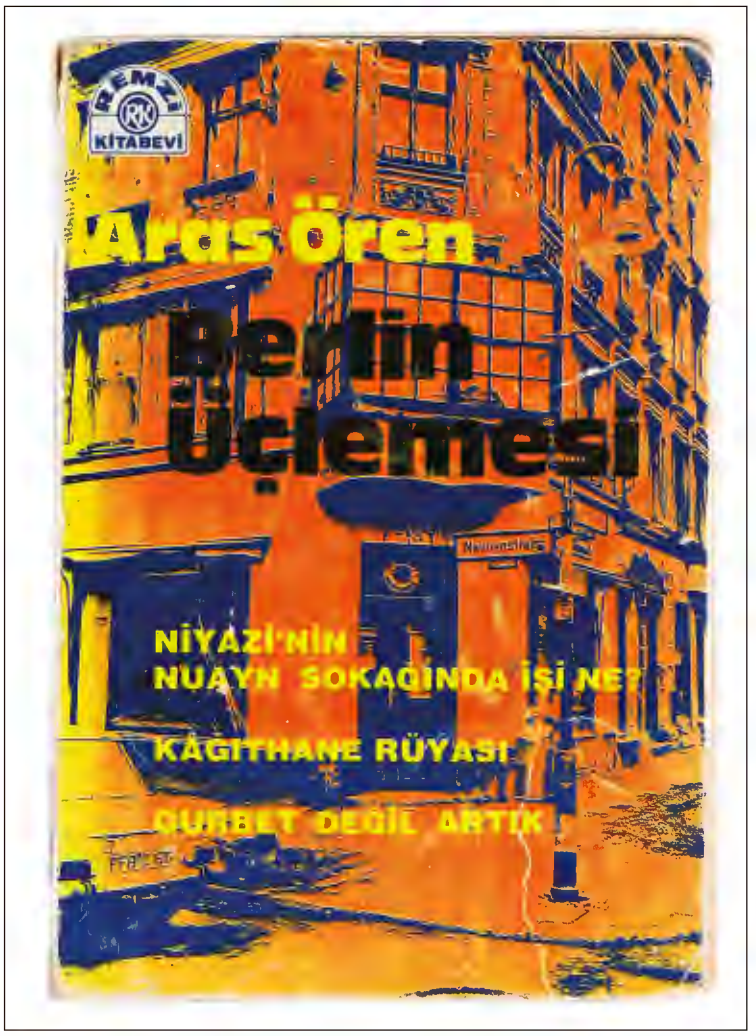

ihmal eder, unutur. Nazife'nin kısa giymesine "orospu" olduğunu öne sürerek tepki gösterir bir yandan da. Karısının kendisine karşı çıkmasını hazmedemeyen Ali, Nazife'yi bıçaklayarak geleneklere yenik düştüğünü gösterir. "Almanya Almanya" (1970) öyküsünde ise Nevzat Üstün, öykü kahramanı Rıza'nın Almanya'ya gidişini, başlarda eşine düzenli para yollayışını, sonra Edda adlı Alman kadınıyla yaşamaya başlayışını, karısı Elif'i köyde boynu bükük kalışını anlatıyor. Bu durumu Habib Bektaş şöyle şiirleştiriyor "Yavancı İşçinin İkilemi"nde: "bir bekleyenin var uzakta, bilirim / benimki utangaç bir özlem / kimselerin bilmediği / yüzü kızaran bir gelin sevdası / saklarım kendi kendimden // bir bağlayan var beni buraya, bilirim / beni bağlayan bağları kesmek istedikçe / hep kendi yüreğimi örselerim / yükümü sırtıma vurup gitmek istedikçe / ağır yükümün altında ezilirim".

Gelenekler ve kültür Türkiye'den geldikleri gibi durmadı, durmuyor elli yıldır. Kırsal kesimden gelen, Türkiye'de kasaba ve kentte yaşamamış insanlar Avrupa metropollerinde sudan çıkmış balığa döndüler! Başlarda çok bocaladılar, yadırgadılar, alışmaya çalıştılar yeni ortama. Erkekler başka türlü alışmaya çalıştı iş ve günlük yaşama, kadınlar da kendilerince. Kadınların kılık kıyafeti, hayata bakışı değişmeye başladı, para kazanmak kendilerine duydukları güveni artırdı. Erkeklerin bazıları Alman kadınlarıyla yaşamayı yeğledi Türkiye'deki çoluk çocuğunu ihmal ederek, hatta unutarak. Görücü usulüyle evlenmenin sonuçları, yani istemeden yapılan evliliklerin, ortaya çıkmaya, ayrılmalar, boşanmalar... yaşanmaya başlandı hızla. Ocaklar dağıldı. Yeni düzenler, evlilikler oluştu.

Göçün edebiyata kültür boyutunda yansımasının listesi yıl yıl kabardı: Almanya-Türkiye hattındaki özlemler, ölümler, kazalar, cinayetler, aşklar, ayrılıklar, gurbetin yarattığı sıkıntılar, işsizlik, gelenek ve kültür çatışmaları, kimlik arayışları.. öykülere, romanlara, şiirlere konu oldu oluyor hâlâ: Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Gülü romanı (1977), Füruzan'ın Yeni Konuklar'ında yer alan gözlemleri, saptamaları (1977), aynı yazarın Berlin'in Nar Çiçeği romanı (1988), Necati Tosuner'in romanı Sancı... Sancı... (1977) yaban ellerdeki yaşamın edebiyata yansımasının başını çeken yapıtlar oldu. Bekir Yıldız'dan sonraki önemli ürünler olarak önümüzde duruyor bu yapıtlar. Almanya'da yaşayan ve göç sürecine tanıklık eden yazarların yapıtları da hayli yüklü bir yekun oluşturuyor. Başta Aras Ören'in Niyazi'nin Naunyn Sokağında İşi Ne? (1973) sorusuna yanıt arayan bir tarihsel süreci destanlaştırdı. Ardından Kâğıthane Rüyası (1974) ve Gurbet Değil Artık (1980) kitaplarıyla Aras Ören, "konuk işçi"lerin misafirliklerinin bittiğini ve Almanya'ya yerleşmeye başladıklarının ipuçlarını verdi. Alman politikacılarının dilinden düşmeyen "konuk işçi", "yabancı işçi".. yerini Aras Ören'in öykü kitabındaki anlama bıraktı: Konuk Tüketici (1982). Gündoğduların Yükselişi romanında (1985) Aras Ören, "kültürler arasına sıkışmış bir Ben'in özdeşlik aranışları içinde fantastik gündüz-düşlerini anlatıyor". Bitte Nix Polizei'da ise (1985), kaçak işçiliği ele alıyordu polisiye bir kurguyla.

Almanya'da yaşayan ve göçe tanıklık eden yazarlar da Almanya'daki vatandaşlarımızı değişik gözlemlerle, değişik açılardan değerlendirdiler iki kültür arasında sıkışıp kalmışlığı öne çıkararak: Genellikle tipik olanlara, olaylara, Türkiye'dekilerin bilmedikleri komik, yadırgatıcı ve şaşırtıcı konuları, konumları öne çıkarmaya çalıştılar: Televizyon kutusunda babasının cesedini Türkiye'ye götüren işçinin düştüğü kara mizahi durum (Güney Dal, E-5, 1979), şaşırtıcı dostluklar (Fakir Baykurt, Barış Çöreği, 1982), 12 Eylül 1980 darbesinin ortaya koyduğu yaşam biçiminin Almanya'daki aydınlarımıza yansıması ve onların çıkmazları (Y. Z. Bahadınlı, Açılın Kapılar, 1985), şaşırtıcı değişmeler (Özgen Ergin, Şarlo Kemal, 1986), çokuluslu arkadaşlıklar, fabrika yaşamı (Fethi Savaşçı'nın öykü, roman ve şiirleri), Azeri diliyle konuşan Almanlar ve makinalar (Yücel Feyzioğlu, Uğultu, 1985).. bir bir ele alındı, işlendi. Emine Sevgi Özdamar'ın, Habib Bektaş'ın romanları da daha çok kadınların dünyasına tanıklık ediyor göç sürecini yaşamış birinin yazdıkları olarak.

Genç kuşaktan Menekşe Toprak'ın öyküleri farklı bir dil ve anlatımla konuya yeni bakış açıları getirdi. İlk romanı Temmuz Çocukları (2011) parçalanmış bir ailenin bireylerini Ankara-Almanya hattında ele alıyor ayrıntılı bir biçimde. Almanya'da Kültür ve gelenek çıkmazı içine sıkışıp kalmış Türklerin konumunu romanına taşıyor ustalıkla Menekşe Toprak.

"Alamancı", "Alamanyalı", "Yabancı İşçi", "Konuk İşçi" dönemleri geride kaldı kalmasına ya, hâlâ misafirliğimiz sürüyor kimi Alman politikacılarının gözünde. Onun için de "integrasyon" sözcüğü gündemdeki yerinden hiç kıpırdamıyor. Oysa gurbet artık "incinilen" bir yer olmaktan çıkmış, yerleşme süreci başlamıştır epeydir. Ve aranılan "Ben"dir

Gelenekler ve kültür Türkiye'den geldikleri gibi durmadı, durmuyor elli yıldır. Kırsal kesimden gelen, Türkiye'de kasaba ve kentte yaşamamış insanlar Avrupa metropollerinde sudan çıkmış balığa döndüler!

artık. Geçmiş aranıyordur, yani değişen kimlik ve kültürün içindeki insanın yeni/eski kimliği aranıyordur. Yani "Ben"lik aranıyordur, değişmelere alışılmaya çalışılıyordur gurbette. Bu konuda Yüksel Pazarkaya'nın Ben Aranıyor romanı (1989) iyi bir örnektir: "Kendimi, benliğimi arıyordum. En ufak bir harekette ben'imin vurulduğu zincirlerin kalınlığı ve kalınlığı danklıyordu kafama. Bu henüz ilk adımıydı ben'imin. İlk adımda bunca eziyet, bunca huzursuzluk, vazgeçmeli miydim bu arayıştan? Nasıl vazgeçebilirim? Ben'im bütün zincirlerini, bütün bağlarını öğrenmek istiyor dindirilemez bir susamışlıkla." (s. 173) Burada, gurbette artık "Haççа"lar büyümüş ve "Hatiş ol"muştur (Y. Z. Bahadınlı, Haççа Büyüdü, Hatiş Oldu, 1978). İyisiyle kötüsüyle bir değişme başlamıştır bir başka kültürün içine doğan çocuklarda, ailelerde.

Öyle oldu ki dizelere sığmaz oldu Almanya'daki halimiz: "Yıldız gelmiş Almanya'ya / Ayşe gelmiş Almanya'ya / Ayten gelmiş Almanya'ya / Hangi birini sayayım / Ayten gelmiş Almanya'ya / Nurten gelmiş Almanya'ya Türkân gelmiş Almanya'ya" diyen Âşık Bekar'ın sazıyla çalıp söylediği bu dizeleri Orhon Murat Arıburnu tamamlıyor sanki: "Almanya'nın ortasında Ahmet / Almanya'nın ortasında Mehmet / Ayşeler, / Fatmalar, / Darmadağın, kıyamet" Yani Almanya'nın ortasında gerçek bir Anadolu! İşte o Anadolu'nun bir başka yönünü de Haldun Taner gösterdi Şeytan Tüyü (1982) öyküsüyle. Berlin'in orta yerinde ayı postu içindeki kaçak Türk işçisinin dünyasını ele alıyordu mektup biçiminde yazılan öykü.

Sonra ne oldu? Almanca yazan Türklerden söz edilir oldu. Aras Ören'in "Bir yaşamda iki dünya" dizesindeki gibi bir dünya oluşmaya başladı. Hem Türkiye hem de Almanya yaşanmaya başladı yoğun bir biçimde şiirde, romanda, öyküde. Kendilerini Türkçede değil de Almancada daha yetkin ifade etmeye başlayan bir kuşağın ürünleri, yazınsal çabaları ne yazık ki dallanıp budaklanamadı. Zehra Çırak, Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak ötekilerden sıyrılarak başı çekmeye başladılar. Azınlık psikolojisi daha yetkin sanatsal ürünlere dönüşme eğiliminde. Yabancılık kalıcılığa dönüşünce Türk-Almanlar ortaya çıktı. Böylece soy sop da karışmaya başladı ve tek kimliğe doğru bir ivme kazandı dil, yaşam biçimi, kültür ve iş dünyası. Böylece bir dünyada iki yaşam olgusu ortaya çıktı ister istemez.

Edebiyat kültür sanat / şiir dergileri de çıkmaya başladı anadilin, kültürün bir parçası olarak; kısa ya da uzun süreli. Türk edebiyatı Türkiye'den Almanya'ya taşınırken bir yandan da bu ülkede yaşayan gençlere yazma olanağı sağladı bu dergiler. Tartışma ortamları ve platformlar oluşturulmak istendi. Ama, sonuç istendiği gibi olmadı ne yazık ki. Göç sürecinin ilk dergisi olduğunu sandığım, "toplumcuların dergisi" Yaprak'ın elimde 16 ve 17'nci sayıları var. Yayın yılı belli değil: "Görüşleri birbirine uymayan toplumcuların da eleştiri ve tartışma ortamıdır bu yüzden" Yaprak. Şiirler, çeviriler, Türkiye solunun durumu, tartışma ve eleştiri yazıları yer almış dergide. Dergiye Yüksel Pazarkaya'nın omuz verdiği hemen belli oluyor. 1980-1982 yıllarında Yüksel Pazarkaya on iki sayılık Anadil dergisini yayınladı. Bu derginin başlığından da anlaşılacağı gibi "anadil"e verilen önemi göstermeye çalışıldı. Türkçe şiirlerin yanında Almancadan da şiirler çevrildi dilimize. Sonra altı sayı süren Çağdaş Toplum yayımlandı İstanbul-Berlin hattında. 12 Eylül öncesi ve sonrasında Türkiye'deki siyasal gelişmeleri mercek altına almaya çalıştı dergi. Avrupa ve Türkiye'de Yazın dergisi Frankfurt'ta yayın yaşamına başladı ve yirmi yıldan fazla Türkiye-Almanya arasında şiir, öykü, deneme ve siyasal sorunları ele alarak etkinliğini korumaya çalıştı toplumcu bir anlayışla. "Yazın ve Sanat Dergisi" Parantez, Mart 1986'da aylık olarak yayın yaşamına başladı. "Adını Parantez koyduğumuz bir kuş uçurduk Türkiye'deki ve Avrupa ülkelerindeki yüreği şiir / yazın sevdasıyla yanık yüreklere." 17 sayı Berlin'deki şiire, yazmaya gönül veren gençlerle Türkiye yazınını, şiirini buluşturdu. Parantez'in kapanmasından sonra gençler Mosaik Yazın İşliği oluşturdular ve Mosaik dergisini (1988) çıkardılar Berlin'de: "Bir gençlik kültür grubu olarak, biz, yaşamımızı, çevremizi, kendimizi sanatsal çabalarımızla algılamaya, öğrenmeye ve değiştirmeye çalışıyoruz" diye yazıyorlardı önsözde. Onlar " yurtdışında yazın dünyasıyla yakın olmaya" çalışan gençlerdir. Bu nedenle ürünleri "Almanca ve Türkçedir". Grup dağıldı kısa sürede ve başka bir ekip Birikim'i (1993) çıkarmaya başladı Türkçe-Almanca. İki sayı çıkabilen Dilce'yi (1993), Ezgi (1995) ve Yazınca (1995) izledi. Bu arada kısa

ömürlü Yabanel ve Köz dergileri de yayımlandı. Sonra 55 sayılık şiir dergisi Şiir-lik (1994) yayımlandı. Berlin'deki şiire gönül veren Türk gençleriyle Türkiye şiirini buluşturarak ilgi topladı. Forum, Dergi, Paydos gibi yazın ağırlıklı dergiler de yayımlandı. Merhaba, Paparazi, Gençlik, Pasha, Egoiste Kadınca gibi farklı konuları işleyen dergiler yayın yaşamlarını sürdürüyor. Uzun ömürlü karikatür dergisi Don Quichotte de Almanca-Türkçe yayımlanıyor. Göç sürecini karikatürlerle yorumlamaya, genç çizerlere fırsatlar tanıyor. Bunca dergi, göremediklerimi de düşünerek, hep "anadil"de yayımlandılar. İki dilli olmayı denediler. Çeviriler yaptılar. Geleneksel kültürün Almanya'daki izinden yürüdüler. Haber ağırlıklı olanların yanında reklamla ayakta kalanlar da oldu aralarında.

Berlin'de kurulan Ararat Verlag da iki dilli kitaplar yayımlayarak Türkçe ve Almancayı paralel yürüten, yaşayan bir toplum olduğumuzu göstermeye çalıştı. Ortadoğu, Önel yayınevleri de iki dilli toplum olmaya başlamamızı edebiyatla pekiştirmeye çalıştılar. Ama olmadı, iki dilli yayınlar pek tutmadı ve bu furyanın arkası gelmedi. 1980 başlarında Berlin'de açılan ve göçün yirminci yılının bir özümlemesi olan "Akşamları Türkiye-Sabahları Almanya" sergisinde iki dilli olmamızın gerekleri gözler önüne serilmeye çalışıldı. Evde anadilin egemenliği sürüyor, dışarda da Almancanın. Çanak antenlerle Türkiye televizyonları izleniyor daha çok Alman televizyon kanalları yerine. Anadile özlem kalktı gibi bir şey. Geleneksel kültürlerin Almanya'ya taşınması hiç de gecikmedi. Camiler, mescitler, Kuran kursları açıldı. Kurban, Ramazan Bayramı kutlamalarının yanında geleneksel "kına geceleri", düğünler de kültürümüzün bir parçası olarak Almanya'da yaşamayı sürdürüyor.

Aradan onca yıl geçince geriye dönüp bakmalar da sıkça gündeme geliyor; pişmanlıklar, hayıflanmalar, yapılan yanlışlıklar... Tarihi düzeltmek mümkün değil, ama yeniden yorumlama çabalarına da saygı duymalı. İki bölümlük "Zeit der Wünsche" (İstek Zamanı) 2005 Ocak'ında televizyonun birinci kanalında (ARD) gösterildi Almanya'ya göçün öyküsünü gözler önüne sererek. Köyden Almanya'ya gelenlerin yazgıları, aşkları, parçalanmışlıkları ve geleneksel yaşamdan kaçamayışları işleniyordu bu filmde. Almanya'daki ikinci ve üçüncü kuşak ailelerinin hangi ortamlardan, ne tür koşullara geldiklerini öğrenebildiler mi, bu filmde bilmiyorum, ama göçün tarihine iyisiyle kötüsüyle ışık tutması açısından bir önemi vardı bu sonu "namus" cinayetiyle biten filmin.

Nevzat Üstün'ün "Bir Kadın" öyküsünde de işlenen ve ardı arkası hâlâ kesilmeyen "namus cinayetleri" hem sinemada, hem de

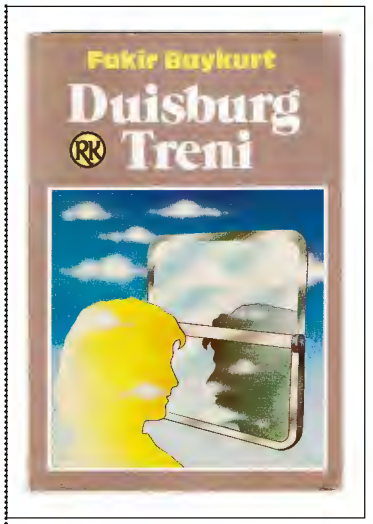

Çanak antenlerle Türkiye televizyonları izleniyor daha çok Alman televizyon kanalları yerine. Anadile özlem kalktı gibi bir şey. Geleneksel kültürlerin Almanya'ya taşınması hiç de gecikmedi. Camiler, mescitler, Kuran kursları açıldı.

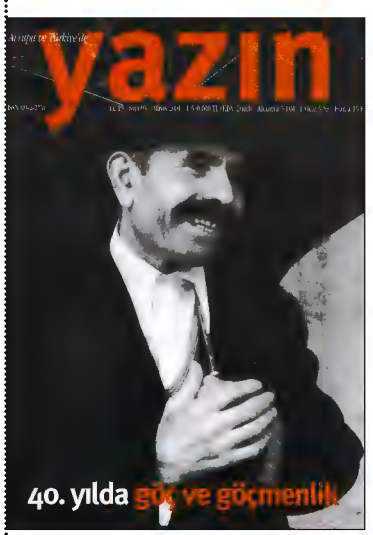

İçinde yaşadığı toplumun değer yargılarıyla göçmenlerinkini eleştirerek, buluşturarak, ayrıştırarak, çarpıştırarak çok sert bir biçimde önümüze koyuverdi gerçekleri Fatih Akın.

edebiyatta, sıkça da gazete haberlerinde yerini koruyor hâlâ. Bu, bir göç olgusu gibi görülmesin. Geleneğin "gurbete" taşınması olarak görülmeli bu ilkel davranış. İçine giremediği kültür ortamında geleneğini kaybetme korkusu içindeki insanın çaresizliğini anlatıyor töre ve namus cinayetleri. Tevfik Başer, "İstek Zamanı" filmindeki senaryo çalışmasından önce de "40 Metrekare Almanya"da Anadolu kadınının gurbetteki çıkmazını göstermişti dünya âleme. Almanlar bu film üzerinden bizi biraz daha yerin dibine batırmasalar da, kafalarındaki Türk imajını pekiştirmişlerdi. Küçücük bir odada kocasının eve gelmesini bekleyen, dışarı yalnız başına çıkmasına izin verilmeyen geleneksel bir Anadolu kadınının acıklı öyküsü Almanya'ya taşınmıştı 40 Metrekare Almanya'da.

Kültür, insanla birlikte yola çıkan ve yürüyen bir olgu olduğu için elli yıllık göçün insanlarımıza kazanç ve kayıplarını kolayca tartmak kimin haddine! Sonra, Yanlış Cennetin Kuşları, Elveda Yabancı, Şirin'in Düğünü, Polizei Almanya Acı Vatan, Yasemin, Gölge.. filmleri geldi. Kültürel yaşamın, geleneklerin bir bir bohçalardan çıkarıldığı, sergilendiği, yargılandığı bir dönem de böylece başlamış oldu. Sonra Hamburg gençliğinin tüm davranışlarını, dünyasını benimsemiş, kavramış göçmen çocuğu Fatih Akın Duvara Karşı filmiyle ve farklı bir sinema diliyle boy gösterdi; böylece de zirveye oturdu haklı olarak. İçinde yaşadığı toplumun değer yargılarıyla göçmenlerinkini eleştirerek, buluşturarak, ayrıştırarak, çarpıştırarak çok sert bir biçimde önümüze koyuverdi gerçekleri Fatih Akın. Herkes bir tokat yemiş gibi oldu bu filmi izledikten sonra; sersemledi. Göç kültürünün, yaşamının, dünyasının bir özümlemesini sundu Fatih Akın.

Günter Wallraf'ın, bir dönem satış rekorları kıran ve yabancıların Almanya'daki konumlarına çarpıcı bakışlar getiren, En Alttakiler kitabındakiler toplumun, politikacıların, kurumların.. kendileriyle yüzleşmesini de gündeme getirdi. Önyargıların ve art niyetlerin ortaya çıkmasına da neden oldu bu çarpıcı kitap. O dönemlerin sinemasını Yavuzer Çetinkaya şöyle dile getiriyor: "Daha çok Türk'ün yaşadığı Almanya yapımı filmlerde de, gerek Almanlar'ın, gerekse Türk ya da Sohrab Shahid Saless gibi İranlı yönetmenlerin, yaptıkları filmlerin çoğunda da ön plana çıkan, bilinçli bir sergilemeden çok haykırılan duygular." Bu saptamasının ayrıntılarını da şöyle dile getirmeyi sürdürüyor Yavuzer: "Ya göçmen işçinin uyamadığı topluma isyanın acısı, ya da kültürüne nostaljisi, filmlerin temel özelliğini oluşturuyor. Alman yönetmenler 'Şirin'in Düğünü' ya da 'Yasemin' gibi filmlerde Türklerin töreler ve geleneklerine bağlılığını vurgularken, yanıbaşlarında yaşayan bir toplumsal katmanın sorunlarına eğilmenin huzurunu yaşıyorlar. Almanya'da yaşayan ve göçmen işçilere bakış açısındaki Almanlaşma Almanlar'ı geçen Tevfik Başer'in 'Kırk Metrekare Almanya' ve 'Yalancı Cennete Elveda' filmleri, sanatsal yetkinlikleri bir yana, bakış açıları açısından göçmen işçi sorunlarına değil, bu sorunun bağlamında bunalan dişi bireyin trajedisini anlamayı yeğliyor."

"Göçün Ellinci Yılı" etkinlikleri Berlin Klasik Türk Müziği Derneği'nin bu yılın ocak ayında verdikleri konserle başladı sayılabilir. İşçiler bulgur, pastırmanın yanı sıra sazlarını da yanlarında getirdiler. Bir de belleklerindeki gurbet türkülerini. Yöresel türkülerle özlem gidermeye çalıştılar "Heim"larda. Sevdiklerinin seslerini kasetlere aldılar izinlerde. Bir dahaki izine kadar sevdiklerinin seslerine sarılarak sıla yolu gözlediler. Ve hep postacıyı beklediler. Mektup, içinden çıkacak fotoğraflar da demekti. "mektup gelir bir ucu yanık / içinde minnacık bir çocuk eli / mektup gelir arasında iki saç teli". Başuçlarına astıkları ailelerinin, sevdiklerinin, çocuklarının.. fotoğraflarını çoğu zaman gözyaşlarıyla ıslattı kadınlar erkekler. Aile birleşmesi gerçekleşmeye başlayınca da bu yakıcı özlemler bitti. Ailelerin birleşmesiyle çocukların okul sorunu, kadınların iş ve dil sorunu da ortaya çıktı elbette. Yer yer yabancılara ev vermeyen ev sahipleri de boy gösterdi ama işi türkü söyleyerek savuşturmasalar bile, müzik ve günlük yaşam iç içe girdi. Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği koroları kuruldu. Türkiye'de gelen sevilen şarkıcıların konserleri hınca hınç doldu. "gurbet kervanı"larıyla Avrupa'daki Türklerin vatan özlemini dindirmeye çalıştı konserleri düzenleyen organizatörler. Saz kursları, folklor kursları da arttı kendi kültürümüzü unutmayalım diye. İlk yılların kahırlı türküleri ve ağıtları yavaş yavaş yok oldu. Sümeyra Çakır, Ruhi Su geleneğini Almanya'ya taşıdı. Tahsin İncirci, kurduğu İşçi Korosu'yla göç türkülerini farklı yorumladı.

Almanya ya da göç olgusunu ele alan tiyatrolar, oyunlar da belirdi süreç içinde. Vasıf Öngören'in "Almanya Defteri" (Göç), Bilgesu Erenus'un "El Kapısı", "Misafir" gibi oyunları göç sürecini sahneye taşıyan oyunlar oldu. "Almanya Defteri 1950'ler sonrası kapalı ekonomisinden çıkış, kenarından köşesinden endüstrileşmeye geçiş sürecinin sancıları ile karaborsacılık, köşe dönmecilik gibi sorunlar üzerine kuruludur. İnsanların daha henüz bireyselleşemedikleri, bilinçlenemedikleri bir dönemin "mağdurlarını" ele alır." "Konuyu duygusal taraflı, 'mağdurluk' temelinde yaklaşma açısından Bilgesu Erenus'un 'El Kapısı' da, 'Almanya Defteri'ne benzer bir yapı sergiler. Bu kez kişiler esnaf, zanaatkâr değil, tarım kesiminden gelen insanlardır ve oyunda onların köylerindeki , kentteki, Almanya'daki konumları ele alınır. Konu daha ayrıntılı ve daha yoğun işlenir." Tiyatro sahnelerine Almanya'nın, Türkiye'nin ve bu ülkelerde yaşayan insanların konumları, sorunları, koşulları taşınmaya başlanır. Vasıf Öngören, Brecht tiyatrosunun en iyi yorumcularındandır, Bilgesu Erenus da. İlk yılların Almanya'sını ve koşulları ele alan "Misafir" oyunu ise "en nesnel, ve en tartışmacı, en eleştirel" oyun olarak duruyor önümüzde. "Köylüsüyle, kasabalısıyla, kentlisiyle, Türk'ü ve Alman'ıyla iyi ve kötü yanları olan gerçek kişileri ortaya koymaya çalışır" Bilgesu Erenus "Misafir"de. "Almanya'daki ikinci kuşağın da, Türkiye'de kalan ikinci kuşağın da sorunlarına değinir. Daha sonra başka çalışmalar da gün ışığına çıkmaya başlar: "1974'te Berlin Oyuncuları kurulur. Halk Yüksek Okulu'nun bir salonunda Aziz Nesin'in "Demokrasi Gemisi" oyunu oynanır.

Daha sonra 1979'da Schaubühne am Hallesches Ufer ve Schaubühne am Lehniner Platz'daki (Berlin) Türk tiyatro projeleri hayata geçirilmeye çalışıldı. Schaubhne'nin o dönedeki yöneticisi Peter Stein'in büyük desteğiyle Schaubühne Türk Ansamblesi kuruldu. Türkiye'den Dilek Türker, Kerim Afşar, Şener Şen, Macit Koper, Beklan Algan, Ayla Algan ve Stockholm'den Tuncer Kurtiz Berlin'e geldiler. İlk sergilenen oyun "Giden Tez Geri Dönmez"di. Sonra "Sevdalı Bulut", "Keşanlı Ali Destanı" gibi ilgi gören oyunlar sergilendi.

Ekim 1984'te de Tiyatrom kuruldu Schaubühne'deki tiyatro dağılınca. Cahit Atay'ın "Üç Memetler" oyunuyla yola çıktı Tiyatrom. Oyunu Çetin İpekkaya yönetti. Sonra Vasıf Öngören'in "Asiye Nasıl Kurtulur" oyununu sahneledi Çetin İpekkaya. Çeşitli yönetmenlerce Türkiye'de tutulan geleneksel ve modern oyunları Berlin'deki Türk seyircisiyle tanıştırmaya çalıştı bu tiyatro. Kurulduğu yıldan 2004'e kadar 70 oyun sahneye kondu Tiyatrom'da. Büyüklerin yanı sıra genç ve çocuklara yönelik oyunlar da sahnelendi. Tiyatro heveslileri için kursların yanı sıra, Tiyatrom'un

sahnesinde konserler, şiir akşamları, anma günleri, toplantılar da düzenlendi. Bir tür kültür merkezi haline gelen bu kuruluşun parasal desteği sona erdi iki yıl önce.

Amatör ve profesyonel pek çok tiyatro oluştu Almanya'nın değişik kentlerinde. Kimisinin ömrü kısa sürdü, bazıları epeyce dayandı. Kabareler oluştu daha çok kendimizi anlatmak için Almanlara. Gülündü, ama onların da ömrü fazla olmadı. Çünkü malzemeler çok çabuk harcandı, sermaye tükendi.

Şöyle düşünmek gerekiyor bu kültür sürecini: Makineler bizi istiyordu, geldik. Gelirken kültürümüzü de getirdik: Yiyecekten giyeceğe, içecekten eğlenceye dek uzanan bir yelpazede "Uzun İnce Bir Yolda" gurbetteyiz. Bankalarımızın yanında pazarlarımıza, tarhanamızın yanında bulgurumuza, pekmezimizin yanında pidemize, meyhanemizin yanında hamamımıza, seyahat büromuzun yanında marketimize, berberimizin yanında terzimize, düğün salonumuzun yanında lokantamıza, açık hava sinemamızın yanında tiyatromuza.. uzanan çok geniş bir çemberde kalıcı varlığımızın ürünlerini devşirip duruyoruz elli yıldır.

Göç sürecinde kurulan kültür derneklerinin tarihine baktığımızda oldukça geriye gideriz. 1957'de Berlin'de kurulan öğrenci derneğini sosyal-kültürel etkinlikler düzenleyen dernekler izlediler. Siyasal içerikli derneklerin yanı sıra okumalara, söyleşilere, toplantılara, açık oturumlara.. ağırlık veren dernekler de kuruldu. Meslek gruplarının dernekleriyle birlikte hemşehri dernekleri de hizmet verdi uzunca bir süre. Buralarda Türk kültürü (Kürt kültürü de) hep ön planda tutuldu. Bir yandan Almanya'daki değişmeler, gelişmeler, siyasi durumlar konuşulurken, bir yandan da Türkiye'den gelen konuklarla edebiyat söyleşileri, okumaları yapıldı. Almanya'daki Türk kadınlarının, kızlarının durumu konuşuldu. Gençlerin, öğrencilerin.. sorunlarına değinildi. Madem ki bir Anadolu oluşturduk Almanya'da, o halde geldiğimiz ülkenin her şeyini de içinde yaşadığımız toplumla birlikte tartışır, konuşur hale geldik.

Hanefi Yeter, Serpil Yeter, Azade Köker, Mehmet Aksoy, İbrahim Coşkun, Akbar Behkalam (Azeri asıllı), Abuzer Güler, İsmail Çoban, Mehmet Güler, Gülden Artun, Nur Özalp, Süheyla Taşçı, Zeynep Delibalta.. gibi ressam ve heykeltıraşlar kimisi göç sürecini tablolarına taşıdı, kimi de heykellerine. Giderek pasaport damgalarından, bavullardan, piknik yapan insanlarımızdan.. özgün konulara geçmeler oldu. İçinde yaşanılan toplumun sorunları tablolara geleneksel çizgilerle yansırken başka bir sürecin yoluna da girildi. Kendilerinin belirlediği konularda derinleşmeler başladı. Hanefi-Serpil Yeter çifti ve Mehmet Aksoy Türkiye'de yaşamayı seçtiler. Abuzer Güler sıla özlemi duyan insanların dünyasını renkli bir biçimde yansıtırken, nesneler dünyasıyla farklı açılımlara yöneldi. Azade Köker, mitolojiden yola çıkarak çağdaş heykel sanatına değişik bakışlar geliştirdi. Nur Özalp, kaybolan anların dünyasına renkleriyle canlılık getirmeyi sürdürüyor. Gülden Artun, örümcek ağı motiflerine benzeyen derinlikli çalışmalarına nesneleri de ekleyerek oluşturuyor çalışmalarını. Süheyla Aşçı, renklerin dünyasını desenlerle buluşturuyor. İbrahim Coşkun, Anadolu'nun yanmış, yıkılmış evlerinin, tarihi yerlerinin hüznünü taşıyor tablolarına. Acıyı resmediyor. Berlin'in en şık sokaklarından Fasanenstrasse'deki Artist Galeri'nin sahipleri Türk. Ergin İnan başta olmak üzere pek çok sanatçının sergisi açılıyor burada.

1989'da ünlü Berlin Duvarı yıkılınca her şey değişecek sandık. Her şey değişmese de çok şey değişti. Önyargılarda pek değişme olmadı ama halkın yoksullaşması gözle görülür hale geldi. Doğu Bloğu ülkelerinden gelenlerin ardı arası kesilmedi. Kültürler arası çatışmalar gençlere kadar indi, gruplar çeteler oluştu. Küçük mafya grupları esnafı canından bezdirdi. Aras Ören'in Manej (1985) romanındaki şu cümleler kentin Duvar'lı ve duvarsız halini gözler önüne seriyor: "Duvar bak karşıda. Bir de kafalarımızın içinde beton bloklar var anlıyor musunuz? Beni benden, beni sizden, sizi başkalarından, başkalarını gene başkalarından ayıran, yalın, soğuk, insafsız. Görmüyoruz onları ama, alışmışız işte bir kere olmasa yadırgayacağız, hatta ne yapıp edip onu öreceğiz. Yoksa çıplak sayıyoruz kendimizi, örtüsüz, korunaksız; mutlak gereksiniyoruz duvara."

Garajlar, otobüsler, istasyonlar, trenler, garlar, havaalanları uçaklar.. günün her saatinde kalabalık olsa da eskisi gibi katar katar insan taşınmıyor artık "gurbet"e, "yaban ellere". O furya 1973'te bitti. Ama, öyle ya da böyle Avrupa haritasında kendine gelecek, umut arayanların çilesi hiç bitmedi. Ekmek kavgası her yerde sürüyor, gurbette daha fazla sürüyor. "Avrupa'nın zencileri", "Mark yumurtlayan tavuklar" değişmeye başladı. Mehmet Ünal'ın bir fotoğraf albümü var. Kadın, erkek işçileri Almanya'ya geldikleri, pasaportlarında yer alan fotoğraflarıyla saptadıktan sonra, aradan geçen onca yıldan sonraki değişiklikleri ortaya koyan son fotoğraflarını birlikte yan yana yayımladığı. Yıpranmışlık, farklılıklar.. çok belirgin bu fotoğraflarda. Artık Türkiye'ye "kesin dönme" umutları giderek tükendi ve yerleşme başladı. İşte bu değişme onların dünyasını ve yaşam koşullarını da belirledi. Pek çoğu, gettolaşan bölgelerden kentlerin daha iyi semtlerine taşındı, taşınıyor ev alarak. Çocukları daha iyi koşullarda okusun istiyorlar. Bu bitmez yolculuğu iyi tamamlamak istiyorlar artık.

Artık deli rüzgârlar "bir Türk'ün bıyığını" batıya doğru savurmuyor. Yıllarca "Renk renk yazmalar uçuş"tu "Almanya sokaklarında / Ayşeler Fatmalar Elifler" kır çiçekleri oldu "endüstri bahçelerinin". Bantlar döndü, akort çalışma koşulları hiç bitmedi, yaşamlar dönüp durdu iki ülke arasında. Sonra da Döner döndü köşe başlarında. İlk döner dükkânı ne zaman açıldı bilmiyorum ama, Almanlar dönere alıştı, üstelik Duden'e de girdi bu sözcük Böylece bir dil ve kültür kaynaşmasına tanık da olduk bu elli yılda.

"Somunundan vardiya taşan rüzgârın / ağzından bağrı yanık bir türkü"dür gurbet geceleri. Öyle ya "Kasırgalar koptu içimizde bir duyan olmadı". Konukluk ve işçilik kalıcılığa adım atalı gurbetin havası da değişti. Oy verebiliyoruz ve seçme ve seçilme hakkına da sahibiz onca mücadeleden sonra. Çocuklarımız ikinci yabancı dil olarak Türkçe de seçebiliyorlar. İki dilli okullar da açılmaya başlandı Berlin'deki Aziz Nesin Okulu gibi. "Nerede beş Türk varsa / Bir bakkal dükkânı vardır" orada. Eski bakkallar büyük marketlere dönüştü. Kültürümüzü ve geleneklerimizi yansıtan yiyeceği a'dan z'ye buralarda bulmak olası. Lokantalar, fırınlar, pastaneler, kahveler, kasaplar, simit evleri de taşındı buralara. Lahmacun, kebap, pide, simit de geldi geleneksel kültürümüzün birer parçası olarak. Geriye dönüp bakınca anımsanan ne çok şey vardır Habib Bektaş'ın şiirinde olduğu gibi: " ilk gelişimi anımsarsın / kim, demiştin / bu asyalı, utangaç öpücüğü alnıma koyan // ne alamanyalı ne türkiyeli / dünyalı bir halay çekmiştik seninle // anlamadığım bu dili sevmeliyim / bu dilde anlatabilirim ancak / yüreğimde getirdiklerimi".

Öyle de oldu, ama ırkçı saldırılara da uğradık, "ey halkım duy bizi" diyemeden. 29 Mayıs 1993 – 29 Mayıs 1994 arasında yedi binden fazla ırkçı saldırı olmuş Almanya'da. Mölln ve Solingen'den sonra korku daha da arttı, gurbet iyice dar gelmeye başladı vatandaşlarımıza. "Yoktur ağlamanın dili". Şöyle de düşünenler hâlâ var aradan elli yıl geçtiği halde: "gurbet desen bildiğin gurbet değil / bu memleket bizim memleket değil". Öyle de, buraya kök salmaya başladık. Şimdi ne olacak peki? Oysa "Biz bir Aileyiz, Almanya'da / Yarımız köyde, Anadolu'da". Artık şu iyice ortaya çıktı: "İki yurdum var benim / Doğduğum ve doyduğu / Birinden ötekine / Özlem çekip durduğum". Birinci, ikinci, üçüncü kuşakların yerini sonraki kuşaklar alır oldu: "Gençliğin uçmuş, rengin solmuş / Ağır işten belin bükülmüş". Durum bu, ama artık bilgisayarlar yönetiyor, çalıştırıyorlar fabrikaları. Bu, "bir yaşamda iki dünyayı" yaşamaktır.

Farkında olsak da olmasak da bir şeyler değişti, değişiyor. Değişen ne? Almanya mı? "Misafir işçiler" mi? Hayat mı? ■

Menekşe Toprak ve 'Temmuz Çocukları'

GÜLTEKİN EMRE

Günün birinde yazılacaktı Türk-Alman, Alman-Türk ortak yaşamının ipuçlarını ele alan bir roman. Ne de olsa aradan 50 yıl geçti. İlk kuşağın sorunları, tedirginlikleri, kendileriyle hesaplaşmaları yer yer ortaya döküldü. Sonraki kuşakların dertleri, kaygıları ortaya çıktı değişik açılardan ve yurtdışı yaşamı farklı boyutlar kazandı durmadan. Kuşaklar arası çatışma varlığını hep gösterdi, aile otoritesi de sürekli işleyip durdu. Çocukların bir kısmı Almanya'daki anne-babanın yanında, bazıları Türkiye'deki akrabaların yanında büyüdü, böyle durumlara özgü sıkıntılar da ailelerin başını sürekli ağrıtıp durdu elbette. Bu tür sorunlara ilişkin çeşitli çözüm önerileri çoğu zaman işe yaramadı, hayat bildiği akışını sürdürdü.

Göçün yurtdışı ve yurtiçi boyutu aileden aileye değişik biçimlerde dışa yansıdı. Kiminde ağır sarsıntılara neden olurken, kimisi de kolay atlattı iki ülkede yaşanan bunalımları. Aileler parçalanarak ya da kendilerini koruyarak yaşayıp duruyorlar iki ülkede birden. İlk kuşak emekliliği çoktan hak etti. Doğdukları topraklara dönenler oldu, dönemeyenler dönme umutlarını hiç yitirmedi. Uyum sorunu Almanlar tarafından sürekli gündemde tutuldu. Okullarda Türk çocukları için ayrı sınıflar açıldı. Gençler arasında işsizlik, sosyal sorunlar zaman zaman patlama noktasına geldi, geliyor.

Menekşe Toprak'ın ilk romanı "Temmuz Çocukları" Ankara ve Berlin'de, bir Noel gününde geçiyor. Romanın kahramanı Aysu, Ankara'da gençlerin gittiği bir kahvede arkadaşı Canan'ı beklerken, Berlin'de de radyo gazetecisi Klaus on beş yıl önce birlikte olduğu Türk kadınıyla (Aysu'nun ablası Süheyla'yla) olan ilişkisini irdeler, düşünür. Aysu'nun babası tanıdıklarının oğluyla evlendirir büyük kızı Süheyla'yı. İstenmeden gerçekleşen bu evlilik Süheyla'yı mutsuz eder. Klaus'la tanışır ve onunla tutkulu bir aşk yaşar. Kocasından boşanan Süheyla bir başkasıyla evlenir. Ruhsal bunalımlara girer, depresyon hapları alır sürekli. Aysu'nun babası Sabri Bey sürekli Türkiye özlemi içinde yaşar Berlin'de. Annesi Şükriye Hanım ise çocuklarının üstüne titreyen, onları koruyup kollayan bir kadındır. Ailenin küçük oğlu Aziz, aile baskısını yaşamamak için Hamburg'ta üniversiteye gider. Onun Türk-Alman olarak bir sorunu yoktur. Noel'de ailesinin yanındadır, ama aklı kız arkadaşıyla geçireceği gecede, partidedir daha çok. Aysu'nun bir abisi de Mersin'de yaşıyordur kendisiyle ve ailesiyle bağını sürdürmeden.

Aysu, ilköğrenimini ailesinin yanında tamamlamış, üniversiteyi Ankara'da okumuş, bir bankada çalışmaya başlamış, yalnızlığa alışmış, aile baskısı yaşamadan ayakta kalmaya çalışan, bir dergiye Rilke'nin şiirlerini çevirmeye uğraşan, aradığı aşkı henüz bulamamış çekingen, içine kapanık bir genç kadındır. Bir yandan da ayrıldığı erkek arkadaşı Şafak'la yeniden birlikte olmayı ummaktadır. İlkin en yakın arkadaşı Canan'ın annesine giderler. Canan'ın erkek arkadaşıyla sorunları vardır. Huzursuz, aşkı arayan bir kadındır Canan. Evdeki mükemmel yemekten sonra arkadaşlarıyla buluşmaya, Ankara'nın bir başka semtine giderler. Partideyken Ankara'ya yeni yılın ilk karı düşer.

Ablası Süheyla: "Mutsuz bir kadın o. Mutsuz bir çocukluk, mutsuz bir evlilik, sonra umutsuz bir aşkın toplamından geliyordu Süheyla'nın deliliği." Almanya'da yaşayan pek çok Türk ailesinin yaptığı hatayı yapar Aysu'nun babası, daha çocuk yaştaki kızı Süheyla'yı tanımadığı birisiyle zorla evlendirerek. Klaus, birkaç kez tutkuyla seviştiği kadının geldiği yeri şöyle değerlendiriyor: "Acınası göçmen işçi sınıfının kara çarşaflı kadınları, çember sakallı erkekleriyle bir tehdit unsuru olarak karşısına dikilen bir kültürün üyesi değil miydi?" Klaus, Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bir semtin sokaklarında dolaşırken ve Süheyla'nın peşine takılmışken düşünüyor bunları. Geçmişte kalmış ama hâlâ unutulmamış bir aşkın peşine takılmak mı Klaus'un yaptığı, yoksa yaşlanmaya başlarken kendi geçmişini mi irdeliyor bir yandan da? Aslında ikisi de. Eşi ve kızı kendisini evde Noel için beklerlerken Klaus, eve gitmeyi geciktiriyor sürekli dükkânlarda, vitrinlerde oyalanarak. Fakülte yıllarından bir arkadaşıyla karşılaşıyor kahve içmek için oturduğu pastanede. Böylece karısı İranlı bu gençlik arkadaşıyla 68 Kuşağı'nın eylemlerine, etkinliklerine dalıp gidiyor. Süheyla'yı telefonla arar birkaç kez ama ulaşamaz bir türlü. Kendisini bu sabah arayıp adını bırakan kadının Süheyla olduğundan yüzde yüz emindir. Süheyla yaşadıklarından dolayı "yıllardır panik ataklar halinde nükseden, bazen hiç yokmuşçasına kendini unutturan, sürekli ilaçlarla kontrol altında tutulan psikolojik bir rahatsızlığın pençesinde boğuşup" duruyordur aslında. On yedi yaşındayken evlenmesi hastalığının belli başlı nedenidir. Yani istenmeden evlendirilmesi, mutsuz evliliği, aileden uzak büyümesi. Bu durum göçün kültür boyutunu da gösteriyor elbette. Geleneklerin baskısından kurtulamayan babasının kurbanı oluyor Süheyla başka pek çok Türk kızının başına geldiği gibi.

Noel akşamı herkes gece için hazırlanmakta ama Aysu da ailesini, kendisini , ablası Süheyla'yı düşünür durmadan. Zaten romanın kahramanlarının hepsi kendi geçmişleriyle hesaplaşıp duruyorlar roman boyunca. Ailenin her bireyi başka başka dünyalarda yaşıyor: "üstelik sadece mesafelerle değil, hayata bakışlarıyla, tercihleri, yapıp ettikleriyle bambaşka yaşam biçimlerine sahiplerdi". Aysu'un en küçük erkek kardeşi annesinin gözünü açmaya çalışır Süheyla ablasının geçirdiği rahatsızlığın nedenleri üzerine düşüncelerini söyleyerek.

Annesinin de ablasıyla birlikte bir doktora görünmesi gerektiğini söyler. Anne şaşkınlık içinde kendisini savunur. Süheyla'nın yaşadığı depresyonların nedeninin çocukluktan, ailesinden uzak kalmasına bağlıyor Aziz. Anne ise, "Ablan bizden sadece altı yıl uzakta yaşadı, asıl onun acısı çeken Aysu'yla Yaşar oldu. Onların niye bir şey yok" diye kendisini savunur.

Türkiye'de yatılı okullarda ya da akrabalarının yanında okutulan ne çok Türk çocuğunun dünyasına da ışık tutuyor Menekşe Toprak romanında. Şükriye Hanım iki çocuğunu da küçük yaşta kaybetmiş, onların acısını da unutamamış. "Anne, doktorun dediğine göre, ablamın şu anda hasta olmasının pek çok nedeni var. Bunlar ortaya çıkıp konuşulursa, iyileşme şansı artıyor. Mesela, senin iki büyük ablamı kaybettiğinde yas tutmaya fırsatının olmaması... Sonra çok küçükken Aysu ablamı Süheyla ablama bırakıp gitmen... Doktorun dediğine göre bunların hepsi kaybetme korkusuyla ilgiliymiş. Bu korkuyu en çok hisseden de Süheyla ablam olmuş olabilirmiş." Şükriye Hanım bu değerlendirmeleri, yorumları suçlama olarak alıyor ve şöyle tepki gösteriyor: "Sen ne diyorsun evladım? Bu nasıl bir suçlama? Ben erkek işçi almadıkları, baban gelemediği için kadın başıma bu memlekete geldim. Dilenmemek için, çocuklarımın geleceği için yüreğime taş basıp buralara geldim. Ne kaçması, bu nasıl söz? Bu nasıl bir iftira?" Bu tablo ne kadar çok evde yaşandı, yaşanıyor kim bilir? Elbette aile uzaklardaki çocuklarının her istediğini yerine getirmeye çalışmıştır yazdan yaza geldiklerinde. Giysiler, elektronik aletler, oyuncaklar... Uzaklarda büyüyen çocuklar şöyle ya da böyle memnun edilmeye çalışılmıştır ama onların iç dünyalarında boy veren korkular, çalkalanmalar, kendilerine güvensizlikler, içe kapanmalar.. giderilebilmiş midir acaba? "Her sınıfta, her okulda göçmen, Almancı çocukları vardı... Garip çıbanlar... Yazları ailesinin gelmesini bekleyen, geldiklerindeyse yaşamlarının akışı değişen, kesintiye uğrayan, bir aylığına analı-babalı olmanın ayrıcalığına kavuşan ama çoğunlukla bu anne-babayı nereye koyacağını bilemeyen yaz çocukları. En çok da temmuz çocukları. Analı-babalı öksüz çocuklar." Romanın özü, özeti, düğüm noktası bu cümlelerde yatıyor.

Hayat anılardan oluşmasa da Aysu geçmişine, anılarına, yaşadıklarına ve ailesinin dünyasına dalıp gidiyor yeni bir yıla girme arifesinde. Sonra Süheyla'nın intiharı acı bir yenilgi olarak alenin başına geliyor. Herkes kendini bir kez daha suçlayarak gözden geçirmeye çalışıyor. Aile, Süheyla'nın yattığı köyün mezarlığına fazla uzak olmayan yaylada bir araya geliyor. Ölüm birleştirir derler ya, işte Aysu'nun ailesi içinde öyle oluyor. Dağılmış, parçalanmış, ayrı ayrı yönlere doğru savrulmuş aile bireyleri ölümün ardından doğdukları topraklarda bir araya geliyorlar "Tıpkı elli yıl önceki gibi."

Menekşe Toprak, bize Şükriye Hanım ve Sabri Bey'in yaşamları üzerinden, daha çok Aysu'nun gözüyle unutulması zor öyküler anlatıyor Temmuz Çocukları'nda. Göçün 50'nci yılında yabancı olma hallerini de gözler önüne seriyor, gözlemlerini, yaşadıklarını ustaca romana yedirerek.

İlk öykü kitabı "Valizdeki Mektup"la edebiyat dünyasına sağlam bir giriş yapan Menekşe Toprak, ikinci öykü kitabı "Hangi Dildedir Aşk"la (2009) da bu yerini iyice sağlamlaştırmışken, ilk romanı Temmuz Çocukları'yla bir kez daha okurun karşısına çıkıyor. Diliyle, anlatımıyla, kurgusuyla, konusuyla, öyküleriyle kendisinden uzun süre söz ettirecek bir roman bu. Böylece göçmen edebiyatının üstüne kalın bir çizgi çekiyor Menekşe Toprak hiç sızlanmadan, gurbetten yakınmadan ve kimseyi yargılamadan. Yaşamlar, yaşananlar, kişiler üzerinden oluşturuyor romanın kurmaca dünyasını. Almanya'daki göçün getirip dayattığı huzursuzluğun, kültürel değişmelerin, boşluğa düşen ve kimliklerini arayan gençlerin dünyasına ışık tutuyor Temmuz Çocukları. Ayrıca Türkiye'deki gençlerin konumlarına da dikkat çekiyor Menekşe Toprak iki ülkeyi de iyi tanıdığı, bu ülkelerde yaşadığı ve derin gözlemlerini romanına aktarabildiği için.

Hangi birimiz bugün doğduğumuz ve büyüdüğümüz topraklarda yaşıyor ki? Benim ailem 1970'li yıllarda Almanya'ya göç etmiş ama ailemin göçebeliği çok eskilere dayanıyor. Atalarımız, bir zamanlar Sivas'tan Kayseri'nin Sarız ilçesine göç etmiş; ama biz bunun tam ne zaman gerçekleştiğini bile bilmiyoruz. Göç, 20'nci yüzyılda bütün dünyada yoğun bir şekilde yaşandı, 21'inci yüzyılda devam ediyor, ama artık sıra onun edebiyat ve sanat aracılığıyla bireyler üzerindeki izdüşümlerini anlatmaya geldi.

"TEMMUZ ÇOCUKLARI" VE 50 YILDA YAŞANAMAMIŞ HAYATLAR GALERİSİ

Göçebe zamanlarda insanın gölgeleri

(SORULAR: EDA GÖKMEN)

Daha önce öyküleriyle Türk edebiyatında ilgileri üzerinde toplayan Menekşe Toprak, ilk romanıyla iyi bildiği bir alana giriş yaptı. Toprak, "Temmuz Çocukları" romanına çıkan yolla ve kendi içindeki hareketlenmelerle ilgili sorularımızı yanıtladı.

- Temmuz Çocukları, anne babalarını ancak yaz tatillerinde gören göçmen ailelerinin çocuklarını ifade ediyor değil mi?

MENEKŞE TOPRAK - Evet, tam da onları ifade ediyor. Almanya'nın 50 yıllık göç tarihinde binlerce çocuğun yaşadığı dram bu: Bebek yaştan itibaren akraba yanlarında büyümüş, kimi çocukluklarının belli evrelerini anne baba yanında Almanya'da geçirmiş, tekrar Türkiye'ye getirilmiş, ailelerini çoğunlukla yaz aylarında yaşamış bir nesil. Romanın ana karakterlerinden Aysu bu çocuklardan biri.

- Bu öykü sizi ne kadar zamandır meşgul ediyordu, nasıl doğdu? İçinde kendi öykünüzden ne kadar parça var?

MENEKŞE TOPRAK - Bence pek çok yazarın yaşamla ilgili temel bazı meseleleri vardır. Çoğunlukla da o meselenin etrafında dönüp dolaşırlar ve gün gelir korkusuzca o meselenin üstüne giderler. Bu roman benim için tam da böyle bir şey. Çünkü ben de Temmuz Çocukları olarak nitelediğim çocuklardan biriyim. Aysu'nun ilk kez karşılaştığı Ankara, benim Ankara'mdı. Ama benim hikâyem daha çok bir duygu, bir ses olarak var burada.

Romandaki ailenin hikâyesi, bir Alman'la, evli Türk kadının yasak aşkı, ailenin bugününü belirlemiş olan geçmişi tamamen kurgu. Yine de tabii ki seslerine, tınılarına vakıf olduğum insanları anlattım. Son on yıl içinde Berlin'de yaşamanın, radyoculuk mesleğim sırasındaki gözlemlerin romanın böyle yazılmasında önemli bir payı var.

- Neden özellikle o yılları seçtiniz?

MENEKŞE TOPRAK - Romanda iki dönem var: Biri Aysu'nun defterinde yer alan metinlerdeki zaman – ki bu 80'lerin ortasına tekabül ediyor, diğeri ise romanın iskeletini oluşturan 90'lı yılların sonu. 80'li yıllarda Ankara donuk, içe kapanık bir şehirdi benim için. 90'lı yılların sonlarında ise hızla değişmeye ve genişlemeye başladı. Bu romanda amacım mekânlarla birlikte değişen yaşam biçimlerini de anlatmaktı. Bu yüzden Temmuz Çocukları'nın sadece Almanya'ya göçün hikâyesi olarak okunmasını istemem. Kahramanlarımdan biri olan Ankara da, geçirdiği değişimlerle, farklılaşan yüzüyle bir göçebelik yaşadı ve yaşamaya devam ediyor.

- İki arada büyüyen çocukların dramını Aysu daha kitabın ilk cümlesiyle dile getiriyor: "Benim hikayem burada başlamıyor." Ancak kitapta köklerinden koparılmış tek karakter o da değil. Babaanne dahi doğduğu yerden koparılmış. Anneler hep gizli gizli ağlıyor. Romandaki tüm karakterlerin ortak dramı "aidiyetsizlik"ten kaynaklanıyor değil mi?

MENEKŞE TOPRAK - Aslında Anadolu insanının yüzyıllardır yaşadığı bir şey değil mi bu? Hangi birimiz bugün doğduğumuz ve büyüdüğümüz topraklarda yaşıyor ki? Benim ailem 1970'li yıllarda Almanya'ya göç etmiş ama ailemin göçebeliği çok eskilere dayanıyor. Atalarımız, bir zamanlar Sivas'tan Kayseri'nin Sarız ilçesine göç etmiş; ama biz bunun tam ne zaman gerçekleştiğini bile bilmiyoruz. Göç, 20'nci yüzyılda bütün dünyada yoğun bir şekilde yaşandı, 21'inci yüzyılda devam ediyor, ama artık sıra onun edebi-

yat ve sanat aracılığıyla bireyler üzerindeki izdüşümlerini anlatamaya geldi.

- Aysu her anlamda iki arada kalmış bir karakter... "belki güzel olmak bu dünyadaki varoluşuyla benzer bir özelliğe sahipti: ikisi de ne vardı ne yoktu, ne tam silikti ne tam görünürdeydi."

MENEKŞE TOPRAK -Aidiyetsizlik insanın kendine güvensizliğini de beraberinde getirir. Dışarıda ve eşikte durduğunuz her an ayaklarınız yere sağlam basmaz. Görüntünüz, yapıp ettikleriniz hep yerleşik olanın bakışına göre biçim değiştirir. Aslında insanın en çok esip gürlediği yer aile ortamıdır. Ama, Aysu örneğinde olduğu gibi ortada bir aile de yoksa, varoluşunuzu en çok onaylayan, destekleyen merci de bir şekilde ortadan kalkmış olur.

- Bu öykü yalnızca aidiyetsizliği değil, kuşak farklarını ve farklı bakış açılarını da anlatıyor. Yine de her olay tekerrürden ibarettir dedirtiyor değil mi? "aslında her bir yaşam, her bir nesil, şartlar ne kadar değişirse değişsin, özünde tekerrürden ibaretti, hepsi birbirinin aynısıydı."

MENEKŞE TOPRAK - Bu, romanın sonunda baba Sabri'nin vardığı bir sonuç. Sabri Bey kurallarına vakıf olmadığını sandığı bir çağda yaşadığını düşünürken gizlice çocuklarını dinliyor ve insani ilişkilerin, kuralların, hassasiyetlerin kendi dönemindekilerden pek de farklı olmadığını kavrıyor. Bunu şöyle de yorumlayabiliriz: Yüz yıl önce yazılmış kimi klasiklerde neden hâlâ kendimizi bulabiliyor, ilişkilerimizi sorgulayabiliyoruz? Bu eserler evrensel değer ve kuralları, en önemlisi de insanı çelişkileriyle anlatabildikleri için. Çünkü insanı insan yapan kavramlar, kurallar, duygulanım halleri zaman içinde biçimsel olarak değişmiş gibi görünse de özünde aynı.

- Romandaki baba karakteri günün birinde yurda dönmek istiyor, hatta arsa-ev bakıyor. Ancak sürekli olarak anne karakter tarafından engelleniyor. Bunun nedeni annenin bu ülkede hiç tanımadığı bir özgürlüğe kavuşması ve aynı zamanda bebekken kaybettiği küçük kızlarının travmasından uzaklaşma isteği mi? Yoksa başka nedenleri de var mı?

MENEKŞE TOPRAK - Bunu sorduğunuza göre, annenin ruh halini az buçuk anlatmayı becermişim demektir. Şükriye Hanım Anadolu'dan Almanya'ya göç etmiş bir kadın olarak, ilk kez başını dik tutmayı, dünyaya erkeklerin gözüyle bakmayı bu ülkede öğreniyor. Ama gençken ilk çocukları peş peşe ölmüş, bu yüzden travma yaşamış ama bunun farkında olmayan bir kadın. Ancak bu travmayla yüzleştikten sonra en azından yaz aylarını memleketinde geçirmeye razı oluyor. Böylece bir çeşit iç huzura kavuşuyor.

- Süheyla biraz da kendi güzelliğinin lanetini yaşıyor. Güzellik sizce de bir lanet mi? Süheyla bütün hikayenin gerçek kurbanı mı, yoksa tüm aile dramının bencil üyesi mi?

MENEKŞE TOPRAK - Süheyla'nın kendi güzelliğinin farkında olup olmadığından emin değilim, ama aile için bu güzellik bir lanet. Çünkü Süheyla güzel olmasaydı Klaus'la aşk yaşamaz, "ağzı var dili yok, iyi huylu kadın" olarak evliliğini sürdürürdü. Süheyla ancak kadınlığını, cinselliğini keşfetmeye başladığında talepkâr olmaya başlıyor. Kesinlikle bencil değil, sadece değişen yaşam koşullarında birey olmayı, talep etmeyi geç keşfetmiş ve bunun sancısını yaşamış biri.

- Ayrıca öykü boyunca tüm karakterlerin iç seslerini duyabiliyoruz ancak Süheyla ve Yaşar karakterlerini sessiz bırakıyorsunuz. Onların iç dünyalarını tanıyamıyoruz. Süheyla'nın durumunun olayın dramatik gidişiyle de ilgisi var tabii ancak sanki özellikle onun sesini duyurmuyorsunuz bize. Yaşar da diğer gizemli karakter olarak kalıyor aynı şekilde.

MENEKŞE TOPRAK - Yaşar'ı bilinçli olarak dışarıda bırakmadım. Onun kurgu gereği dışarıda kaldığını yeni fark ediyorum. Sanırım Yaşar'ı anlatsaydım, bu biraz daha farklı bir roman olurdu, çünkü Yaşar ailesinden hep uzakta yaşamış, ailenin ve Süheyla'nın dramına hemen hemen hiç ortak olmamış biri. Süheyla'nın sesi ise hem kurgu gereği ama hem de göç tarihinde üstlendiği rol gereği biraz kısık. Süheyla ne tam taşralı ne tam kentli… Geleneğin ve modernin ortasında, tam anlamıyla eşikte duran ikinci nesil göçmen kadınlardan. Sesini çocukluktan itibaren yükseltmeyi öğrenememiş, böyle olduğu için de dışarıdaki şiddeti kendisine yöneltmiş biri. Bu yüzden sesine ancak çevresindeki insanların onu algıladığı kadar yer verebildim.

- Klaus Süheyla'yla tanıştıklarında onu "dünya nimetlerini oburca tüketmesi gereken 80 kuşağının tipik bireylerinden biri işte" diyerek tanımlıyor. Süheyla'nın bu maceraya girmesindeki güdülerinden biri de bu mu?

MENEKŞE TOPRAK - Bu, 68 kuşağı Klaus'un bir yargısı, 68 kuşağının kendisinden sonraki nesle getirdiği eleştirilerden biri diyelim. 68 kuşağının belki felsefi olarak talep ettiklerini, 80 kuşağı tüketmeye başladı. Ama tüketirken, "tüketilmeyi" de dilemez miyiz? Yani talep edilmeyi, başkaları tarafından arzu edilmeyi…

- Peki Klaus nasıl biri? Yalnızca gençliğin ve güzelliğin peşinde olan, sorunsuz bir batılı erkek mi? Yoksa onun travmaları da hatırlamak ve konuşmak istemediği çocukluk yıllarında mı saklı? Bir 68 kuşağı üyesi olarak o da değişimlere mi ayak uyduramıyor?

MENEKŞE TOPRAK - 68 kuşağı hep çok ilgimi çekmiştir. Diyebilirim ki Klaus figürü bu ilgim nedeniyle doğdu ve Süheyla ile böylesi bir aşk yaşadı. 68 kuşağının ortak özelliğini özgürlük ve bağımsızlık talebi, gelenekleri sorgulama kavramları altında toplayabiliriz. Ama başkaldırı güdüsü her toplumda farklı olmuş. Örneğin Alman 68 kuşağını Nazi rejimini onaylamış ve yaşamış ebeveynlerine bir başkaldırı olarak da tanımlayabiliriz. Artık yaşlanmaya başlayan Klaus'un yaşadığı ise daha çok hayal kırıklığı: Hem inançlarını yitirmiş olmanın hayal kırıklığı hem de bir çeşit yılgınlık ve yorgunluk... Süheyla'nın peşine düşmesinin nedeni ise içinde yeniden filizlenen heyecanı, yaşama sevincini yakalama isteği daha çok.

- "Mesela bir kadın sevmediği bir adamla sırf evlendiği için o adam tarafından tecavüze uğramış olmuyordu sanki..." Bunu söyleyen ablası Süheyla'nın hastalığı ve evliliği üstüne düşünmekte olan Aziz oluyor. Bunu özellikle mi Aziz'e söylettiniz? Cümleyi biraz daha açar mısınız? Bu kitabın en önemli meselelerinden biri...

MENEKŞE TOPRAK - Aziz, Alman ve Türk kimliğini özümsemiş, ailenin ayağı sağlam yere basan tek üyesi gibi. Ama yine de tam değil. Çünkü aslında bizler ailelerimizin hafızalarını, yaşadıklarını genetik birer kod gibi devralırız ve Aziz de ailenin dramından payını almış bir genç. Aziz, ablası Süheyla'nın psikolojik hastalığı üzerinde kafa yorarken bir anlık bir aydınlanma yaşıyor. Çünkü Süheyla yıllarca istemediği bir evliliği sürdürmeye çalışmış, sonra da ondan kurtulma savaşını vermiş ve bütün ailenin düzenini alt üst etmiş bir kadın. Aziz o güne kadar ablasının bu evlilikten neden kaçmak istediği üzerinde hiç düşünmediğini akıl ediyor ve ilk kez evlilik kavramının kutsallığı altında gerçekleşen tecavüzlerin kimse tarafından sorgulanmamış olduğuna şaşırıyor. Bunu özellikle Aziz'e söyletiyorum, çünkü Aziz, dünyayı, kadınları, ilişkileri yeni yeni anlamaya çalışan bir genç.

- Yine Aziz ablalarını düşünürken "onların birer kadın olarak kendisinden, ağabeyinden farklı, bambaşka şeylerle baş etmek zorunda olduklarını" geçiriyor aklından. Bunu ilk kez düşündüğüne de şaşırıyor. Bunun bu kadar geç farkında olmasının nedeni, ailesinin çevresine kurduğu korunaklı ortam mı? Nedir?

MENEKŞE TOPRAK - Aslında geç fark ettiğini söyleyemeyiz. Henüz yirmi yaşında bir delikanlı Aziz ve o güne kadar Türk kadınlarına cinsel açıdan hiç yaklaşmamış. Ama ilk kez Meltem adında bir kıza ilgi duyuyor. O güne kadar farkına varmamasının diğer bir nedeni ise, aslında için için düzenin bozulmuş olmasından rahatsız. Nihayet, bir sonraki adımda, ablasının evinin kadını olmasını diliyor. Çünkü, insanoğlu başkalarını ne kadar anlarsa anlasın, son kertede bencildir ve kendi düzeninin ve huzurunun peşindedir.

- Romanın kahramanlarından biri de Ankara... Aysu ilk gördüğünde zamanın ve kavramların donmuş olduğunu düşündüğü bu şehri, neden bu kadar çok seviyor?

MENEKŞE TOPRAK - Çünkü, Aysu ilk geldiğinde ürküntüyle izlediği Ankara'da yaşamaya başlıyor, orada ilk kez aşık oluyor, kendine

Aidiyetsizlik insanın kendine güvensizliğini de beraberinde getirir. Dışarıda ve eşikte durduğunuz her an ayaklarınız yere sağlam basmaz. Görüntünüz, yapıp ettikleriniz hep yerleşik olanın bakışına göre biçim değiştirir.

ait mekânlar keşfediyor. Bir şehri sevmek için çok önemli nedenler değil mi bunlar? Bu arada Ankara'yı ben de seviyorum, en azından on yıl öncesine kadar bu böyleydi. Ben ilk gençlik yıllarımı Ankara'nın Yenimahalle ilçesinde geçirdim. Bahçeli, tek veya iki katlı evlerle dolu, mahalleliğin yoğun bir şekilde yaşandığı bir yerdi Yenimahalle. Benim için yerleşikliğin ifadesiydi. Ama şimdi o evler yıkıldı, yerlerine apartmanlar yapıldı. Öğrencilik yıllarımızda kitapçılarıyla, kahveleriyle ve sessizliğiyle tanıdığım ve çok sevdiğim Yüksel Caddesi mesela gürültülü barlarla, dükkânlarla doldu.

Bence Ankara hakkı yenmiş bir kent. Yazar, sanatçı biyografilerine bakın, nicelerinin yolu oradan geçiyor. Size iddialı gelecek ama bence Ankara "insan" yetiştiriyor, İstanbul onu oburca alıyor, kullanıyor, tüketiyor ve tükettiriyor.

- Bu öyküde yalnız kadınlar değil erkekler de son derece duygusal ve kırılgan yaratıklar olarak çıkıyor karşımıza... Gençliğinde esen gürleyen baba karakteri bile yaşlılığında duygusallaşıyor. Erkekleri neden bu şekilde anlatmak istediniz?

MENEKŞE TOPRAK -- Edebiyatın görevi eğer insanı anlatmaksa, bunu bütün çelişkileriyle, büyütecini insanın değişen ruh hallerine yönelterek yapmalı. Ben erkek ve kadın figürlerime eşit mesafede bakmaya çalışıyorum. Hem erkeklerin kırılgan ve duygusal olmadıklarını kim iddia edebilir ki? Romanımdaki erkeklerin en az kadınlar kadar duygusallıklarının ön plana çıkması ise hepsinin bir kırılma anı yaşamalarıyla, Süheyla'nın trajedesine ortak olmalarıyla ilgili. Üstelik pek çok kişinin içsel hesaplaşmaya girdiği bir yılbaşı gecesi yaşanıyor. Ayrıca yaşlanmaya başlayan Klaus'un ve Sabri Bey'in kendilerine acıdıklarını da unutmamalı.

- Romandaki bir söz de dikkat çekiyor: "kız çocuklarının o suçluluk duygusu, aciz görünen her erkek karşısında kapıldığı o garip vicdan azabı."

MENEKŞE TOPRAK - Kız çocukları hâlâ geniş çapta erkeğin hem annesi hem de ona tâbi, onun iktidarını kabul etmesi gereken "öteki cins" olarak yetiştiriliyor. Erkek egemen toplumlarda annenin vicdanı daha çok erkek çocuk karşısında sızlar. İçselleştirilmiş bir iktidara ihanet ederken de suçluluk duygusu içinde olmaz mıyız? Mesela boşanmalarda kadınların yaşadığı en yoğun duygu, kocasının onsuz ne yapacağına dair kapıldığı suçluluk duygusu ve vicdan azabı.

- Romanda pek çok aşk hikayesi ve ilişki var. Sizce en gerçeği, en derini, en dokunaklısı hangileri? Bu öyküde aşkın gerçek yeri nedir?

MENEKŞE TOPRAK - Burada anlatılan aşk hikâyelerinden hangisinin en gerçek olduğunu belirlemek bana düşmez. Yazarın görevi bunu yaşayan insanların ruh hallerini, davra nışlarını, çelişkilerini inandırıcı biçimde okuyucuya sunmaktır bence. Ama romandaki en dokunaklı aşkın Süheyla'nınki olduğunu söyleyebilirim. Çünkü Süheyla aşkı ve buna bağlı cinselliği geç keşfediyor ama sevdiği adam tarafından yüzüstü bırakılıyor.

Bu romanda aşk, Aysu örneğinde olduğu gibi yaşamda dengeyi bulma ve bir yere ait olma işlevini görüyor. Çünkü gövdenin de aradığı aslında aşk ve buna bağlı cinsellik ve tamamlanma isteği değil mi? Aşkın tavsadığı yerde ise gövde yuvayı, memleketi de yitirmiş oluyor. ■

Edebiyatın görevi eğer insanı anlatmaksa, bunu bütün çelişkileriyle, büyütecini insanın değişen ruh hallerine yönelterek yapmalı. Ben erkek ve kadın figürlerime eşit mesafede bakmaya çalışıyorum.

IMPRESSUM | KÜNYE

KÜLTÜR

Dreimonatige Kulturzeitschrift | Üç Aylık Kültür Sanat Gazetesi

Verleger | Yayımlayan
Ömer Yaprakkıran

Yayın Yönetmeni (V.i.S.d.P.)
Osman Çutsay

Gestaltung | Tasarım ve Uygulama
Atelier Yaprakkıran

Druck | Baskı
Hürriyet
Zweigniederlassung Deutschland
An der Brücke 20-22
64546 Mörfelden-Walldorf

Vertrieb | Dağıtım
ASV Vertriebs GmbH

Anschrift | Adres
Zeitschrift "Kültür"
Ömer Yaprakkiran
Rathenaustr. 21 · 63263 Neu-Isenburg

GÜLÜNESİ TRAVMA

Acı vatanın tatlı mizahı olursa nasıl olur?

TUNÇAY KULAOĞLU

Yaşanan komik olayların televizyon üzerinden kamuya mal olması, tek tek her gurbetçiye, sudan çıkmış balık hesabı yaşadığı çoğunluk toplum içinde yalnız olmadığını, aynı dertten mustarip on binlerce kader arkadaşının bulunduğunu göstermişti. Travmalar bu şekilde bir resmiyete kavuşup, "aptal kutusu"ndan insanlara ulaşmış, kitlesel bir şekilde gülünmüş, eski günler yad edilmişti. Bu kolektif gülümsemelerin öncesinde ise yıllarca "Almanya acı vatan" ruhuyla çığrılan acı türküler vardı. İşte bağrı yanık Almancıların kendi hallerine gülmeleri için uzun bir süre geçecek, 1980'lerin başındaki video furyasıyla birlikte, "Gurbetçi Şaban" gibi filmler göğsümüzü kabartacaktı.

Göçün gülünecek nesi var? Zor soru. Çünkü göç ciddi bir mesele. Oldukça da asık suratlı. Terk edilen memleketler, uyum sağlanamayan yeni vatanlar, aidiyet ve kimlik krizleri, kaybedilen kökler ve kuşaklar, iki arada bir derede yabancılaşma, gettolaşma, içe kapanma… Göç efsanesine damgasını vuran asli renkler bunlar. Yarım yüzyıldır temcit pilavı gibi ısıtılıp ısıtılıp önümüze konan duygu dünyaları hep kasvetli, hep ağlamaklı, hep sorunlu. Peki hiç mi gülünesi bir yanı yok bu göçün? Olmaz olur mu! Çok, ama o örnekler de üç yanlışın bir doğruyu götürdüğü, kara mizaha anıt diktirecek cinsten. Güldürürken aslında ağlatan, feleğin tokatını yemişlere kıssadan hisse babında anekdotlar.

M.A.N. firmasında çalışmak üzere Almanya'ya ayak basan palabıyıklı gurbetçi, sokaktakilere fabrikanın adresini sorarken "Em, A, En"i "Mann" diye telaffuz edermiş, yani "erkek" ararmış. Dil bilmezliğin yarattığı bu komik duruma hep acı acı gülünmüştür. Oysa fıkra -büyük bir olasılıkla belki de gerçekten yaşanmış bir travma- beyinlerdeki kemikleşmiş resimleri kırmaya aday ciddi bir potansiyele sahip. Palabıyıklı gurbetçimiz eşcinsel olamaz mı? Olamaz, çünkü 1960'lı yılların başında, Almanya sokaklarında adres soran bir gurbetçi her şey olabilir, ama eşcinsel asla. Oysa böyle bir okumaya da açık "fıkra". Tabii bugünün penceresinden baktığımızda.

O yıllarda Almanya'ya çalışmaya gelen yüzbinlerce erkeğin kaçının eşcinsel olduğunu hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz. Konuyu dağıtmadan hemen ailemden başka bir örnek vereyim. Sene 1977. Nürnberg'de dünyaya gelen kızkardeşim sütten kesildikten sonra babam emzik tedarik etmek için eczaneye gider. Yalancı memenin Almancasını bilmediğini eczacı kadına sorarken fark eder. Kızarır bozarır ama derdini bir türlü anlatamaz. En sonunda dudaklarını büzüp meme emen kusursuz bir pantomime imza atar. Uzun favorileri, İspanyol paça pantolonu, vücut hatlarını meydana çıkaran geniş yaka gömleğiyle yakışıklı bu Akdenizlinin, büyük bir olasılıkla sarışın ve mavi gözlü olan eczacı kadına anlatmak istediği derdi, haliyle yanlış anlaşılır. Sapık diye kovulur dükkandan.

Anadolu erkekliğinin "öldürüldüğü" bu örnek de çok komik bir durum ama ağlatan cinsten. En komik durumlar bile hep bir eksikliğe işaret ediyor. Peki göğsümüzü gere gere gülebileceğimiz bir durum hiç mi yok? Vardır mutlaka. Ne var ki toplumsal bellek aynı zamanda travmaların sağaltılmaya çalışıldığı bir alan. Dolayısıyla anlatılan hikayeler, hep varolan eksikliklerle dalga geçen bir niteliğe sahip. Mizahın özü de aslında biraz bu. Kolektif travmaların dermanı ise kolektif kahkahalarda yatıyor. 1980'li yıllarda ZDF'de cumartesi günleri Türkçe yayınlanan "Türkiye Mektubu" adlı programı bir ara Halit Kıvanç sunmuştu. İzleyicilerden, başlarından geçen komik hikayeleri mektupla programa göndermeleri istenmiş, birkaç hafta boyunca sanıyorum, Türkiyeli göçmenler televizyonların başına kilitlenmişti. Halit Kıvanç'ın aktardığı olaylardan biri şöyleydi: Tek kelime Almanca bilmeyen üç gurbetçi ilk defa bir Alman birahanesine gidip kafa çekmek isterler. Sipariş almak için masalarına gelen Alman kadın garson nazikçe "Bitte schön?" (Buyrun) diye sorar. Bizimkiler birbirlerine sokulurlar. Garson kadın soruyu birkaç tekrarlar. Bizimkiler her seferinde birbirlerine daha da sokulurlar, çünkü "Bitte schön"ü "Bitişin!" diye anlamışlardır.

Buna benzer olayların tek tek her gurbetçiye, sudan çıkmış balık hesabı yaşadığı çoğunluk toplum içinde yalnız olmadığını, aynı dertten mustarip on binlerce kader arkadaşının bulunduğunu göstermişti. Travmalar bu şekilde bir resmiyete kavuşup, aptal kutusundan insanlara ulaşmış, kitle-

sel bir şekilde gülünmüş, eski günler yad edilmişti. Bu kolektif gülümsemelerin öncesinde ise yıllarca "Almanya acı vatan" ruhuyla çığrılan acı türküler vardı. Bağrı yanık Almancıların kendi hallerine gülmeleri için uzun bir süre geçecek, 1980'lerin başındaki video furyasıyla birlikte, "Gurbetçi Şaban" gibi filmler göğsümüzü kabartacaktı.

Bu filmde Kemal Sunal, Almanya'da tutunabilmek için, memleketinden kendi gibi "Yılmaz" soyadına sahip 14 çocuğun nüfus cüzdanını toplayıp Almanya'ya gelir ve çocuk parası alarak yaşamaya başlar. Kahrolası Alman makamlarına atılan bu kazık, ahlaki değildir kuşkusuz ama yaşam mücadelesinde başvurulan her yol mübahtır. Hele bu yaşam mücadelesi gavurun memleketinde veriliyorsa. Anarşist bir yanı vardır "Gurbetçi Şaban"ın ve sonunda zaten Hitlervari patronların, gurbetçileri zincire vurduğu fabrikayı satın alıp hepsini Atatürk resminin önünde dize getirir. Yüreklere su serpen bu yöntemler, gurbet türkülerine ağlayan kitlenin gururunu okşamış, özgüvenlerinin farklı bir kulvarda da olsa gelişmesini sağlamıştır. En önemlisi ise, yaşanılan travmalar, grotesk anlatımlar üzerinden yeniden okunmaya başlanmış, kurbanlar mağrur kahramanlara dönüşmeye yüz tutmuştur.

Her ne kadar aşağılık kompleksini bu şekilde aşmak mümkün ise de, yaralı göçmen toplumunun, bunu tamamıyla aştığı söylenemez. Bugün bile, Türklüklerine vurgu yapılan örnek biyografiler gazete sayfalarını doldurmaya devam ediyor. Başarılı sporcular, girişimciler, akademisyenler, politikacılar, sanatçılarla gurur duyuluyor. Ama futbolu şiir okur gibi oynadıkları, piyasada şeytanın aklına gelmeyecek boşlukları doldurup kâr yaptıkları, örnek bilimsel metotlar geliştirdikleri ya da çoğunluk toplumun estetik anlayışını zenginleştirdikleri için değil, öncelikle Türk oldukları için. Kendi kendimizi övüyor, Avrupa'da çınlayan ayak seslerimizi kapalı devre işleyen gurur hezeyanlarında kutluyor, kabaran göğüslerimizi birbirimize gösteriyor, travmaların aşıldığını kendi kendimize teyit ediyoruz.

Benzer kutlamalar 1980'li yılların ortalarından itibaren kabare sanatında da görülmüştü. Şinasi Dikmen bir milat kuşkusuz. Almanya'daki kabare sanatına damgasını vurduğu için değil, ağlanacak halleri çoğunluk toplumun gözüne soktuğu, onların da

gülmesini sağladığı ve bu yolla, yaşanan travma dünyalarını göz kırpan bir hınzırlıkla, ama aynı zamanda hem nalına hem mıhına vuran bir zekayla gösterdiği için. Eğer bugün Django Azül, Kaya Yanar, Bülent Ceylan, Fatih Çevikkollu gibi isimler anaakım medyanın yıldızları olabildiyse, bunda hem Nasreddin Hoca geleneğinin inatçı damarı hem de göçe farklı bir pencereden bakmak isteyen, hatta bunun zorunluluğunu gören bir algının rolü var. Travmayı kaale almayan, diğer bir deyişle, kendi eksikliğini değil de, çoğunluk toplumun garabetini ön plana çıkaran bir mizah mümkün oluyormuş demek ki.

Televizyonların prime-time kuşağını fetheden bu kabare sanatçılarının, salya sümük ve bel altı fraksiyonundan safkan Cermen stand-up'çıları saymazsak, kimsenin cesaret edemeyeceği latifeleri siyaseten doğrucu olmaktan tamamen uzak bir rahatlıkla işlemeleri, "aşağı tükürsen sakal yukarı tükürsen bıyık" çelişkisinde önemli bir olguya da işaret ediyor aynı zamanda. Bir yandan göç ve sonuçları, çoğunluk toplumun maskarası olunmadan, ortak bir toplumsal belleğin oluşmasına, varolan kemikleşmiş önyargıların kırılmasına hizmet ediyor. Diğer yandan ise, özü gereği abartıya mahkum olan mizah, çoğunluk toplumun bellek kıvrımlarına sinmiş klişeleri yeniden üretiyor. Kaya Yanar'ın, Avrupa menşeli magandası "Hakan"ına gülüyoruz mesela. Ama zat-ı âlileri Neukölln'de ete kemiğe bürünmüş bir şekilde, tasmaya bağlı çirkin ve saldırgan köpeğiyle, cep telefonunda kulaklarını sağır eden bir sesle konuşup sokağa balgam fırlatarak dolaşırken karşımıza çıkınca, ilk düşündüğümüz şey, en geniş anlamıyla "göç" oluyor. Görünüş, davranış ve düşünce dünyalarıyla "Hakan"ın ikiz kardeşi olan safkan Almanların da varolduğu ise aklımıza bile gelmiyor. Hatta daha da önemlisi, "Hakan"ı "Hakan" yapan koşulların, üretilen toplumsal zenginlikten pay almaları zorla engellenen, dışlanan bir alt sınıf olgusuna işaret ettiğini görmüyoruz. Evet, göçmen kökenlilerin çoğunluğu bunu göremiyor.

Sarazzin, Kelek ve tayfası ise görmek istemiyor.

Söz bu ikiliden, Thilo Sarrazin ve Necla Kelek, açılmışken, mizahı ilgilendirdiği için, bir anekdota daha yer verelim. Amatör gen uzmanı eski banker Sarazzin'in 1 milyon 250 bin adet satan kitabını kamuoyuna tanıtan ve ileride asimilasyon dalkavukluğu adına dikilecek anıtının bir tükürme duvarına dönüşeceğinden en ufak bir kuşku duymadığım Necla Kelek, ruh ikizi Sarazzin ve kendisini konu alan bir taşlamayı mahkemece verilen ihtiyati tedbir kararıyla Facebook'tan sildirdi. Berlinli genç bir tiyatro sanatçısının kaleme aldığı bu taşlama her ne kadar "düzeysiz" bir belaltı diline sahip olsa da, içerdiği öfke potansiyeli itibarıyla, göç bağlamında dile getirilen dertlere tercüman olduğu için aslında tartışılmaya adaydı. Ama bu noktada asıl dile getirmek istediğim, iş ciddiye binince, diğer bir deyişle, mizah gerçekten "acıtınca", sonuç itibarıyla her daim maruz kaldığımız hukuk terörünün her an devreye girme ihtimali. Hakaret suçu, kuşkusuz çetrefilli bir içeriğe sahip. Muhammed karikatürlerinde gördük bunu. Avrupa tarafının ırkçı çizimleri, diğer tarafın ırkçı dincilerini ayağa kaldırabildi. 1980'lerde Franz-Josef Strauss ile Alman hukuk sistemini birbirleriyle düzüşen iki domuz olarak resmeden karikatürler de yasaklanmıştı. Mizah her türlü cezai yaptırımdan muaf bir alan mı olmalı? Peki nasıl güleceğiz o zaman göçe? Göç konusunu mizaha meze yapanları nasıl değerlendireceğiz?

Genelgeçer bir formül olmadığı kesin.

Katıksız bir özgürlük de mümkün değil.

İsviçre'deki ırkçı SVP'nin seçim kampanyasında kullandığı karakoyun tiplemesi hepimizin malumu. Neoliberal dinci Erdoğan'ın Türkiye'deki mizah dergilerine açtığı davaların sayısı da. Kim, kimin adına, neyi, hangi bağlamda nasıl söyleyebilir? Durum o ki, hazır reçeteler yok ve somut örneğe göre tavır koymak gerekecek. Göç söz konusu olduğunda ise her şey daha da karmaşık hale geliyor, çünkü en azından Almanya örneğinde, bir yanda çoğunluk toplumun "sırıtan" refleksleri var, diğer yanda, göç olgusunu kendi konumundan yola çıkarak yorumlayan göçmen kökenliler ki asıl sorun da burada. Bu kesim homojen bir yapıya sahip değil. Çoğunluk toplumunda olduğu gibi, göçün travmalarını üç kuruş paraya okumayazma bilmeyen milyonluk bir kitleye -ki resmi istatistikler Almanya'da en az üç milyon insanın okuma-yazma bilmediğini söylüyor- peşkeş çeken ve çekmeye hazır bir sürü kurnaz mevcut.

Geriye kalan, yukarıda da değindiğim geleneksel damar.

Nasreddin Hoca, Till Eulenspiegel, Neyzen Tevfik, Karl Valentin geçmişte farklı coğrafyaların aynı damardan beslenen ustaları olarak gelecek kuşaklara referans olmaya devam edecekler. ■

Anarşist bir yanı vardır "Gurbetçi Şaban"ın ve sonunda zaten Hitlervari patronların, gurbetçileri zincire vurduğu fabrikayı satın alıp hepsini Atatürk resminin önünde dize getirir.

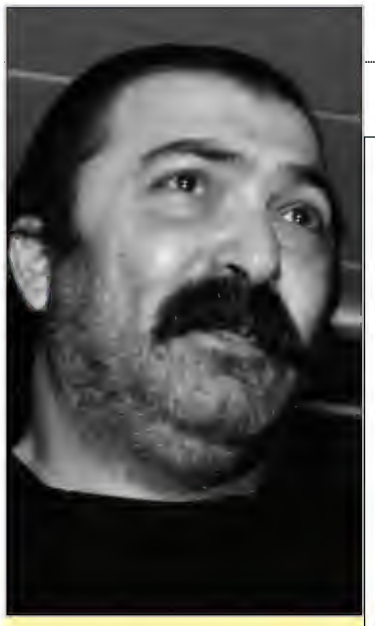

Almanca ve Türkçedeki mizah anlayışları, birbirine hiç benzemeyen, hatta tek yakınlığı bile olmayan farklı iki anlayıştır. Almanya'da en çok güldürebilen mizahçıların Bülent Ceylan ve Kaya Yanar olduğunu hatırlarsak, sorunun yanıtıyla ilgili ipuçlarını da buluruz. Hâlâ kendi memleketlerinde, kendi topraklarında yaşıyormuş gibi direnen ve öyle davranan Türklerin sayısı çok fazladır. Dikkat ederseniz günlük yaşamın içinde bir Alman'a karşı ısrarla Türkçe konuşanlar var. En azından, anlatacaklarının serzeniş kısmını Türkçe kullanma alışkanlığı hâlâ devam eder. Türkler kendi mizah anlayışlarını daha açık seçik sergilerler. Anlatma ve duyurma dertleri vardır.

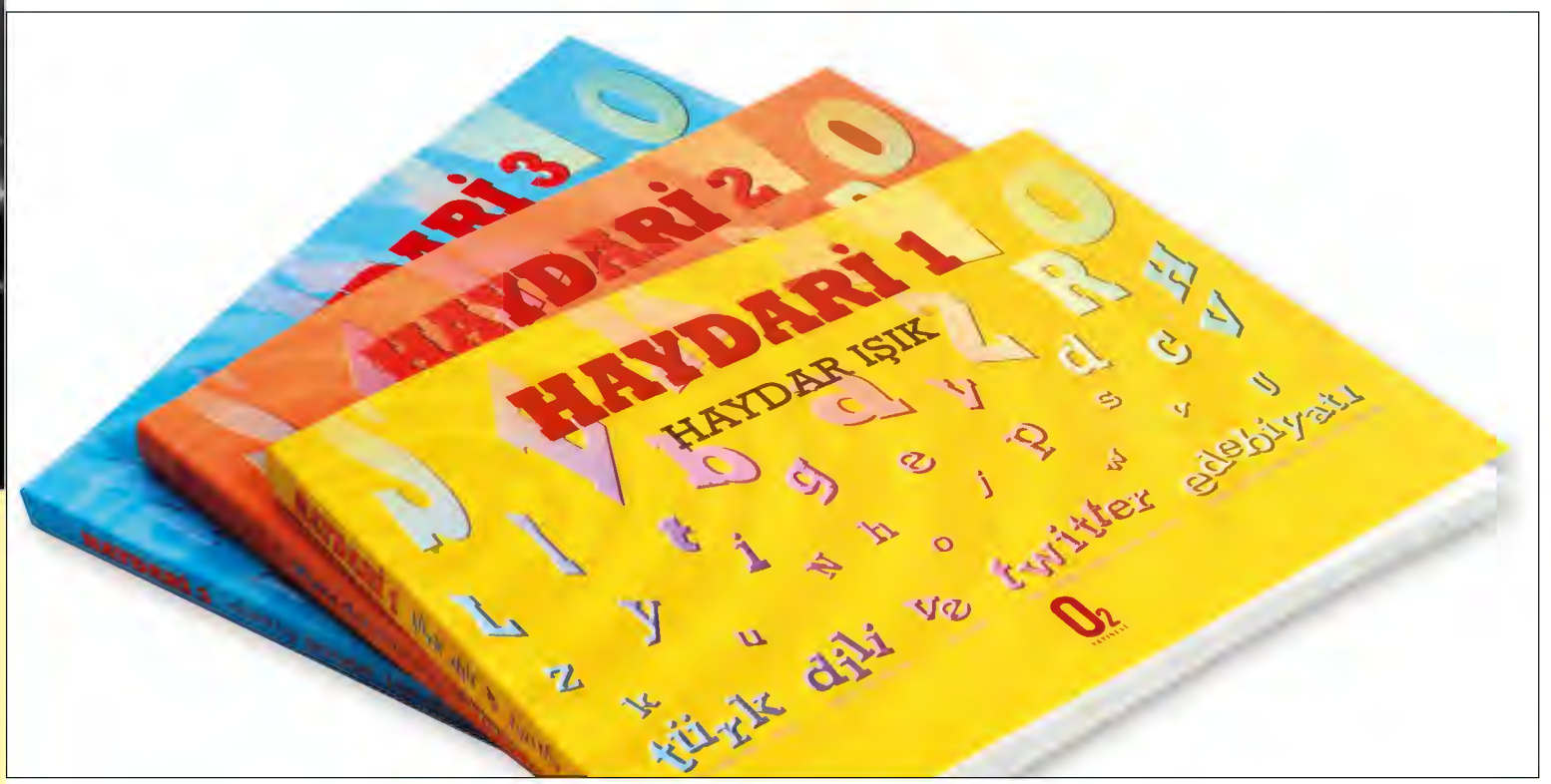

Haydar Işık: İşçiyim, içliyim, içkiliyim..

HAYDARİLER SORUYOR:

Mizah, her yer ve zamanda neden herkes için gereklidir?

Kısa bir süre önce kendisi belki ufak tefek, ama anlaşılan işlevi büyük üç kitap yayımlayan Haydar Işık, uzun yıllardır Almanya'da bir işçi olarak yaşıyor ve hep bıyık altından gülüyor. Tabii güldürüyor da. Çok gençken efsanevi Gırgır dergisinde başladığı bu güldürme işini, "ithalattan" geldiği Almanya'da da, ama çok dar bir çevrede, sürdürdü. "Araya ara girdi" dönemini bilinçli bir uzaklaşma olarak değerlendiren Haydar Işık, şimdilerde "yeniden yeşil sahalara dönmenin" sevincini kitaplarıyla yaşıyor. Yakınlarda Türkçe güldürü akşamları da düzenlemeyi düşündüğünü, ama bu işin asıl Türkiye'de yapılması gerektiğini belirten Işık, mizah anlayışı, gülmenin Türkiye kökenli yeni Avrupalılar için önemi ve Almanların bu yeni Avrupalılara bakışı üzerine sorularımızı yanıtladı.

- Türkiye'den gelen insanlar, 50 yılda ne yaptılar, nasıl güldüler? Gülebildiler mi?

HAYDAR IŞIK - 50 yıllık süreci bir mizahçı gözüyle kurcalayınca, kronolojik sıralamak gerekecek! İlk gelenlerin adeta "toplama kampları" muamelesiyle tıkıştırıldıkları yarım göz odalardan günümüze, yani kendi ayakları üzerinde durmaya, üretmeye, nefes almaya başladıkları bugünlere, dönemsel yaklaşmak gerekecek. 60'lı yıllarda gelenlerin o koşulsuzluklar içinde gülmüş olabileceklerine ihtimal vermiyorum. Kaldı ki, markette yumurtanın Almancasını anlatamadığı için tavuk taklidi yapıp "gıt gıt gıdak" diyenlerin, yani bu çok bildik hikayenin gerçek kahramanlarının, Almanları güldürmüş ya da düşündürmüş olabilecekleri aklıma geliyor. Bir de bu yaşanmışlığa, Alman toplumunun sert, alaycı ve aşağılayıcı temel davranışları eklenince, iki toplum arasındaki maçın tarihsel dakikaları da başlamış diyebiliriz.

Ben sömürünün olduğu bir sistemde tek dil olduğuna inanmıyorum. Ama aynı sömürü ve dayatmacılık, toplum içersindeki hiciv algısını da, vergisini de ayağa kaldırır!.. Bir fabrika patronunun işçi kıyımından karikatür de çizilir, güldüren hikayeler de yazılır. Aynı şekilde, farklı iki halk ya da halkların aynı coğrafyada yaşama zorunluluğu, komiğin genişlemesine ve çeşitlenmesine olanak sağlar! Örneğin aynı ülkede yaşayan iki farklı dünya görüşünü şu aforizma ile açıklayabiliriz: "Sömürgeci İslam modernizminin, Türkiye halkları üzerinde uyguladığı baskı, bugün de artarak devam edecek!" Bugüne gelecek olursak, Almanya'da yaşayan Türkiyelilerin gülebilmekle ilgili sorunları olduğunu düşünmüyorum. Temel bir insani davranış olan gülümsemenin dünyanın her noktasında tek özgürlük tavrı olduğunu görmek lazım! (Gülünce anadilimin içi gülüyor...)

- Ne kadar tersi söylenirse söylensin, Alman toplumuyla iç içe yaşayan ve Türkçe konuşan genç bir toplum var burada. Almanlar Türklere gülebiliyor mu?

HAYDAR IŞIK - İç içe, ama bir o kadar da dış dışa... Lakin, Türkçe konuşan gençliği, yaratıcı Almanca konuştuklarını da dikkate alarak ayırmak lazım! Farklılıklarını Alman havasıyla birleştiren "baba kültürü" ve "anadili" karışımından oluşturulmuş bir "yaşam sentezi" diyebiliriz gençlerin yaratıklarına... Almanların kendi anlattıklarına muhataplarından evvel güldüğü sıkça anlatılır. Ben kişisel olarak bir halkın gülmece anlayışını aşağılamak ya da ciddiyetsizlikle özdeşleştirmek istemem, ama bu tavır da bilinen bir gerçektir!. Eh, "Almanların mizah literatürü tek paragraftır" diye bir görüş de var. Dolayısıyla Almanların kime hangi koşullarda güldükleri, beni çok derinden ilgilendirmiyor! Mizah konusunda kişisel tavrım da, güldürmeye ya da üretmeye çalışırken karşıdakini incitmemek ve aşağılamamaktır. Bu, kişisel ya da toplumsal yanlarıyla böyle olmalıdır!

- Peki, Türkler Almanlara gülüyor mu?

HAYDAR IŞIK - Biz gördüğümüzü anlatmayı, anlatırken de eklemeyi bir ulusal görev olarak biliriz. Katkı sunmayı severiz. Toplum olarak da gülme ve her daim güldürme gayreti içinde yuvarlanır gideriz. İçimizdeki derin gülmece hattında nice Kemal Sunal replikleri, Aziz Nesin kitapları, Nasrettin Hoca öyküleri, felsefenin temel fıkraları ve hayatın soluduğu her alanın izleri ve imleri vardır... Hal böyle olunca, Alman'a da güleriz "alınana" da...

- Almanca ve Türkçedeki mizah anlayışları, günlük yaşamda nasıl ortaya çıkıyor? Neler saptayabildiniz şimdiye kadar?

HAYDAR IŞIK - Birbirine hiç benzemeyen, hatta tek yakınlığı bile olmayan farklı iki anlayış. Almanya'da en çok güldürebilen mizahçıların Bülent Ceylan ve Kaya Yanar olduğunu hatırlarsak, sorunun yanıtıyla ilgili ipuçlarını da buluruz. Hâlâ kendi memleketlerinde, kendi topraklarında yaşıyormuş gibi direnen ve öyle davranan Türklerin sayısı çok fazladır. Dikkat ederseniz günlük yaşamın içinde bir Alman'a karşı ısrarla Türkçe konuşanlar var. En azından, anlatacaklarının serzeniş kısmını Türkçe kullanma alışkanlığı hâlâ devam eder. Türkler kendi mizah anlayışlarını daha açık seçik sergilerler. Anlatma ve duyurma dertleri vardır. Almanlar bu konuda daha kapalıdır ve genelde kendi aralarında paslaşırlar.

- Art arda kitaplar yayımlamaya başladınız. Kitaplarınızla neyi hedefliyorsunuz? Sadece hoş vakit geçirmeyi mi?

HAYDAR IŞIK - Şimdilik Cumhuriyet gazetesinin içinde cumartesi günleri yayımlanan "cumertesi" mizah ekinde ve "yılmazokumuş-blogspot.com"da yazıyorum. Kitaplarım henüz çok yeni. Eğer okuyucuyla iyi bir noktada buluşabilirsem, hedefim yılda 6 ya da 9 kitap çıkarabilmek. Damarlarımda bunu başarabilecek yeterli kan miktarının olduğunu düşünüyorum.

- Neden aforizma tarzını seçtiniz?

HAYDAR IŞIK - Ben dönüştürmeyi çok seviyorum. Kulağıma çalınan sıradan bir sesleniş, işime yarar ya da yaramaz herhangi bir kitaptan bir cümle, o an televizyondan duyduğum bir konuşma, atasözleri, deyişler, argo söylemler, saçmalamalar ve aklınıza gelebilecek her yaşamsal tavır, beni ilgilendiriyor. Mesela "canın sağ olsun" söylemini "kanın sağ olsun"a dönüştürmek hoşuma gidiyor. Tabii aforizma şekil aldıktan sonra, bir süre beklemeye bırakıp, içeriğini ve sonucunu tekrar gözden geçiriyorum. Bir nevi kalite kontrolü. Yani sayfalarca ya da dakikalarca anlatacağınız bir konuyu, küçük bir önerme ile bütünleyebiliyorsunuz. Böyle bir olanağı var.

- İyi de, aforizmanın yeterli okuyucu kitlesi var mı?

HAYDAR IŞIK - Türklerin az okuyan bir toplum olduğu düşünülürse, kısa yoldan anlatımların daha çok ilgi gördüğü bir gerçek. Toplumun her katmanına sesleniyor. Kamyon arkası yazı kültüründen, futbola kadar uzanan çok geniş bir düşündürme ve hareketlendirme alanı...

- Hangi çelişkilerden, nasıl bir mizah doğuyor size göre?

HAYDAR IŞIK - Mizahı yaratan kaynaklardan biridir çelişki (zenginin malıyla çenemi kırdım)... Mesela, dengeli, huzurlu ve ekonomik anlamda rahat yaşayan toplumlarda komik duygusu daha azdır. Çünkü orada her şey yerli yerindedir. Ambulansın freni patlamamaktadır, polis kapıyı üç defa taramamaktadır, belediyelerin köpekleri zehirlemek için özel birimleri yoktur ve kolay kolay kimse bir başkasını 50 yerinden bıçaklamamaktadır...

- "Stand up" tipi işler yapacak mısınız? Burada böyle bir sanat icra etmenin ne gibi sınırları oluyor? Bu sınırları ve doğurabileceği mizahı bize anlatabilir misiniz?

HAYDAR IŞIK - Açıkcası Almanya'da Türkçe sözlü stand up yapmanın önemli bir getirisi yok. Yani bu noktada seyirci profilini iyi değerlendirmeli! Gençler arasında Türkçenin yeterli düzeyde olmaması ve benim politik mizahı tercih etmem, anlaşılamama sorununu getirebiliyor. Ama bu, "Hiçbir şeyi anlamıyorlar" olarak anlaşılmamalı. Benim bundan sonra sahne ile ilgili amacım, okuma akşamlarında, yazar kişiliği ile sahne tavrını bütünlemek.

- Neden politik mizahı tercih ediyorsunuz?

HAYDAR IŞIK - Politik davranmamın en büyük nedeni Dersimli oluşum. Sohbetlerde bile sıradan bir hikayeyi anlatırken bir de bakmışım ki, içine küçük de olsa siyasi bir parça koymuşum. (Ben marksist değilim bilhassa markslıyım...)

- Mizah dışında yaptığınız bir iş var mı Almanya'da?

HAYDAR IŞIK - 21 yıllık profesyonel işçiyim. Bir mutfakta bulaşıkçı olarak çalışıyorum. (İşçi- yim, içliyim, içkiliyim...)

Kendi Kaleminden Haydar Işık

Kalorifer dairesiyle kömür deposunun ortasında aydınlık boşluğunda dünyaya gelmişim. Hangi yılgınlıkta bilmiyorum. Güneş kokarmış başım. Dersimli bir çiftleşmenin en küçük dünyası olmuşum birden... Bugün Türkiye'nin taşıyamadığı çift dilliliği çocukluğum boyunca tatmışım. Kapıcılık yaptığımız binanın Rum, Ermeni ve Yahudi çoğunluklarıyla iki dilliliğimiz tavan yapmış; beş dil iki lehçe bir de bilinmeyen bir sömürgeci dille hırpalanıp durmuşuz. Doğulu kimliğimiz kapıcılıkla birleşip yerin dört kat dibine girince, ezilmişliğimizin tavan yaptığı servislerde, nice paspasların tozunu alıp, tonlarca ekmek, süt ve gazete taşımışız. Karanlığın içine süzülen güvercin kanatları, ateşin duvara vurduğu bombeli gölgeler, o gölgelerden aydınlığa kaçan karafatmalar, iki günde bir baskın yiyen binada postallı askerlerin süngülü şakımaları, tek kişilik bir işçi partisi olan babamın söylediği beyitler, annemin sesinden hiç düşmeyen Zazaca dualar, Hüseyin Işık'ın binanın ısıtılmasında kullanılan kömürlerle başladığı ilk resim çalışmaları, büyük abim Kürt Hasan'ın sol ayak hakimiyeti, unutamadıklarımdarndır... Hayatımın bundan sonraki bölümlerini takip edebilmek için lütfen aforizmalarımdaki içerikleri tıklayınız. Ya hepinizi en içten duygularımla selamlarım, ya da hepinize çok içten teşekkür ederim!
Hoşça kalayım.

Aforizmalardan...

iktidar minarenin ucundadır.

nüfusta haydar, kütükte haydar, bundan böyle benim adım haydari...

garibanın resepsiyonu cenaze törenidir!

çok gizli konuşmalarım için, iç cep hattı aldım.

ordulular ilk hedefiniz fındık fiyatları!

yiğidi öldürme, hakkını ye!

defansa yardım etmeyen allahından bulsun.

din işçisiyle devlet işçisi birbirine girdi, ayırmaya çalışıyorum.

intihar girişimi ağır geliyorsa komaya girin.

türkiye solu kendini yenileme aşamasındadır, tekrar deneyiniz.

seni elli yerinden bıçaklayıp "akupunktur yaptım" diyebilir miyim?

moda, kadının kendine yapışanı giymesidir.

- yürü ya kulum!
- menisküsüm var ya rab.

evli ve üç çocuk babasıyım. ingilizce ve bilinmeyen bir dil biliyorum...

bizimkiler höst lady...

bu ülkede her şeyi korkmadan yazan tek şey, yazar kasadır!..

kendimi kara kaşım kara gözüm için seviyorum.

Dr. Ozan Gökay

Dr. Ozan Gökay ya da ‘imkansızın’ öyküsü

Almanya’da bilim ve müzik çevrelerinin son dönemde ilgisini üzerinde toplayan genç bir bilimadamımız, eşine sık rastlanmayan acılarla dolu yaşamından bir ışık çıkarmak için uğraşıyor. Başarılı olacağı anlaşılıyor. Dr. Gökay, bir insanlık sınavı veriyor ve imkansızı mümkün kılabileceğimizi temsil ediyor.

IŞIN SIGEL

Annesi Fatma, abisi, ablası, enişte namzeti ve yakın aile dostları Saadet Teyzesi, İzmir’e gitmek üzere neredeyse külüstür denecek "Mercedes" marka araçlarına biniyorlar. O arabanın arkasından bakarken, annesi arabanın camını açıyor ve Ozan’a sesleniyor: "Madem bizimle gelmiyorsun. gel de bir öpücük ver o zaman anneye."

Ozan, sıkıca sarılıp kocaman bir öpücük veriyor, annesi Fatma’yı hayatında son kez öptüğünü bilmeden, onu sonsuza uğurladığını anlamadan.

Sonrasını şöyle tarif ediyor Ozan Gökay:

"Hayatımıza meteor çarpmış gibiydi. 5 Ağustos 1988, öksüz kalacağımıza dair tek bir uyarı ya da elçi gönderilmeyen tarih. Halen bir meteor yoldaymış hissi bende hakim. O çocuğa bakıyorum. Günlerce, aylarca, yıllarca yas tutan çocuğa bakıyorum. Böyle geçmişi olanlara herkes parmağıyla en aşağıyı işaret eder gibi geliyor ona. İşte bu dibi işaret eden hareket o çocuğun hırsını biliyor da biliyor."

Fatma Gökay, tam bir Gülden Karaböcek hayranıydı. Memleketleri Antakya’ya tatile gitmeden önce de plağı Tübingen yakınlarındaki Wannweil’daki evlerinde yerde öylece bırakıp yola çıkmışlardı.

Ozan Almanya’ya döndüğünde de orada öylece duruyordu.

O zamanlar Ozan 9 yaşındaydı. Annesiz, babasız, parasız, küçük ve mutsuz bir çocuk olarak Wannweil’da yeni bir yaşama adım atmıştı artık.

...

Bugün 32 yaşında olan Ozan Gökay’ın yüzünde, gözlerinde geçmişte yaşadığı ızdırabı, çektiği güçlükleri aramaya kalkarsanız nafile. Sanki geçmişte tüm bunlar olmamış gibi, kaderine isyan etmeyi aklına bile getirmiyor. "Ne diyebilirim, benim kıyas yapma şansım hiç olmadı ki" diyor.

Bavyera’da Bad Neustadt’da bir işçi ailesinin en küçük çocuğu olarak dünyaya gelen Ozan Gökay henüz 6 aylıkken "yetim" kalmış. "Hiç görüşmedim, kesinlikle de görüşmem" dediği babası, bütün sorunları geride bırakarak Türkiye’nin yolunu tutmuş.

Anne Fatma üç çocukla ortada kalmış.

Ozan Gökay annesinin yaşam mücadelesini şöyle anlatıyor:

"Annem bizi geçindirmek için gece gündüz çalıştı. Kazandıklarından elinde kalanı da memleketine, ailesine gönderdi. Ben 2 yaşına basınca bir iplikçi fabrikasında iş bulduğu için Wannweil kasabasına taşındık. Ek işlerden de birkaç kuruş kazanıyordu. Kayıplara karışan babam tek kuruş nafaka ödemiyordu neticesinde. Şadiye Ablam, ben ve Murat Abim ev işleri altında eziliyorduk.

Alışveriş, yemek yapmak, bulaşık, çamaşır. Ev ödevlerinde ise yardımcı olacak hiç kimse yok. Hauptschule’ye gidiyordum. Sınıftaki diğer arkadaşlarım marka kıyafetler giyerken, ben abimin eskilerini giyiyordum. Okulda problemli bir öğrenci olarak ün salmıştım.

Notlarım ancak sınıf geçmeye yetiyordu. Eve sık sık 5 getiriyordum. Annem iki ayda bir okul müdürü tarafından çağrılıyor ve bol bol hakkımdaki şikayetleri dinliyordu.

Sınıftaki iki arkadaşımla birlikte okulda sorun yaratıyordum. Bu da annemi çileden çıkarıyordu. Oysa 'eğitim' diyordu annem, 'Almanya’da daha iyi hayatın anahtarı eğitim'. Ama ben laf dinlemiyordum ki."

Annesinin ağır bir trafik kazasına kurban gitmesinin ardından ise yaşam daha da güçleşmiş Gökay kardeşler için. Özellikle de Ozan için.

"Anneye bir öpücük ver!"

Ozan 9 yaşına gelince külüstür Mercedesleri ile yaz tatiline çıkıyorlar ve memleketleri Antakya’nın yolunu tutuyorlar. Anneannelerinin yanına... Fatma sıcak bir yaz günü İzmir’e gitmeye karar veriyor. Yanına çocukları Şadiye

ve Murat'ı da alıyor. Saadet Teyze, ve enişte namzeti de biniyor arabaya. Ozan kuzeniyle oynamak için gitmek istemiyor onlarla. Antakya'da kalıyor.

"Anneye bir öpücük ver" oluyor son sözleri, sonra arabaya biniyor. Ozan bir akşam oyun oynamaktan usanıp da anneannesinin yanına dönünce ağıt yakan, bağrışıp ağlayan, örtüler içinde kadınlar görünce ne uğradığını şaşırıyor.

Bir kamyon, Mercedes'in yol hakkını çiğniyor. Annesi ağır yaralanıyor kazada ve kısa bir süre sonra da hayata gözlerini kapatıyor.

Abisi ile dayısı kamyon şoförünün ağlayıp yalvarmaları karşısında dava açmaktan vazgeçiyorlar. Ablası ve abisi de kazada ağır yaralanınca ADAC'nin gönderdiği bir uçakla cenaze defnedildikten sonra kardeşleriyle Almanya'ya geri dönüyor.

Şadiye 18 yaşında, Murat 16.

Her ikisi de küçük kardeşlerinin sorumluluğunu taşımak için çok genç. Gençlik Dairesi devreye giriyor. Çocukların birbirinden ayrılması gerekiyor. Annesinin önceleri ev işlerinde yardımcı olduğu Alman Monika Schenk'in kalbi bu ayrılığa el vermiyor. Ozan'ın vekaletini üstleniyor. Ozan kardeşleriyle aynı evde kalabiliyor. Monika Schenk de sık sık gelip Ozan'la alakadar oluyor. Veli toplantılarına katılıyor. Saadet Teyze de yalnız bırakmıyor Ozan ve kardeşlerini.

Çocuk parası, öksüzlere verilen emeklilik maaşı ve öğrenci yardımıyla geçinmeye çalıştıklarını anlatıyor Ozan Gökay.

"Sadece en acil ihtiyaçlarımıız karşılayabiliyorduk. Ama ben her geçen gün içten içe eridiğimi hissediyordum. Yaşadığı yerler ve şeylerle yetinmek istemiyordum artık. Sürekli annemin sözleri kulaklarımda çınlıyordu. Sessizliğim yerini isyana bırakmaya başlamıştı. Ders kitaplarını daha dikkatli okuyor, yanımda yiyecek hiçbir şey olmadığı için tenefüslerin bir an önce bitip dersin başlaması için dua ediyordum" diyor Ozan ve başarıya doğru giden yolda ilk sinyalleri vermeye başlıyor.

Ozan'ın notları düzelmeye başlıyor. Öğretmenlerinden sık sık övgü alıyor. Başka da kimse övmüyor zaten. Ozan Gökay Hauptschule'yi 1,8 not ortalaması ile bitiriyor.

İlk etabı başarıyla geçiyor.

Ardından iki yıllık meslek öğrenimi görüyor ve ticaret lisesine (Wirtschaftsgymnasium) geçiyor. Lise öğrenimi boyunca önce bir fabrikada ve süpermarkette çalışıyor. Ozan liseyi 1,3 not ortalaması ile bitiriyor. Okulunun en iyisi olarak liseden mezun oluyor.

Hauptschule'de birlikte takıldığı diğer iki arkadaşı iş ajansında başvuru formlarını doldururken, Ozan başarıya doğru merdivenleri tırmanmaya devam ediyor. "İnsan azim gösterirse istediği her şeye ulaşır" ilkesini kalbine yaziyor.

Delikanlı çağındaki Ozan artık bir üniversite öğrencisidir. Kimya öğrenimine başlıyor. Ailesinden hiç kimse üniversiteye gitmemiş oysa.

Stuttgart'tan Tübingen'e trenle giderken üniversiteli bir kız aklını başından alıyor. Ancak ağır hastadır. Lösemi hastası genç kız sona yaklaştığını hissedince Ozan'a artık gelmemesini söylüyor.

Delikanlının ayaklarının altından yer ikinci kez kayıyor. Ozan çöküyor. Tekrar kalkmak için kuvvet bulamıyor bu kez.

"Benden artık hiçbir şey olmaz" diye düşünürken, alıp başını Türkiye'ye annesinin mezarına gidiyor. Orada dinginliğe ulaşıyor.

Birkaç hafta sonra Almanya'ya dönüyor. Abisinin omuzunda avunuyor. Öğrenim gördüğü dalı değiştiriyor sonra. Harçlığını çıkarmak için bir modaevinde çalışıyor. Sözlerine ve bestelerine imza attığı şarkıları seslendirmeye başlıyor, müziğiyle para da kazanıyor artık.

Ozan Gökay, kimya mühendisliğini 1,7 not ortalaması ile bitiriyor.

Kanserle mücadele

Ozan'ın ta aşağıdan, diplerden bir yerden başlayıp yukarıya doğru tırmanan öyküsü burada bitmiyor. Tübingen'de Organik Kimya Enstitüsü bilimadamlarından ve dünyaca ünlü nükleer manyetik rezonans spektroskopi uzmanı Klaus Albert'le tanışıyor.

Profesör Albert'in yanında doktorasını organik kimya/analitik kimya üzerine yapıyor.

Hauptschule'den gelen Türk delikanlısı, burada prostat kanseri hücrelerini ve hastalığa yol açan etkenleri araştırmaya başlıyor. Hem de gece gündüz.

Sağlıklı hücrelere zarar vermeden kanserli hücreleri yoketmeyi başaran etkili maddenin patenti var elinde.

Kromatografi Kongresi çerçevesinde Dicle Üniversitesi'nde NMR ile bağlantılı ayrıştırma teknikleri konusunda önümüzdeki eylül ayında bir sunum yapacak.

Almanya'daki Türk gençlerinin rol modellere ihtiyacı olduğunu ve çeşitli meslek dallarından habersiz olduklarını vurgulayan Dr. Ozan Gökay bugün hauptschulelere gidip yaşam hikayesini anlatıyor ve onları başarı için yüreklendiriyor.

Abisi Murat'la birlikte Group MG adı altında kurdukları "Denetleme, Güvenlik ve Sistem Danışmanlığı" kuruluşu ile bilim ve müzik dünyasının yanı sıra iş-dünyasına da yönelen Dr. Ozan Gökay "Çok para kazanmak istiyorum. Kazandığım o paraların daha sonra hasta ve yoksul çocuklara dönmesini istiyorum. Tüm bu sosyal projeleri, yardım projelerini gerçekleştirmek için daha çok çalışmam, daha çok kazanmam gerekiyor" diyor.

Tübingen Üniversitesi'nde bir araştırma laboratuvarı kuran Ozan Gökay geldiği yeri hiç unutmuyor. Türkiye'deki yoksul çocuklara ilkokuldan liseye dek olan yolda tüm kapıları açık bir okul kurmayı da hedefliyor.

Annesini son kez öpüp arkasından el sallayan 9 yaşındaki Ozan önümüzdeki günlerde bilim dünyasında, müzik ve iş dünyasında adından sıkça söz ettireceğe benziyor.

Dr. Ozan Gökay, çalışma arkadaşlarıyla.

Okulun adı **Fatma Gökay** olacak.

DR. OZAN GÖKAY'IN KANSER KÖK HÜCRELERİYLE SAVASI

Tübingen Üniversitesi araştırmacılarından Dr. Ozan Gökay Alman bilimadamları ile birlikte benzeri görülmemiş bir araştırmaya start verecklerini açıkladı. Antakyalı 32 yaşındaki bilimadamı "Kemoterapi kanser kök hücrelerini yok etmiyor. Sadece tümör ortadan kaldırılabiliyor. Kanser kök hücreleri kemoterapi gibi tedavilere karşı direnç gösteriyor. Bu nedenle kanserle etkili mücadele için kanser kök hücrelerini hedef alan ilaçların geliştirilmesi için çalışıyoruz" dedi.

Kiel Üniversitesi'nden Prof. Johannes Imhoff , Tübingen Üniversitesi Mikrobiyel Genetik Enstitütüsü'nden Prof. Fritz Götz, Tübingen Üniversitesi Organik kimya bölümünden Prof. Klaus Albert ve İsveç'teki Linköping Üniversitesi Entegratif Rejeneratif Tıp Merkezi IGEN'den Prof. Dr. Marek Los ile birlikte kanser, kanser kök hücreleri ve bakteriyel enfeksiyonlar hakkındaki araştırma projesinin nisan ayında başlayacağına işaret eden Dr. Gökay, deniz ürünlerinin araştırılacağına dikkat çekti. Doğal ürünler üzerine ihtisas yapmış olan Dr. Ozan Gökay, deniz suyundaki tuz ile mineral oranları açısından insan kan plazması ile çok benzer özellikler taşımasından dolayı deniz ürünleri üzerinde yoğunlaşacaklarını belirtti.

Michel Foucault'ya sorarlar "Mayıs barikatları sırasında neredeydin?" "Tunus'taydım" der. "Şok edici bir deneyimdi. Fransa'nın Mayıs 68'inden hemen önce çok şiddetli öğrenci olayları meydana geldi... Polis üniversiteye girdi, öğrencilere saldırdı, yaraladı ve hapse attı... Bu ayaklanmalar sırasında sadece bildiri yazdıkları ya da dağıttıkları veya grev çağrısı yaptıklarından dolayı kendilerini büyük risklere atan genç erkek ve kadınlardan çok etkilendim ve hayrete düştüm. Bu eylemler insanın yaşamını, özgürlüğünü, vücudunu tehlikeye sokmaya yeterli idi... Bu gençler için marksizm sadece gerçekliği analiz etmenin bir yolunu temsil etmiyordu, aynı zamanda bir çeşit ahlaki güç, insanı hayrete düşüren varoluşçu bir eylemdi. Beni değiştiren, Fransa'nın 68'i değil, bir üçüncü dünya ülkesinin Mart 68'i oldu."

Ka'nın Kar'dan çıkışı üzerine notlar

BELKIS ÖNAL PİŞMİŞLER

Öldürüldükten sonra düşünecek çok zamanı oldu. Akıbetten, muammadan korkmayan güçlü romancılar, iyi romancıların aksine, kahramanların ölümünü gözlerini kırpmadan yazıyorlardı. Evet ama, bir gerçeklikten gelip romanın icabına uyup ölmek değil, katlanılmaz olan, bir takas içine yerleştirilmekti Ka için. Üstübeçli yüzünü sildi, paltosuna acıyla baktı, kaybolduğu sanılan yeşil defterini karnındaki yarıktan çıkarıp koydu kenara.

Önemli bir romana böyle umutsuzca bağlı kalmayacaktı.

Dramatik rolünü yerine getirmiş paltonun rengiyle Ka'nın üstübeçli yüzündeki benzerlik, nem ve küf kokusuyla dağılmış olmalıydı. Basılıp, insanı alınmış evlerde kalan çöp çay artıklarının kokusuyla benzeşmişti şimdi.

Bir vaktin nadir duygularının yeniden keşfi mümkün değildi evet, hüzünlü ve korkunç kehanetlerden kalan yaralarına baktı; bir yası gereksiz sürdürmenin karşılığı yoktu artık.

Kadınların ve isyankarların neden ölümlü olduğu, "kendini kınamayanın musannadan kurtulamayacağı" yollu bilgilere başvuracaktı. (Bu işareti neler pahasına saklamıştı.)

İnsan nasıl yabancılaşırsa kendine, sınıfına, alete, cihaza, nasıl bir ilişki kurarsa geleceğe ve ömre dair, ölümden beter bu yoksunlamasına inanacaktı neredeyse. Lacivert'e cevap vermeme bu muydu? Bu indirgenme serbestiyetini kim, hangi beceri vesilesi ile edinmişti ya da, yenilgi buna mı denk geliyordu?

Ka yoksul, ölümlü, kederli ve mahkum bir kentten, Kars'tan döndüğü Frankfurt'ta, şiddetli yalnızlığının en berbat zamanında öldürülmüştü Orhan Pamuk'un "Kar" romanında.

Hangi güzellik için öldürüldüğünü, oradan, bu kuşatmaya yerleştirilme keyfiyetini, belki de çıkabildiği an çekip gidebilme hakkı karşılığı kabul ederken, sormamıştır bile. Bir sır tutmaktır bu, bunu da ancak orada öyle bulunup, öyle de ölmekle yerine getirmek mümkündü.

Arkadaşının bu neredeyse en güzel romanında, Ka, gövdesine sarılan ihbarcılık gazlı bezine belki de yazarın "Sen buradan mutlaka çıkarsın" telkiniyle evet demişti.

Örgütlerle, meydanlarla, toplumla, kararlarla, faşistlerle, devletle, evle, kendi kendisiyle çatışıp, birinden veya tümünden yara almış olmanın nizami bir dizgiyle ilintisi olmadığı için, Ka, fedakarlık bilgisine olan güveninin izinden gittiği bu romandan çıkmaktaydı.

Buna imkan veren işaretlerin başında anne ve çocuk sesleri gelmiş olmalı.

Zamanların her birinde, bu sesler değişik kara parçalarında işitilmiş ve unutulmamıştır. Anne ve çocuk sesi tarihi, Ka'ya Kar'dan çıkma iradesini anımsatacak çok sevgili bir kalıntıdır. İhmal edilmiş bu sesler Ka'ya kuşatmayı yaracak hevesi bildirir.

Lacivert'le görüşeceği evde ilk ses, bir anne ve bebeğin tatlı tatlı Kürtçe mırıldanışıdır. Lacivert gibi bir figürü insan içinde düzgünlük mertebesinde tutmanın en kestirme en dokunulmaz haliydi bu. Ka, bir şeyin devamını sağlayan katkıların lağvedilmesini önlemekle karşı karşıya olduğunu, hep o anı anımsayıp canlandı. Ka, romanda ölü halde kalmayı sürdürse, bu bağdaşmaz benzeştirme bozulamaz.

Ormanlardan öteye mesela, Karadeniz kıyılarında, askerlerin arasında ibret olsun diye gezdirilen bu kadın, cahil ve cılız, kabansız, botsuz kısa süre içinde öldürülecek o sıra kaçak bir oğlanın anasıdır. Oğlunu isyandan çekmemiş bir ananın tarhını ödemektedir. Askerler ve emir verenler oğlanı saklandığı yerden çıkarmak için anneyi ormanlarda gezdirmişlerdir ki, ne denli zalim oldukları bilinsin. Zalime karşı gelmenin suçu bilinsin. Bu anne, oğlu sebebiyle, hem isyancı, hem yoksul, hem yenik, hem ölü bir oğlan anası olmanın suçlusu olarak, (paryalar, plebler aşağılanabilir, kalkışmaları gülünçtür) yeterli bir örnek sayılmazsa, anası babası

başucunda vurulmuş bebek sesleri de mi sayılmazdı? Kız bebek sesidir en son duyulan mesela. Yok, "Onların hepsi bu memleketten, kaba gerçek ve üstelik son derece yerel" denirse, hem başka kitaptan, hem çok uzaktan benzer sesler verilebilir.

"Merhaba Gabriel, ben Gilberto Vierra"

Gilberto Vierra, kaldığı illegal dairede gazeteci Gabriel'e katliamları, ülkenin ve kendilerinin tutumunu değerlendirdiği görüşme sırasında, yeni doğan kızıyla da ilgilenir, ona bakar. Bu bir sestir, anne o sırada evde değildir, evet, ama bebek sesi sestir. Ka, Lacivert'le görüşmeye gittiğinde duyduğu anne ve çocuk sesinde, kendisine bahşedilmeyen sevgiyi gözleri yanarak anmış olabilir bu nedenle. Ne İstanbul'da (ki oraları da iyi bilirdi, memleketiydi) ne de Kars'ta, hiç kimsenin devrimcilere, solculara böyle bir merak ve niyet taşımamışlığını da anımsamıştır yeri geldiğince. Vierra bir roman kahramanı değil, Kolombiya Komünist Partisi'nin aranan yöneticisi. Kendisine ulaşıp görüşmek isteyen ve Vierra'nın "Merhaba Gabriel" deyip telefon ettiği de, Gabriel Garcia Marquez. Nobel'se Nobel!

Şiddetli sürprizlerle, çeşitli kaynaklardan toplanmış içeriden konuşmalarla, güçlü bir yazarın bu sayısız hallerden sonra tek ve aynı olmayı göze alabildiği eşsiz anlardaki becerisini anlamıştır Ka. Yorulmaz gayretinden geriye bu sarsak beceriksizliğin kalması mecburi. Türkiye'nin yaratıcı ölülerinin ayrıldığı kahredici yakıştırmalara karşı, hangi zehrin kaynağını nerede arayacağız?

Ağır provokatif bir roman olarak Kar, geleceği oluşturan yegane gücünü, eşitlik, insan ve hayata dair mutlak nedenler ileri sürerek ortaya çıkanların deşifresini Ka üzerinden yaparak alır. İhale, bu kavmin belasıdır.

Kapitalizmin ikiyüzlülüğünü, çevrim gücünü, bencilliğini teşhir etmektense, insana kelam düşmemiş kirli ve erzaksız şehirlerin suçunu Ka'nın kavminde aramayı yeğler.

Diz çökmüş Ka

Edilgen bir dürtüyle, 12 Eylül faşizminin öncesini de sonrasını da ülke, insan, tarih hayatının ayrı yerlerine ve solun öznel sorunu olarak yerleştiren zihinlerdeki ihlalleri gözden geçirir Ka. Frankfurt kent kütüphanesini ziyaretleri, Paris kent kütüphanesindeki Walter Benjamin'i anımsatsa da ilgisi yoktur. Yersiz yurtsuz bir sürgün ve Batı merkezli oryantalizmi sarsan bir Edward Said değildir. Aksine zaten bu romandaki Lacivert, Şeyh Efendi ve hatta Muhtar, Ka'ya, Batı tutsağı bir solcuya, hevessiz bir solcuya böyle diz çöktürebilirlerdi. (Sen bunlara heveslenme, sen zaten benim sayemde bunlara benzemeyeceksin.)

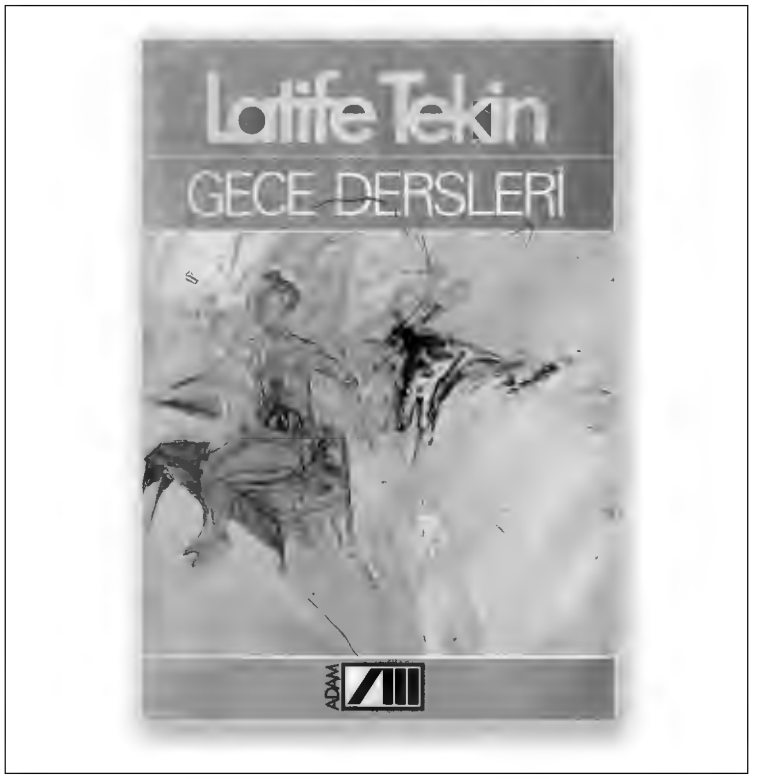

Muhtar ve Ulvira'yı andı Ka.

Ekmek ve Şarap'ta Ignazio Silone, romana kısa bir anlığına soktuğu Ulvira'ya tartışma yaptırır. Bireyin hangi toplamdan büyük, hangisinde ikincil olduğunu veya bir metafor olarak kendinden büyük bir parçayı tenezülle inşa edişindeki dramatik yıkılışı küfrederek anlatırken, kısa süre sonra anne olacak olan karısı geçer aradan. Anne ve çocuk yine. Ka'nın tereddütü yoktur. Muhtar ve Ka'ya münasip görülen eski arkadaşlığın iflasının simgesi olmayacak kadar gerçekçidir. Muhtar elbirliği ile yaratılmış olan bu -eski solculuk- kategorisi gereği, Şeyh'in kapısına yuvarlanmışken, küskün Ulvira'nın evindeki patlamadan geriye krokiler kalır. Ulvira küskündür ama, öfkesiz değil.

Bazı yazarlar bazı kahramanlara öyle bir dayanma gücü verir ki, Faulkner'den kalma, galip gelme umudu artar.

Hayret uyandıracak tutuklukta sineye çektiklerinin akıl yürütmelerini yaparken Rüstem'in hikayesindeki suskunluğunu affedemez Ka.

Belirsiz mitler ve kahramanlardan mürekkep bir zeminin zihinlerde yalan halden kopmuş olma sağlamlığı, dinci, sağcı Lacivert'e aittir. Orhan Pamuk bunu ona bahşeder.

Rüstem'in hikayesini bile Lacivert'e anlattırır. Yüzyılların dersini devletin adabına uygun beslenmiş Lacivert'ten alan Ka, ağzını açıp örneğin, Batı'da çiçek keşfinin bittiğini söyleyemez. Bunun botanikle değil üstelik şiirle ilişkisi varken ait olduğu kavmin yarımlığına sadık kalır. Bunun yazarın aklına gelmemişlikle ilgisi yoktur elbette, fakat Lacivert böyle bir yapısal ve düşünsel güçsüzlükten muaftır.

Bu muaflığın hangi geçmiş beceri, deneyim, insanlarla birlik olup o gerçekle sarsılmışlığın birikimiyle elde edildiğine ilişkin tek bir, değil zekice, hiç değilse pratik bir örnekten geldiğini kimse kolayına bulamaz şu ülkenin hayatında oysa. Ka, kitaptan bu nedenle de çıkmalı değil midir?

Tunus olmayınca

Yazı, geçmişe hegemonik karşı çıkışı teklif edebilir, popüler yapıştırıcılık üstlenebilir, fakat özerklik de bitirilebilir bir sınırdır o vakit.

Michel Foucault'ya sorarlar "Mayıs barikatları sırasında neredeydin?"

"Tunus'taydım" der. "Şok edici bir deneyimdi. Fransa'nın Mayıs 68'inden hemen önce çok şiddetli öğrenci olayları meydana geldi... Yıl boyunca grevler, boykotlar, tutuklamalar gerçekleşti. Polis üniversiteye girdi, öğrencilere saldırdı, yaraladı ve hapse attı... Bu ayaklanmalar sırasında sadece bildiri yazdıkları ya da dağıttıkları veya grev çağrısı yaptıklarından dolayı kendilerini büyük risklere atan genç erkek ve kadınlardan çok etkilendim ve hayrete düştüm. Bu eylemler insanın yaşamını, özgürlüğünü, vücudunu tehlikeye sokmaya yeterli idi..."

Aynı söyleşiye bağlı başka bir sorunun devamıysa, şöyle:

"...Bu gençler için marksizm sadece gerçekliği analiz etmenin bir yolunu temsil etmiyordu, aynı zamanda bir çeşit ahlaki güç, insanı hayrete düşüren varoluşçu bir eylemdi. Beni değiştiren, Fransa'nın 68'i değil, bir üçüncü dünya ülkesinin Mart 68'i oldu."

Kalkışmaların dirençleri, uğradıkları her türlü sona karşın, tüm yazıcı ve bilicilere karşılıksız hayatlar sunmuşlardı ve Türkiye'de de böyle olduğunu hayat bir seferde herkese öğretmemiş miydi? Yazıcıların Tunus deneyimi yokluğuna karşın, Türkiye deneyimini hiçlemeleri, ne hazindir aslında...

Ka'ların omuzu

Ermeniler, Kürtler, türbancı ve intihar eden kızlar, eğitim enstitüsü müdüründen hesap soran milliyetçi çaycı veya öğrenciler, milliyetçi ve dindar Kürtler, Türkler ve sınıflar dışı mülksüzleriyle bu ülkenin kaç zamanlık tarihindeki ağırlıkları Ka'ların omuzları olmasaydı, hangi yükseltiyle kim taşıyacaktı?

Duyuldukları yerde mıhlanıp kalmış duygularla yazılmış metinlere sığdırılamaz bu tarihin ulu satırlarla anlatılmasını beklemedi Ka.

Tevfik Fikret'in "Sis"i, Hasan Hüseyin'in "Kör Olma da Gör Beni"si veya Ümit Kıvanç'ın "Bir Son Mektup Taslağı"nda taşıdıkları unutulmaz, delici beddua silinmezliğini de aramadı ikide bir.

Belki, Sidar'ın akıbeti merak edilirdi bu ara. Sidar bir beriki türevi olarak faydası yok ana babası günahkar bir oğlandır. Elif Şafak'ın Bit Palas'ından. Madam Teyze'nin kurabiyeleriyle çocukluğunu anar. Anneanneden dönmektedirler, kızlar orada kalmıştır, anne baba arkada mırıldanarak yürürken, Sidar, bir su birikintisi içinde can çekişen bir köpek yavrusu görür. Derken anneannesinin kurabiyesinden yerken, ölmekte olan bir canlı karşısındaki umarsızlığı nedeniyle babasından yer tokadı.

Zaten bunlar böyledir, (sen onlara kimin sayesinde benzemiyorsan) memleketten kaçacakları akşamın günü, çocuklarına şamar indirirler.

Bir ülkeyi, hayatı, dahası çocuk-

Belirsiz mitler ve kahramanlardan mürekkep bir zeminin zihinlerde yalan halden kopmuş olma sağlamlığı, dinci, sağcı Lacivert'e aittir. Orhan Pamuk bunu ona bahşeder.

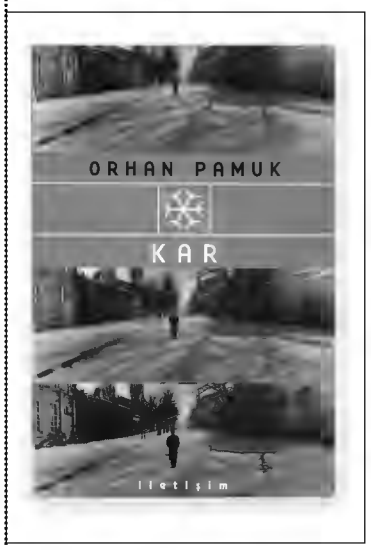

Ka bir ülkeye benzetilebilecek o çok güzel kadın için, ta Kars'a gitmişken analım, Günter Grass'ın lafıdır: Çağımızda ülke kaybedilmekte olan bir şeydir artık..

larının bir kısmını bırakıp gidebilmenin perdesi adi bir tokatla kapanır.

Zihinlere buz gibi soğuk yazılar iletilir. Artık dünyanın kimi yerlerini sömürmeye bile gerek kalmamıştır ya, bazılarının yerine kendini koymaya bile gerek duymadan yazılar yazılır. Gerçekliğe semt bakkalı kadar yaklaşamamış metinleri, tabu yıkma savlarını kimsenin içinden bir şey geçirmeden okuması beklenir.

Latife Tekin, 12 Eylül'ün "Gecekondulu kadınlar kocalarınıza sahip çıkın!" yollu bildirilerini aratmayan "Gece Dersleri"nde, örgüt çengeline takılmış Sekreter Rüzgar'a eski kazağını giydirir, fermuarı bozuk pantolonuna çengelli iğne taktırıp, "yoksulluk bıktım senden" dedirtir. Fakat yoksulluğunun sebebi örgüt anası mıdır da ondan bıkmıştır, yoksa yoksulluktan bıktığı için mi pişman olmuştur, örgüt defterine yazılmış olmaktan bilinmez.

Ancak öldürücü darbeciler olmasaydı, kim bilir daha ne çok yoksul kalacaktı? Pamuk, Kar'da darbelere duyulan gizli sevgiden söz ederken bu öncülere selam etmiş midir?

Pişman yoksul Rüzgar'ın hızına yetişen çizer Necdet Şen'in, alık kızcağız Bacı'yı ilan ettiği tarihlerde az bilen, korkak, cahil, cesur, bilgili binlerce insan işkencelerden geçirilip, yırtıldı. (Nasıl ağır işkence edildiği değil, birinci soru neden yapıldığıdır. Neydi bu imha etme telaşı?) İddianameler hiçbir arzuyu kesmedi. Şen'in gazetelerin tepe ve göbek haberlerine verilen ateş açma emirlerinden, Ergun Göze'nin saldırılarından, Turgut Sunalp'ın polislerinden farksız iştahının, iki alçak sorgucu karikatürü çizemeden kesilmiş olmasıysa, hiçbir şey değilse de ibret vericidir halen daha.

Bacı sıfatının eril dil kullanımıyla, taşıdığı cinsi yalıtkanlık gücüne yüklenme yüzünden uğradığı felaketin karşısında onarım şansı kalmamıştır artık. Diğeri de nafile bir bekleyiştir.

Ahmet Altan'ın Sudaki İz'ini bugünün hanesine neden yeniden yazmaz bekleyişi.

Bu kahramanların tasvirleri sayesinde muhaliflerle baş etmenin değirmenine az su taşınmamış olduğunu Ka, kendi tarihine bakıp andı, öldükten sonra.

Harikulade kavramlara musallat olmuş kullanışsızlıklara karşı, nihayet saklanacak da bir şey kalmamıştır.

Ka bir ülkeye benzetilebilecek o çok güzel kadın için, ta Kars'a gitmişken analım, Günter Grass'ın lafıdır: Çağımızda ülke kaybedilmekte olan bir şeydir artık...

İpek kime yar olacağını bilemezken, Ka kendinden esirgeneni, hayatını vererek olanaklı kıldığı yüzleşme fırsatlarının karşısına neden yerleştirildiğini sormak için Kar'dan taşacak, çıkacak, orada kalmayacaktı. Edebiyata, hayatın değiştirilebileceğine inandıkları için devrimcilere, solculara antifaşistlere çektirilen acıyı küçümsemeye yataklık ettirme hamlesinde okurlar, kendilerine bıçak çekildiğini anladıktan sonra Ka orada kalmayacaktı. Umberto Eco'nun diktatoryal paranoya kaygısını dile getirdiği okuma biçimlerine rağmen Ka'ya yeni bir son biçme hevesi değil bu. Ağır ihanetler, yanılgılar, tarifi halinde, aslı yitecek sahici nedenlerle ortaya çıkmış hikayelerden olmadık adamlara don biçme merakına karşı, yüzümüze bir bak lafıdır.

Katlanılmazlıkla, bir incir çekirdeği duvarı yıkar, istisnalar kaideyi bozar, Ka Kar'dan çıkar. Öyle.

Orhan Pamuk'un, arkadaşı Ka'ya Kars'a giderken söylediğini tam yineleme zamanıdır şimdi: Yolun açık olsun Ka...

Rüstem ve Suhrab

Rüstem İran'da nam salmış eşsiz bir savaşçıdır. Atı Rakş'ı ararken düşman Turan topraklarına girer. Tanırlar onu.Turan Şahı'nın misafiri olur, gece kaldığı odaya giren Şah'ın kızı, Rüstem'den çocuk sahibi olmak ister. Rüstem, doğacak çocuğa kendinden işaret olsun diye bir bileklik bırakıp döner ülkesine.

Suhrab doğar, babasının Rüstem olduğunu öğrenir. Babasını İran, kendini de zalim Turan Şahı'nın yerine geçirmek için yola çıkar.

Ordular karşılaşır, nice hile tuzaktan sonra baba oğul birbirinden habersiz karşılıklı kılıç çeker.

Suhrab babası olduğunu bilmeden Rüstem'i devirip vuracakken, düşmanı ilk seferinde öldürmenin geleneğe aykırı olduğunu söylerler ve o kez vazgeçer canını almaktan. Son gün, üçüncü gün, kavga aniden biter. Rüstem Suhrab'ı birden atından düşürüp öldürür. Ama Rüstem, bilekliğinden onun oğlu olduğunu anlar ve cesedi kucağına alır. Babasını İran'a şah yapmak için cenge çıkan Suhrap, babası tarafından öldürülür.

Bu acı vakar ve mesel dolu hikaye Firdevsi'nin Şehname'sindendir. ■

KÜÇÜK İSKENDER, BİR ŞOK YARATABİLECEK Mİ?

Türk şiirindeki son büyük çıkış Almancada

BEATRİX CANER

Aslında küçük İskender'in işlediği konularda ve yaklaşımlarında dilsel şiddetin bir yeri var. Bu nedenle küçük İskender Türkiye'de başarılı bir şair. Onun karşı çıktığı olgular ve haksızlıklar, çoğu insanın karşı çıktığı ve haksızlık olarak nitelendirdiği olgulardır. Bu açıdan baktığımda da Alman okurlarının değerlendirmesi önemini kaybetmektedir. Önemli olan, İskender'in Türkiye içindeki algılanışı ve değerlendirilmesi. küçük İskender bununla beraber küçük İskender'dir.

Türk şiirinin son büyük sürprizi, bazı kesimlere göre edebiyatımızdaki yeri ancak "şok" sözcüğüyle anlatılabilecek olan küçük İskender, artık Alman okurlarının da karşısında. küçük İskender'in şiir ve metinlerinden bir seçki oluşturan yazar-çevirmen Beatrix Caner, bu zor şairin kendi okurunu Almancada da bulacağına inanıyor. "Weisheit der Sinne" başlıklı kitapla, belli bir çerçevede kurgulanmış küçük İskender yapıtlarının Almancaya iyi bir giriş yaptığını belirten Caner, "Biz, gerçekten ilgili Alman okurlarına ulaşmak istiyoruz" diyor. Eşi Mesut Caner'le birlikte kurup yönettiği Literaturca Verlag'ın "zaten zoru seven bir sanat politikasına yakınlık duyduğunu" da kaydeden Beatrix Caner, kitabın sonunda küçük İskender ve Türk yazınındaki yeriyle ilgili geniş bir değerlendirmede, Türkçe şiirde gelinen noktayı irdeliyor. Beatrix Caner, sorularımızı yanıtladı.

- küçük İskender, Türkçeye, 1980'lerin başında gerçekten de bir şok yaratarak girdi. Almancaya nasıl girecek sizce? Ya da Almanca küçük iskender'i nasıl kabul edecek, algılayacak?

BEATRIX CANER - Bunu önceden bilmek çok zor, hatta olanaksız. Bize gelen ilk değerlendirmeler iki aşırı uç arasında hareket etmektedir: küçük iskender'i sıradan bir batı kopyası "pop şairi" olarak değerlendirenler de, onu aşırı bir egoman ve kendini dünyanın merkezi ilan eden bir burjuva şairi olarak görenler de var. Bence her iki aşırı değerlendirme de esas konudan uzak kalmaktadır, çünkü her gerçek edebiyatçı gibi, küçük İskender de kendinden önce var olan edebiyata yeni bir şey katarak yazmaya başladı, bu da çağının koordinatları ve kendi kişiliği ekseninde gerçekleşti. Bence küçük İskender samimi bir şairdir, bugünkü dünyamızı olduğundan güzel, romantik ve nostaljik, ama özellikle herhangi bir ideolojik gözlük aracılığıyla bakmadan göstermektedir. Bu şair, toplumsal ve politik gerçekleri, çoğu insanın yaptığının tersine, güzelleştirmeden, sadece kendi akıl süzgecinden –ki, bu noktada onun çok kültürlü ve çok okuyan bir insan olduğunu da göz önünde tutmamız gerek– ve tecrübelerinden geçirerek, çarpıcı sözlerle ve ilk bakışta uyumsuz izlenimi veren dizelerle aktarır.

Kitabın sonsözünde şairin dili ile ilgili Rumen düşünür Cioran'dan bir alıntı yaparak, dili zorlamadan şiir yazmanın olanaksızlığına değinmiştim. Bu konuda sanırım İskender'in de düşünceleri son derece açık. küçük İskender tabii ki "zor şair" – sözün en iyi anlamında – ve onun eserlerini "çay saatinde" veya eğlence olarak okumak isteyenler mutlaka hayal kırıklığına uğrayacaklardır.

Ancak bütün bu durum ve değerler, bana kalırsa, Alman okurlarını çok fazla ilgilendirmeyecek. Nasıl şimdiye kadar küçük İskender bir eşcinsel şair olarak algılandıysa –belki kendisi de buna katkıda bulunmuştur -, bundan sonra da bu şema fazla değişmeyecek.

- Bir şoku Almancaya ithal etmeye çalışıyorsunuz. Bu şok tercüme edilebilir mi, edildiğinde Almancada benzer bir şok yaratabilir mi?

BEATRIX CANER - Hayır, bir şoku ithal etmeye çalışmıyoruz, dikkate değer bir Türk şairini, ilgisi olan Alman okurlarına tanıtmak istiyoruz. Her zamanki gibi. Sanırım sağken Paul Celan'ı görmeyen veya anlamayan bir okur kitlesine hiçbir "yabancı" şoku tercüme etmek mümkün değildir. Bu konuda ben İskender'in fikrine katılıyorum: Okur iyi okur olsun, sayısı önemli değil.

Ayrıca Alman okurları zamanında kendilerine özgü edebi şokları yaşamıştı. Bu açıdan bakılırsa, küçük İskender şok yaratacak bir

şair sayılmaz Almanya'da.

- Türkçe edebiyat dünyasındaki sıçramaları, özellikle de "dilsel şiddet içeren bir radikalliği" (sprachgewaltige Radikalität"), bu Alman edebiyatının gerçekten merak ettiğini düşünüyor musunuz? Yani, bu tür denemelere yönelik bir ilgi veya talep var mı, yok mu?

BEATRIX CANER - Tabii ki hemen hemen hiç yok. Yoksa siz bir yerde ciddi entelektüel bir diyalogla mı karşılaştınız? Eğer küçük İskender beklenmedik bir şekilde fazla ilgi görecekse Almanya'da, emin bunun "dilsel şiddet"ten kaynaklanmayacağına emin olabilirsiniz. Daha çok kişisel beğeniler veya eşcinsel angajman... Örneğin İskender hakkında ilk değerlendirme eşcinsel bir dergide yayımlandı.

Ayrıca dilsel radikalliğin de uygun olan ve olmayan alanları var. Bence İskender'in işlediği konularda ve yaklaşımlarında dilsel şiddetin bir yeri var. Sanırım bu nedenle küçük İskender Türkiye'de başarılı bir şair. Onun karşı çıktığı olgular ve haksızlıklar, çoğu insanın karşı çıktığı ve haksızlık olarak nitelendirdiği olgulardır. Bu açıdan baktığımda da Alman okurlarının değerlendirmesi önemini kaybetmektedir. Önemli olan, İskender'in Türkiye içindeki algılanışı ve değerlendirilmesi. İskender bununla beraber İskender'dir. Farklı değerlendirmeler buna ancak bir fazlalık getirebilir, eksiklik değil.

- Türk edebiyatına ilginin Orhan Pamuk'un Nobel'i almasından sonra kısmen de olsa arttığını söylemiştiniz. Bu ilginin sağlıklı ve sağlıksız yönleri nelerdi?

BEATRIX CANER - Aslında bu ilgi 2008 ekim ayına kadar devam etti. Ondan sonra sıfıra doğru hızlı bir düşüş oldu. Belki de haklı olarak. Bildiğiniz gibi, 2008 sonbaharında Türkiye, Frankfurt Uluslararası Kitap Fuarı'nın onur konuğuydu. Bu sayede medyanın katkısı ile bir ilgi artışı yaşandı. Ancak Türkiye'nin durumu diğer konuk ülkelerden çok farklıydı. Bir avantaj sanılan durum –çok sayıda Türk'ün Almanya'da yaşaması– algılamaya her zaman olumlu bir katkı getirmedi. Edebiyat ve uyum konusu, zaman içinde ve gittikçe mantıksız bir şekilde birbirine karıştı, karıştırıldı. Bugüne de, bir tek, uyum hakkındaki tartışmalar kaldı. Bunların ne derece objektif, ne derece yapıcı olduğunu aklı başında her insan kendi değerlendirebilir.

Zaten burada karşımıza çıkan çok daha önemli, bugünlerde Kuzey Afrika'daki Arap ülkelerinin çarpıcı biçimde gözler önüne serdiği bir başka soru var. Bu soru, Avrupa'nın kendinden saymadığı "Şark" veya İslam ülkelerinin kültürel değerleri, bu değerler için yapılan mücadeleyle ilgilidir. Bu değerlerin belki de başında geleni, özgürlük isteğidir. Nihayet bu ülkeler için hiç kimse despot yönetimlere baş eğen, ilkel ve geri kalmış sıfatlarını yapıştıramayacak. Ve bu arada Türkiye birden bir örnek ülke durumuna oturtulmuş, İslam ülkeleri için bir demokrasi modeli olarak tanıtılmaya başlanmıştır.

Artık Almanya ile birlikte AB ülkelerinin ve tabii bütün dünyanın yeni bir değerler sistemine geçme zamanı geldi. Tabii ki, bu, kısa zamanda gerçekleşemeyecek. Ancak genç nesiller de eski, ırkçı değer sistemi ile geleceğine sahip çıkamayacak. Avrupa'nın ancak sözde savunduğu, burjuva değerler kataloğunda önemli yer tutan "eşitlik" prensibini nihayet uygulaması kaçınılmaz olacak.

- Almanya, siyaset sınıfıyla olsun, toplumsal açıdan olsun, 12 Eylül 1980 darbesini de o darbenin doğal sonucu olan Özal ve en son AKP hükümetlerini de kabullendi ve hatta destekledi. Zaten bu destek olmasaydı, Türkiye'nin son 30 yılını damgalayan ve ülkenin paralizasyonuyla sonuçlanacak finale geldiğimiz anlaşılan bu gerici yönselemeler başarıya ulaşamazdı. Türk ekonomisi ve siyasetinin, Almanya'ya " göbeğinden" bağlı olduğunu biliyoruz. Yani Alman muhalefetine direnebilecek bir Türk ekonomisi ve siyaseti olmadığı ortada. Sorumuz şu: Aynı şeyi Alman edebiyatı için söyleyebilir miyiz? Alman edebiyatı liberal giysili modern Türk gericiliğini nasıl karşıladı? Yani, 12 Eylül'e ve AKP'ye pek bir itirazını gözleyemediğimiz Alman edebiyat dünyasının, şair küçük İskender'i, eşcinselliği başta olmak üzere özel hayatındaki diğer "aşırılıkları", anarşizan yanları ve dili paramparça eden köktenci şairliğiyle 12 Eylül ve AKP püritenliğini, yeni Türk muhafazakârlığını temelinden rahatsız etmesi gereken bir küçük İskender'i kabullenmemesi (hatta reddetmesi) gerekmez mi? Siz bu tablodaki çelişkileri nasıl görüyorsunuz? Bu çarpıklığı nasıl kırabileceksiniz?

BEATRIX CANER - küçük İskender zaten ciddi saldırılara uğramış bir şair. Onun Atatürkçü olması da bazı kesimleri son derece rahatsız etmektedir – hem Türkiye'de hem Almanya'da. Yine de ben İskender'in bu alanda herhangi bir tutarsızlığını göremiyorum, çünkü İskender zaten "görülmez adam" durumunda. "Bahsi geçmeyen, daha doğrusu medyada olmayan, yoktur" prensibine göre ...

Alman edebiyatının tutumuna gelince: Bence Alman edebiyatı son derece narsistik bir edebiyattır. Tek tük kişilerin özel sempatisi dışında "hareket" olarak nitelendirebileceğim herhangi bir olgu, hatta bir kıpırdama bile yoktur. Bunun politik nedenleri mutlaka var, ama sadece Türkiye ile ilgili olarak değil, bir kültür politikası olarak var. Bu da kesinlikle bir çelişki değildir. Yoksa kim kime nasıl bir ilgi gösterecekti ki? Günter Grass ile Yaşar Kemal dosttur, bu biliniyor. Eğer bu dostluğun dışında başka edebi arkadaşlıklar varsa, demek ki bu bilinmemektedir veya çok önemsizdir.

Bir başka nokta: Suni biçimde yaratılan ödüller var, ancak bunları da geniş okur kitlelerine empoze etmek herhalde çok zor ki, kültür yaşamında hiç yer tutmamaktadırlar.

Ama tekrar ediyorum: Bu bir çelişki değildir. Kırılması gereken şey de çok başka bir alanda, o da aslında kırılamayacak, zamanla değişecek bir şey, insanların bilinçlenmesi ile ilgilidir. Yani yüzyıllar sonra belki başlayacak olan bir olgu. Şu an böyle bir bilincin çok uzağındayız.

- Alman edebiyatının son 30 yılda Türkçe edebiyatla pek ilgilendiğini söyleyemiyoruz. Doğru mu?

BEATRIX CANER - Bu konuyu Türk edebiyatçılarının değerlendirmesine bırakmak en doğrusu olacak bence.

Alman edebiyatı son derece narsistik bir edebiyattır. Tek tük kişilerin özel sempatisi dışında "hareket" olarak nitelendirebileceğim herhangi bir olgu, hatta bir kıpırdama bile yoktur.

BEATRIX CANER

Thomas Bernhard'ı "vatan haini" ilan edenler unutuldu, o ise hâlâ aranıyor, okunuyor

Öfkesi dillerde bir yazar: Thomas Bernhard

SELİM YALÇINER

Unutulmaz Thomas Bernhard, Avusturya'nın Nasyonal Sosyalist geçmişini hiçbir zaman affetmedi. Ülkesini ve vatandaşlarını küfre varan eleştirileri, azarlamalarıyla sürekli suçladı: Avusturyalılar ve sanat sözcükleri birbirini dışlıyordu. Avusturya, nüfusunun yüzde 90'a yakını aptallardan oluşan bir ülkeydi. .

Thomas Bernhard, 80'inci doğum yılında başta ülkesi Avusturya olmak üzere Almanca konuşan ülkelerde çeşitli etkinliklerle anılıyor. Oyunları ölümünden 22 yıl sonra yeniden sahneleniyor ve ünlü oyuncular büyük bir istekle onun metinlerini izleyiciye yaşatıyorlar; romanları başta olmak üzere şiir ve düzyazıları tanınmış sanatçılarca yapılan okumalarla hayranları sevindiriliyor ve de "azarlanmayı özlemiş" kulaklara bayram ettiriliyor. Sergilerle, bir zamanlar Avusturya vatandaşlığından çıkarılması bile istenmiş bu büyük "provokatör"e ülkesinin sanatseverlerinin dokunabilmeleri amaçlanıyor.

Thomas Bernhard, yaşadığı sürece ülkesi Avusturya'ya öfkesi dinmemiş bir sanatçı olarak tanınmış ve vasiyetiyle de vatanına son bir ceza vermişti: Tiyatroları Avusturya'da sahnelenmeyecek, kitapları basılmayacaktı. Bernhard'ın bu vasiyeti, kardeşi Peter Fabjan tarafından uygulanacaktı. Fabjan, sanat çevrelerinden gelen büyük baskılar sonucu bu vasiyetin geçerliğinin, Bernhard'ın ölümünden 10 yıl sonra kalktığını açıklayarak 1999'da ülkesinde yeniden oyunlarının sahnelenmesine ve kitaplarının satılabilmesine onay vermişti.

Bernhard, Avusturya'nın Nasyonal Sosyalist geçmişini hiçbir zaman affetmedi; ülkesini ve vatandaşlarını küfre varan eleştirileri, azarlamalarıyla sürekli suçladı: Avusturyalılar ve sanat sözcükleri bir oxymoron'du, 6.5 milyon (o dönemki nüfusunun yüzde 90'ına yakını) aptaldan oluşan bir ülkeydiler, ikiyüzlülükleri ile insanları kandırdıklarını sanıyorlardı, yabancı düşmanıydılar ve sanattan nefret ediyorlardı, Nazi geçmişleriyle hesaplaşmamayı marifet sayıyorlardı.

Dram ve romanlarıyla skandallara yol açarak ticari amaç güttüğü eleştirileri de yapıldı; ancak sanat çevreleri, yeni bir Beckett, modern bir klasik olarak değerlendirdikleri Thomas Bernhard'a sahip çıkarak bu suçlamaları göğüslediler.

Thomas Bernhard'ın ödünsüzlüğünün kaynakları araştırıldığında, evlilik dışı bir ilişkiden doğuşunun ardından büyükanne-büyükbaba yanında büyümesi, sevilmeyen ve istenmeyen bir çocuk olduğu duygusuna, 18 yaşında vereme yakalanması ve hastalığın tedavisi için sık sık sanatoryumlarda kalarak ölümle erken tanışmasının eklenmesi gösteriliyor. Bernhard, veremi 40 yıl taşıdı ve bu hastalığın ağırlaştırdığı bir enfeksiyona yorgun kalbinin direnememesi ile 58 yaşında yaşama veda etti. Yapıtlarında soluksuz'luğun, bu nedenle özel bir yer aldığını eleştirmenler belirtiyorlar; ölüm, birçok ünlü için belli bir yaşta anımsanan ve ancak ondan sonra eskiden söylenemeyen bazı şeylerin yüksek sesle dile getirilmeye başlandığı bir olgu olmadı Thomas Bernhard için, her zaman vardı, o, ölümü hep bildi. Ödünsüzlüğünün ve sahtekarlık gördüğü her yere saldırmasının nedeni ölüm'dü eleştirmenlere göre, ölümü çok erken yaşta tanımasıydı. Ünlü yönetmen Claus Peymann, Bernhard'ın amansız Nazi karşıtı "Heldenplatz"ını Berliner Ensemble'da sergilerken, dostunu her gün düşlediğini ve ölümünü asla kabul etmeyeceğini belki biraz da bu nedenle vurguluyordu.

Doğumundan çok kısa bir süre sonra Viyanalı olan büyükannesi ile büyükbabasının yanına geldi ve onlarla birlikte büyüdü. Dedesi, düşük gelirine karşın torununu daha küçük yaşlardan itibaren müziğe, şiire, felsefeye yönlendirdi. Bernhard, annesinin zoruyla 1941'de Thüringen Saalfeld'deki bir nasyonal sosyalist okula kaydedildi, ardından daha da koyu bir Nazi Okulu'na, Salzburg'daki Johanneum'a gönderildi. Bu okullar, daha sonra Thomas Bernhard'a, "okul: insan ruhunu öldürme kurumu – Geistesvernichtungsanstalt" dedirtecekti. Okulu bıraktı, perakende satış çıraklığı yaptı. Dedesini 1949 yılında yanlış tanıdan, annesini de bir yıl sonra kanserden kaybetti. Çocukluğu ve gençliğini otobiyografik yapıtları "Die Ursache", "Der Keller", "Der Atem", "Die Kälte" ve "Ein Kind"de yansıttı. Kısa öykülerini Thomas Fabian takma adıyla 1950 yılında yayımladı.

Yaşamında iki insanın etkilerini hiçbir zaman unutmadı: Şair olan dedesi Johannes Freumbichler'in ve bir sanatoryumdaki tedavisi sırasında tanıştığı kendisinden 35 yaş büyük Hedwig Stavianicek'in. Sonuncusu, kendisini Viyana sanat çevrelerine tanıştıran ve Bernhard'ın ölümünden sonra yanına gömülmeyi istediği insan olarak, bazı yorumculara göre annesi yerine geçen ve insanlığı tanımdığı kişi olarak yaşamını özellikle belirledi.

Viyana'daki yaşamının önemli bir bölümünü geçirdiği Cafe Braunerhof'un duvarlarında asılı resimlerinin hüznünü ve öfkesini büyük bir olgunlukla yansıttığına dikkat çekilen Thomas Bernhard, "Kynismus" ile "Zynismus" tanımlarının birbirlerinden ayrılmalarında da, filozof Prof. Dr. Peter Sloterdijk'a ilham verdi: Kiniklerin durumun olumsuzluklarını kendi çıkarını düşünmeksizin ironi ile değiştirmeye çalıştıklarını, Siniklerin ise kötülüklerden kendi çıkarları için yararlanmayı amaçladıklarını ve karakter deformasyonuna yöneldiklerini belirten Sloterdijk, Bernhard'ın ilk gruba ait önemli bir örnek oluşturduğunu vurguluyor.

Her günü ölüme direnerek ve isyanla geçen bir yaşam, Thomas Bernhard 'a "Sanatın mükemmelliği, aynı zamanda imkansızlığıdır; çünkü ölümün mükemmelliği anlamına gelir" dedirtse de, sevenleri giderek artıyor, küfrettiği çoğunluk onun azarlarını özlemekten vazgeçemiyor.

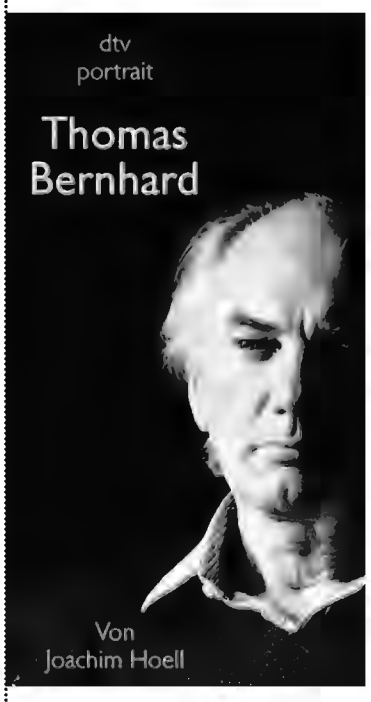

Ein blutroter Morgen 2 | Yağlıboya 140 x 180 cm

GENÇ SANATÇI DENİZ ALT, ÇOK TARAFLI KÖPRÜLER ARAYIŞINDA ISRARLI

Bir sınır gezgininin resimleri

OSMAN ÇUTSAY

Çalışmalarını Frankfurt'taki atölyesinde sürdüren genç kuşak ressamlarımızdan Deniz Alt, tam bir sınır gezgini. Alt, mayıs ayında Frankfurt'un Gallus semtinde düzenlenecek olan festival kapsamında küratör ve ressam olarak birçok etkinlikte yer alacağını, hemen ardından da, temmuz ayında "Monte Verita" başlıklı sergi projesi için harekete geçeceğini belirtiyor. Biyografisinin kendisine "bahşettiği" bazı olanakları, sanatsal biçimlere dönüştürmekte kararlı.

Türk bir anneyle Alman bir babanın çocuğu olarak Aschaffenburg'da 1978'de doğan Deniz Alt, Frankfurt'taki ünlü Städelschule mezunlarından. 2002 yılından bu yana çok sayıda ortak sergiye katılmanın yanı sıra özel sergiler de açtı. Çalışmalarında Anadolu'nun veya daha genel anlamıyla Anadolu merkezli "Şark"ın bu arada geçen yüzyılın başındaki İstanbul'un da özel bir yeri olduğuna dikkat çekiyor.

Bu dikkatinin en önemli nedeni, kendi biyografisinden de kaynaklanan bir çokkültürlülük olgusu. Bir "sınır gezgini" olduğunu yapıtlarında da gizlemiyor zaten:

"Sınırlarda dolaşan biriyim aslında ben. Türk dünyasıyla Alman dünyası ve onların da bağlantılı olduğu başka dünyaların arasında bir yerlerde. Örneğin anne tarafımdan, onun 40 yaşından sonra öğrendiği bir Ermeni bağım da var, bununla birlikte düşünülürse, kaç dünya arasında dolaştığımı tahmin edilebilirsiniz. Ama ben bunu ben bir şans olarak görürüm."

Neden, bir şans? Çünkü Deniz Alt, bu sınırların insanları ayırdığına inanmayanlardan. "Gerçekten de ben bu sınırların bizleri ayırdığını düşünmüyorum. Yoğunlaşmam da ayrılıklar, farklılıklar üzerine değil, tersine ortak yanlar, beraberlikler üzerine oluyor. Derdim ve şansım şu: Bence, bizi ayıran şeyler değil birleştiren şeyler daha önemlidir" görüşünü savunuyor.

Genç sanatçı ısrarla, nasıl tanımlanırlarsa tanımlansınlar, siyasal olsun sosyokültürel olsun, hep değişik perspektifler arasında bir köprü kurabilmeyi arıyor. Ama tarihin içindeki tuzakların da bilincinde:

"Tarihçi değilim, geçmişte olanlarda kimin haklı, kimin haksız veya mağdur olduğunu belirlemek benim işim değil. Ben sanatçı olarak mevcut veya gördüğüm sınırları daha bir görünür kılıyorum. Onları işliyorum. Ama doğrusu, baktığımız zaman, şunu görüyoruz: Bu Türk kültürü, tek bir kültür değil, birçok unsurdan oluşuyor. O nedenle çok zengin zaten. Olumlu unsurlur içeriyor." Bu çok unsurluluk, Deniz Alt için bir şansa dönüştürülebilir.

Bu şansı ararken sadece kültür çevreleri arasında, insanlar arasında değil, geçmişle gelecek arasında da bağlar kurmaya çalışıyor:

"Sanatçı olarak form üzerinde yoğunlaşıyorum. Sorum şu: Bizi insan olarak, kozmopolit açıdan da, genelde ilgilendiren, hatta duygulandıran nedir? Örneğin, neden Doğu'da belli şeylere derin bir özlem var? Neden şarkılarımız acı dolu, depresif hatta? Şundan: Biz, küreselleşmenin çok eski bir formunda farklı kültürlerdeki farklı insanlar arasında bir köprü kurmayı beceremedik. Hemen 'Kes!' dedik ve insanları belli köşelere ayırdık. Bu tutumu kabul

etmek istemeyenlere de 'O zaman çek git!' dedik. 'Ya sev, ya terk et!' yani. Ama bir şeyi eleştirmek onu daha az sevmek anlamına gelmez ki."

Deniz Alt, insanların hem bozulmamış bir dünyaya özlem, hem de "Bu dünyayı biz kendimiz bozduk" duygusu içindeki bir ikilemi yaşadığını hatırlatıyor. Yapıtlarıyla geçmişe de müdahale etmek istediğini gizlemiyor:

"Ben, işlerimle, geçmişi yeni bir biçim içinde sunmak istiyorum. Bunu yakalamaya çalışıyorum. Tabii orada da değişik perspektifler arasında bir köprü kurabilmeyi hedefliyorum. Farklı insanların, farklı toplulukların, görüşlerin ortak yaşadığı bir tarih bu önümüzdeki. Aslında her yıl 24 Nisan'daki tartışmalarda da bu olayı yaşıyoruz. Bu ortaklığı istiyoruz. Sonuçta hep aynı köyden çıkmayız. Bunu göstermeye çalışıyorum. Bu köyde insanlar neden hüzünlü, neden bir yıkılmışlık, çökmüşlük var. Neden depresifler... Batı Avrupa, 'Doğu böyledir, depresiftir' diyor. Tamam da, ortada bir soru var: Biz neden seviyoruz bu hüznü veya yıkıklığı? İşte bunu çözmeye çalışıyorum."

Bunu resme aktarırken yağlıboya tekniğinden özellikle yararlanıyor. Bunun nedenleri var:

"Yağlıboya tekniğiyle çalışıyorum. Bilindiği gibi, bu teknikte bir kuruma süresi vardır. İşte o kuruma süresi içinde biraz konuyla ve malzemeyle oynabiliyorum. Bu teknikle, diyelim bir Türk, Kürt veya Ermeni şarkısını da tuvale aktarabiliyorum. Ayrıca, yağlıboya topraktan üretilen bir şey. Benim için bu önemli. Tekar soralım: Doğu veya Şark, Orient, neden böyle? Yanıt kolay değil. Snuçta, geriye doğru nostaljik bakış, o arayış benim için önemli. Bakın, nostalji ilginç bir güçtür. İnsanlarımız, deli gibi, daha hâlâ Kemal Sunal'ın ünlü, eski 'Şaban' filmlerini izliyor. Benim için önemli olan barışa huzura olan ortak özlem."

Mayıs ayındaki Frankfurt-Gallus kültür festivali kapsamında, bu mahalledeki binaların cephelerini resimlerle, filmlerle, fotoğraflarla, enstalasyonlarla donatacaklarını, kendisinin de küratörlük yapacağını kaydeden Deniz Alt, "Benim için ortak çalışma çok önemli. Bir şeyleri ve işleri paylaşabilmek çok önemli" diyor ve ekliyor:

"Babil, insanlığın beşiği konusu günceldir. Ortak paydayı arayalım. Yani bizi ayıran sınırları değil, birleştiren değerleri. Bu biraz da umutla bağlantılı bir şey. İnsanı umut üzerinden tanımlayabilirsiniz. Sanatçı ise umutsuz hiç yaşayamaz. Bir mücadele konumuz da sosyal darvinizm. Bu Batı'da çok belirgin. Bence insanın bireyliği güçlendikçe daha da ortakçı oluyor. Kolektivite, gönüllülükten geliyor. Ama insanları belli bir kolektiviteye zorlarsan, savaş çıkması kaçınılmazdır. Ben tasarımsal sanatla şunu deniyorum aslında: Bireylerden aşırı isteklerde bulunulamaz. Sadece gönüllülük esastır. Bu gönüllülüğü üretmek gerekir elbette. Katılım isteyenler var, ama acısını çekenler de var."

Kültürel kimlikler arasındaki sınırlarda dolaşan biri olduğunu, sanatla bu alanı araştırdığını belirten Deniz Alt için, anlaşılması en güç olgulardan biri Almanlığa içkin o hesapçı, kararlı, nesnel rasyonalite. Kafasındaki renkli dünyanın temellerinden biri de buradan çıkıyor zaten:

"Türkiye'nin sıcaklığını, Almanya'nın bu soğukluğunu en değişik perspektiflerden görüyor ve aktarabiliyorum. Bir karar verebiliyorum. Çünkü bir duruşum var. Karar verme ısrarım da bu duruşla bağlantılı tabii."

Deniz Alt, semboller aracılığıyla insanların kullanılabildiğini iyi bilenlerden. Bunun özellikle Alman tarihindeki sonuçlarına dikkat çekiyor, ama hemen de ekliyor: "Ben kendimi kullandırmam. Onun için insanların ortak paydasını bulmaya çok önem veriyorum. Sanatsal çabam, bu ortak payda etrafında dönüyor."

İnternette de Güney Almanya'nın Sesiyiz!

www.merhaba.info

Hamburg İstasyon Tiyatro İletişim

Serap Sadak: "Çok kültürlü proje isteniyor ama ben bugüne kadar çok kültürlü projeye uygun tiyatro metni görmedim."

Olgay Sadak: "Yarı Türkçe, yarı Almanca, bir de daha ziyade Türkiye'ye biraz dokunduran... Onlara destek olabiliyorlar."

HAMBURG'DAKİ İSTASYON TİYATRO İLETİŞİM, 21 YILDIR AYAKTA, AMA...

Kebap, lahmacun kültürü destek görüyor!

CELİL DENKTAŞ

Almanya'da kendi yağıyla kavrulan ve ayakta kalmaya çalışan, sayısı ihmal edilebilir boyutlarda olmayan Türkçe tiyatro toplulukları var. Bunlardan biri, gerçekten de temsili niteliğe sahip. Alamadığı desteklerle, çözmeye çalıştığı sorunlar ve aşıp geçmeye çalıştığı çelmelerle, Hamburg'daki İstasyon Tiyatro İletişim'den söz ediyor. Kurucuları Serap Sadak ve Olgay Sadak'la, İstasyon Tiyatro İletişim'in 21 yıllık yolculuğunu konuştuk.

- Almanya'da yabancılar ve özellikle de Türkiyeli göçmenler üzerindeki uyum ve dil baskısının bunaltıcı bir hale dönüştüğü son yıllarda siz hala inatla, "anadilde sanat" ilkenizi sürdürüyorsunuz. Anlaşılan bundan taviz vermeye de niyetiniz yok. Nedenlerine girmeden önce, isterseniz bu yola nasıl, kimlerle çıkıldı, bunu sizden öğrenelim.

SERAP SADAK - Tiyatro grubumuz 1989 yılında oluştu. Hamburg Türk Toplumu'nun yönetim kurulundaydım; ikinci başkandım. Bir bina alınmıştı, bir takım çalışma grupları oluşturalım diye karar alınmıştı. Bir sürü çalışma grubu yazdık. Üyelerimize hangilerine ilgi gösterdiklerini sorduk. En çok istenenler, folklor, tiyatro ve klasik Türk müziğiydi. Folklor çalışan çok dernek olduğu için biz diğer ikisini düşündük.

OLGAY SADAK - İstersen biraz daha baştan alalım. Daha önce biz Norderstedt'te oturuyorduk. Orada alternatif bir kilise vardı. O kiliseye devam eden Alman arkadaşlar sayesinde, Türk-Alman dostluk cemiyeti ya da grubu kurma şeklinde bir fikir oluştu. İşte, müzikli köfteli Türk geceleri yapıyorduk, senede bir defa veya iki defa. Hamburg'dan müzisyen bulup getiriyorduk. Giriş ücreti falan yok, üç beş kuruş masraflarımızı çıkartsın diye alıyoruz, ama bir kâr gayesi gütmeden. Almanlar, biz, meccanen çalışıyorduk orada. O zaman böyle, sosyal alanda bir dernekçilik başlamış oldu. Sonraları Hamburg'da oturan bazı arkadaşlar kanalıyla Hamburg Türk Toplumu'yla tanıştık. Daha doğrusu onlar bu derneğe üye olmuşlardı, bizi de üye olmaya çağırdılar. Toplantılara filan katıldık. Biz üye olduğumuz sıralarda Göçmenler Birliği'ne girelim mi, girmeyelim mi tartışması yapılıyordu orada. Bugünkü TGH'nin, o zamanki ismi Göçmenler Birliği'ydi. 1984-85 olmalı. O zaman bir de, Sosyal Demokratlar Derneği vardı. Dernekler faaliyetlerini çok zor şartlar altında yürütüyorlardı. Ne doğru dürüst bir bina, ne toplantı yeri. Mesela yönetim kurulu toplantıları lokantalarda yapılıyordu falan. İşte 1989 yılında bu üç dernek bir araya gelerek Altona hastanesinin boşalttığı eski binanın bir bölümünü belediyeden kiraladı. Üç dernek anlaşarak onun mukavelesini yaptılar. Yani üçü de sorumlu oluyordu. Ardından da çalışma grupları oluşturulmasına karar verildi.

SERAP SADAK - O zaman oluştu evet. Artık belli bir yerimiz olacaktı, çünkü daha evvel biz terzi dükkanlarında falan koro çalışıyorduk. İşte, tiyatrodan anlayan arkadaşları davet ettik. Onlarla beraber bir konsept hazırlandı. O konseptin üzerinde çalışıldı. Konsepti toparlayan, Cengiz Talinli arkadaşımızdır. Hâlâ elimizdedir o konsept de. İçimizde tiyatrodan en fazla anlayan oydu. Gerçi o da tiyatrocu değildi. Tabii bir de Naci var, Naci Özaslan. İlk doğaçlama çalışmalarını yaptıran kişidir. Yani ilk hocamız sayılır. Daha sonra Samsun Şehir Tiyatrosu'ndan Ali Sinan arkadaşımız, soyadını hatırlayamadım, kısa bir süreliğine aramıza katıldı. Aslında turist olarak Hamburg'daydı ve bize yardımcı oldu. Hatta ilk kez bir oyun için kolları sıvadık. "Batakhane Gülü" adlı bir oyundu. Ama Ali Sinan arkadaşımızın vize süresi dolunca oyun yarım kaldı. Tabii acele edilmesinin nedeni tiyatroya gelen arkadaşların bir an önce sahneye çıkıp kendilerini gösterme hevesiydi. Halbuki ilk

toplantılarımızda önce nasıl bir grup olacağımızı konuşmuştuk. Hatta, ayda bir buluşup buradaki tiyatroları izleyelim, ondan sonra kendimize dönük bir şey yapabilir miyiz onu düşünelim dedik. Böyle başladığımız halde insanlarda bir oyun oynama arzusu olduğunu da fark ettik. Sonuçta kendi tiyatro oyunculuğumuzu geliştirmek için bir şeyler yapmayı denedik. Fakat bizi çalıştıracak insan bulmak çok zordu. Tiyatro da bizim dışarıdan gördüğümüz gibi kolay bir şey değilmiş tabii. Bunu içine girdikçe anladık.

OLGAY SADAK - Burada bir nokta belki ilgini çeker, şöyle: Binanın kiralanması, enternasyonal bir yer olması koşuluna bağlanmıştı. Dolayısıyla ilk başta binayı İtalyanlarla ve Hırvatlarla paylaşıyorduk, yani Yugoslavya bölünmeden önce, Hırvatlar gelip gidiyorlardı. Daha sonra onların kullandıkları oda bir süreliğine Hırvatistan Konsolosluğu işlevi de gördü. Sonra ayrıldılar.

- Genelde, amatör olsun, profesyonel olsun, dünyanın her yerinde tiyatroların yalnızca gişe gelirleriyle ayakta kalabilmelerinin mümkün olmadığını biliyoruz. Bu durum amatör tiyatrolar için herhalde daha bir zor. Özellikle de günümüzde Almanya gibi, Türkçeye karşı alerjinin giderek yükseldiği bir yerde anadilde tiyatroya devam etmekte olanlar için. Dolayısıyla bu işin desteksiz yürüyemeyeceği belli. Peki sizin bu destek alma konusunda ne tür girişimleriniz oldu, onu kısaca anlatır mısınız? Tabii buna bağlı olarak da: Bunca süre ayakta kalabilmenizin sırrı nedir?

SERAP SADAK - Biz anadil konseptimizi yazarken sadece Türkçe için değil, herkesin kendi anadilinde bir şeyler yapmasının önemli olduğu düşüncesinden yola çıktık. Bizim anadilimiz Türkçeydi, biz sanatımızı Türkçe yapabilirdik. İnsanların kendi dilini kendi kültürünü anlamadan bir başkasının içerisinde yaşayabilmesinin, onu öğrenebilmesinin daha zor olduğuna inanıyoruz. Bununla birlikte, insanların işte neticede yakınlarının bir kısmı Türkiye'de. Oraya gittiklerinde ya da orayla ilişkilerinde doğru konuşabilmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Zaten bu, burada büyüyenler için var olan büyük bir sorun. Ayrıca Hamburg'da Türkçeyi anlayan pek çok kişinin yaşadığını düşünüyoruz. Yani herhangi bir yabancı dilde tiyatro oluyorsa Türkçe niye olmasın? Bizim yola çıkış nedenimiz, evet, bir yerde kendi kültüründen kopmamak, onun da bir değeri olduğunu anlamak, hiç boş ve dayanaksız bir yerden gelmediğini yetişen nesillerin hissetmesini gerektiğini düşünmek. Bunun dışında iletişim dili olarak, geldikleri ülkeyle iletişimlerinin devam etmesinde aracı olabilmek. Oysa. senin de dediğin gibi, Türkçe karşıtlığında çok ileri gidiliyor. Son yıllarda duyuyoruz ki okullardaki veli toplantılarında, "Çocuklarınıza hiç öğretmeyin, Türkçenin hiçbir şekilde Almanya'da geleceği yok" diye fikirler beyan ediliyor. O duruma gelmiş.

OLGAY SADAK - Bize dediler ki, niye Almanca yapmıyorsunuz mesela? Madem öyle, destek de yok. Yahu bir sürü Alman tiyatrosu var. Otuz kırk tane vardır muhakkak, amatör olan. Onlar da pek iyi şartlarda çalışmıyorlar. İşte diyelim biz de Almanca yaptık. O zaman bize gelecek olan üç tane Alman ahbabımız, dört tane Türk ahbabımız. O kadar. Ne o? Destek alınacak. Bir Türk yazarını da Almanca oynasak netice değişmeyecek. Bunu yapan arkadaşlar da oldu. Neticede dediğim gibi oldu, olay bitti. Başladı ve kısa zamanda bitiverdi.

SERAP SADAK - Bizim tiyatro oluşmadan önce böyle bir girişimimiz oldu. O zaman bir fon vardı.

OLGAY SADAK - Türkisches Theater'i söylüyorsun herhalde. Evet, Doğu'yla birleşmeden önce "Arbeitsbeschaffungsmassnahme", kısaca ABM, vardı. Bu, devletin işsizlere mesleklerine göre bir yer bulma desteğiydi. Buna dayanarak Feramuz Sancar ve Naci arkadaşımız Türkisches Theater'i kurmuşlardı. Serap da kurucu üyeydi buna. Oranın elemanı, maaşlı çalışandı. Ancak hiç Türkçe oyun yoktu. Mesela Nâzım Hikmet'in Sevdalı Bulut adlı oyununu Almanca sahnelemişlerdi. Hatta oyuncuların tamamı ve rejisörü de Alman'dı; yani, Türkisches Theater'in. Ama bir süre sonra kapandı. Onun bile parasını kesmişlerdi. Gerçi bir takım anlaşmazlıklar çıkmış, ama detayını bilmiyorum. Şimdi öyle bir şey yok yani artık. Türkisches Theater diye biz çıkıyoruz karşılarına. Bu arada bize oyuncu ajanslarından ara sıra telefonlar geliyor, çevrilecek dizilere oyuncu var mı diye. Mesela pek çok arkadaşımız TV dizilerinde rol aldı. Bazı filmlerde oynayan arkadaşlarımız oldu. Ben de dahil olmak üzere. Internette bizi buluyorlar.

SERAP SADAK - Bir de, Almancayı gayet güzel konuşan Alman oyuncular varken, yani çevirisi olan bir Türk yazarının oyununu niye Almanlar oynamasın da biz oynayalım. Yani o zaman da ters gelmişti bize. Şimdi tabii ki bu oyunları oynayacak gençlerimiz yetişti, ama başladığımız dönemde bizim diksiyon olarak, dilbilgisi olarak daha hakim olduğumuz dil kendi anadilimizdi. O zamanlar şimdiki gibi geliştirme kursları falan da yoktu. Herkes kendi olanağıyla Almanca öğreniyordu. Dolayısıyla Almancayı, hem de teatral biçimde kullanabilecek kapasitede insanlar tiyatroda zaten yoktu. Gerçi bizim çıkış noktamız da hep anadil konsepti oldu. Başlangıçta ekonomik zorluklar vardı. Oyunların çıkması çok zaman alıyordu. Bizi devamlı çalıştıracak bir kimse bulamıyorduk. Bazen Alman oyuncular bulunuyordu ama onlar da ancak beden dili konusunda yardımcı olabiliyorlardı. Biz, anadil konseptiyle kurulmuş bir tiyatro grubu olduğumuzdan diksiyonlarımızı, Türkçemizi daha iyi kullanmayı öğretecek çalışmalar istiyorduk. Bu imkanları burada senelerce yakalayamadık. Kendi aramızda bu işleri biraz daha iyi yapabilen birilerinin yönlendirmesiyle çalışmalara devam ettik. O dönemde eksik olmasın, Demir Gökgöl arkadaşımız bize yardım etmeyi kabul etti. Demir, Avusturya'da tiyatro tahsil etmiş bir arkadaşımız. Hem Almanca hem de Türkçe diksiyonu çok güzel, sesinin tonunda müzik olan çok değerli bir tiyatrocu arkadaşımızdır. Konuşma tiyatrosuna önem veren bir tiyatrocudur. Bu yüzden bizim diksiyon, şiir okuma, vurgulama yeteneklerimizin gelişmesinde oldukça emeği geçmiştir. Çok da titizdir. Biz, şiir okumanın keyfini, zevkini ondan öğrendik. Demir Gökgöl bizim için büyük bir şanstı. Onun döneminde bir miktar "rejisör parası" yardımı aldığımızı da hatırlıyorum. Dediğim gibi, oyunlar, çeşitli sıkıntılar nedeniyle yavaş çıkıyordu. Büyük fedakarlıklar gerektiriyordu. Hepimiz, tüm arkadaşlar canla başla hep en iyisini yapmaya çalıştık. İlk oyunumuzu kendi olanaklarımıza uygun olsun diye, Muzaffer İzgü'nün bir hikayesinden yola çıkarak hazırladık ve çok ilkel şartlarda oynadık. İşte sahne diyelim, iki ya da üç tane podest iki bina öteden, üst katlardan sırtta indiriliyordu. Lambalar Bergedorf semtinden kiralanıyordu. Hafta sonunda oyun oynanıyor, tekrar geri götürülüyordu. Çok yorucu bir işti. Ama yine de o zor dönemimizi bir oyunla bir verime dönüştürdüğümüz için mutluyduk. Galiba bu işin sırrı da bu.

- Peki, destek verme karşılığında ne tür beklentiler dile getiriliyordu?

SERAP SADAK - Biz her dönemde, ilgili kültür dairesinden, "Kulturbehörde", biraz destek alabilmek için başvuruda bulunduk. Fakat işte son yıllarda, son dediğim de böyle 10 yıldır falan, anadilde oynanan tiyatrolara katkıda bulunmak istemiyorlar. Çokkültürlü projeler istiyorlar. Çokkültürlü proje isteniyor ama, çokkültürlü projeye uygun tiyatro metni de ben görmedim. Uyduruk bir şeylerdi benim şimdiye kadar gördüklerim. İşte anadilde olmasın, karışık yapın, kaynaştırma olsun, Almanlar da izlesin diye bize diretti "Behörde". Hatta bir başvurumuzda, orada yabancıların başvurularına para veren bölümde çalışan Muhlise arkadaşımız, "Ne kadar çok karışık olursa ben ona o kadar çok destek veriyorum" demişti.

OLGAY SADAK - Bir de yabancılara ayrılan bütçe çok cüzi. Esasında burada yaşayan yabancı oranına baktığınız zaman... Her zaman eleştiriyoruz onu. Mesela, bir Altona tiyatrosuna yapılan destek, bütün yabancılara yapılan yardımdan çok daha fazla. Bu işin politik yanı, maalesef. Biz bunu eleştirdik diye bize biraz kızdılar da. Biraz aramız açıldı "Kulturbehörde"yle. "Kulturbehörde" genelde, kebap kültürüne para vermek istiyor. Kebap kültüründen kastım da, yarı Almanca yarı Türkçe işte onların istediği gibi bir, ne bileyim işte, lahmacundu bilmemneydi falan, böyle bir şeyler olsun... Beklentileri o. Kendi görmek istedikleri.

SERAP SADAK - Olgay'ın kebap kültürü dediği, gayet kırık bir Almancayı Türkçemizin içerisine sokup, böyle işte ezik, hiçbir derinliği olmayan çok basit konuları, sözleri içeren bir "şey"leri oynamak destekleniyor anlamındaydı. Bir de işte o kültür dairesinde kararları veren kişinin durumu da çok önemli.

OLGAY SADAK - Yarı Türkçe, yarı Almanca, daha doğrusu, ne Türkçe ne de Almanca. Ha, bir de işte daha ziyade Türkiye'deki iç politikaya, Türkiye'ye biraz dokunduran... Onlara mesela destek olabiliyorlar.

SERAP SADAK - Önceki yıl yine Hamburglu tiyatrocu arkadaşlarımızdan Telat Yurtsever'le bir konuşmamız olmuştu. "Göç" konusuyla ilgili tasarladığı bir projeyi tiyatromuzla gerçekleştirmeyi önerdi. İşte Almanya'ya geldiğimiz yılların müzikleriyle birlikte, daha çok beden diline dayalı, her iki dilden de çok az teksti

Son yıllarda, son dediğim de böyle 10 yıldır falan, anadilde oynanan tiyatrolara katkıda bulunmak istemiyorlar. Çokkültürlü projeler istiyorlar. Çokkültürlü proje isteniyor ama, çokkültürlü projeye uygun tiyatro metni de ben görmedim.

olan ve biraz da dans tiyatrosunu anımsatan bir şey yapalım, başvuralım, kabul ederlerse dedi. Başvuruda bulunduk. Onlar da kabul ettiler. Ve işte, "Bilder einer Immigration" oyunumuz böylece oluştu. Bu aynı zamanda, biz İstasyonlular adına beden dilini geliştirmek için çok iyi bir olanaktı. Demir'den konuşma tiyatrosu bilgisini aldığımızı daha önce söylemiştim. Telat da vücut diline önem veren bir rejisör ve böylelikle bu oyun, bizim belki eksik olan o tarafımızı desteklemiş oldu. Hatta bu oyunumuzla biz Türkiye'de, 24. Denizli Uluslararası Amatör Tiyatrolar Festivali'ne, Almanya'yı temsilen katıldık. Oradaki ismimiz, "Göç Sahneleri"ydi.

- Bunca olumsuzluklara karşın Almanya'yı temsilen Türkiye'ye gönderilmeniz ilginç. Yani size çektirdiklerinin acısı bir bakıma çıkmış oldu mu diyelim?

SERAP SADAK - Belki işte dil ağırlığı olmamasının avantajıydı. Sanırım daha çok müzik ve dans olduğu için bizi seçmişlerdi. Ama bu deneyimde de tabii ki büyük zorluklar yine oldu. Verilen para fazla bir şey değildi. Zaten dörtte üçü reji parasıydı. Kalanı da işte afiş, kırtasiye falan. Onda da 70 avro açık olunca, böyle 70 avro civarında bir şeydi galiba, onun hesabını veremedik biz, nereye ne yaptığımızı, onu bile geri istediler.

- Yani yol paraları, konaklama parası verilmedi mi size?

SERAP SADAK - Hayır. Bir sürü arkadaş kendi cebinden verdi, yani bir kısmını, bir kısmını da biz tiyatro kasamızdan karşılayabildik. Herkesin uçak parasını verebilecek bir tiyatro kasası bu kadar sene içerisinde maalesef oluşamadı. Bir fon bulabilir miyiz diye sorduk soruşturduk ama maalesef bulamadık. Onu da söyleyeyim: Bizim çatı derneğimiz de bize böyle bir destek yapmadı. Ya da uçak şirketleri. Eskiden bu tür destekler olabiliyordu. Ama bu sefer hiçbir şekilde olmadı. Bu yüzden de yalnızca arkadaşların bir yığın özverisiyle oraya gittik geldik. Bu Denizli seyahati işte, "desteği" bize pahalıya mal oldu. Ama yine de çok güzel bir tecrübeydi bizim için.

- Bu yılki Altonale'ye de katılacaksınız. Bu nasıl oldu?

OLGAY SADAK - Altonale, her sene Altona belediyesinin düzenlediği bir sokak festivali. Aşağı yukarı bir hafta 10 gün. Bu sefer haziran başında olacak. Altona'nın belli sokaklarına satış noktaları, sahneler kuruluyor. Müzik grupları geliyorlar, sahneye çıkıyorlar. Yani ücretsiz olarak. Bu seneki sloganıysa, "Partnerland Türkiye!". Dolayısıyla bir Türk tiyatro grubu düşünmüşler. Bizi aradılar. "Yeni oyununuz var mı?" diye sordular. Biz o sırada Sınır'ı hazırlıyorduk ve ilk oyun tarihini (15 Ocak) belirlemiştik." Erteleyemez misiniz, ilk bizde oynasa, hem Almanca yapsak" dediler. Biz olmaz dedik. Çünkü arkadaşlar hazırlanmışlar, motive olmuşlar. İlk oyunu haziran ertelesek motivasyon bozulabilir. Amatörlükte bu çok önemli. Ama ilk oyundan sonra haziranı bekleriz. Ayrıca Almanca oynamamız da söz konusu olmaz. Fakat üstyazılı olabilir. Sonradan tesadüfen internette gördüm; bu oyun daha önce Nürnberg'de Kocaeli Şehir Tiyatrosu tarafından üst yazılı olarak oynanmış. Neyse. Kabul ettiler.

SERAP SADAK - Biz pek ümitli değildik açıkçası. Sınır, Muzaffer İzgü'nün iki kişilik, evrensel barış, kardeşlik mesajları veren bir oyunu. Gerçi paralellikleri ve durağanlıkları önlemek için ben küçük bir ön oyun düşünmüştüm, böylelikle beş kişilik bir oyun haline geldi. İlk temsilde de seyircinin bayağı beğenisini aldı. Tabii Türkçe oyun ve uzun diyaloglar var. Yani belediyeden ilk temsili izlemeye geldiklerinde oyunu seçeceklerine hiç ihtimal vermemiştim. Hatta oyunun önemli bölümlerini oyunu anlayabilmeleri için arkadaşlar, özellikle de Sabine Adatepe arkadaşımız oyun sırasında öylesine başarıyla çevirmiş ki, bazı canalıcı bölümler akıllarında bile kalmış.

KÜLTÜR: *Bu oyun artık haziranа kadar Altonale'yi bekleyeceğine göre araya başka bir proje girecek mi?*

SERAP SADAK - Nisanda "Gözükara Alaturka"yı oynayacağız. Aslında bu oyunu çalışmaya daha önce başlamıştık. Bu da az kadrolu bir oyundu. Bu nedenle diğer iki arkadaştan gelen teklif üzerine arada Sınır'ı da çalışmaya başlamıştık. Geçen kasımda oyunun bayağı ilerlemiş olduğunu gördüm ve sonuçta Sınır daha önce çıktı. Ama şimdi Altonale dolayısıyla ocaktaki ilk oyunun ardından haziranı bekleyecek. Bu arada zaten Gözükara Alaturka da hazır. Nisanda oyuna bekleriz.

- Tabii ki geleceğiz. Bize zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

HAMBURG İSTASYON TİYATRO İLETİŞİM'İN OYUN KÜNYESİ

Başbakan Deli mi?
Yöneten: Cengiz Talinli
(1991)
Aynalı Aynasızlar
Yöneten: Zeki Şahin
(1995)
Evcilik Oyunu
Yöneten: Demir Gökgöl
(1997)
Kadıncıklar
Yöneten: Demir Gökgöl
(1998)
Sadece Bindörtyüzellidokuz Kupona
Yöneten: Serap Sadak
(1999)
Hadi Öldürsene Canikom
Yöneten: Demir Gökgöl
(1999)
Yangın Yerinde Orkideler
Yöneten: Umut Sinan Zor
(2002)
Kadınlık Bizde Kalsın
Yöneten: Umut Sinan Zor
(2003)
Bir Garip Akşam
Yöneten: Serap Sadak
(2005)
Düdüklüde Kıymalı Bamya
Yöneten: Serap Sadak
(2007)
Bilder einer Immigration
Yöneten: Telat Yurtsever
(2008)
Çin Kelebeği
Yöneten: Serap Sadak
(2010)
Sınır
Yöneten: Serap Sadak
(2011)
Gözükara Alaturka
Yöneten: Serap Sadak
(2011)

Türkische Branchenbücher in Süddeutschland
Güney Almanya'da Türk İş Rehberleri

Hem kitapta, hem internette
Sowohl als Buch als auch im Internet

www.nerede.info

Baden-Württemberg ve veya Bavyera

Bücher + Internet

2 Eyalet
2 Kitap
1 İnternet

Kitap + İnternet

Früh reservierer sind ab sofort im Internet

NEREDE 2011/12 Mayıs 2011'de Çıkacak!

Şimdiden yerinizi alın

Erken rezervasyon olanaklarından yararlanın

www.nerede.info

Merhaba – Die grösste türkische Regionalzeitung in Süddeutschland

Merhaba werbeagentur – Ihre Werbung jederzeit sichtbar für die türkische Zielgruppe

NEREDE – Die ersten und einzigen türkischen Branchenbücher in Süddeutschland

www.merhaba.info – Internet Platform für Zeitung, Werbeagentur, Branchenbuch, Verlag, Kalender und noch mehr...

Merhaba VERLAG – Ihre Adresse für Interkulturelle Medien

MerhabaTV – Nachrichten und Spots als Video im Internet

Merhaba KALENDER – Deutsche und türkische Feiertage, wichtige Tage... ...und viel mehr gibts im Merhaba Kalender

HERKESE DAHA FAZLA
HÜRRİYET!